DE VETERIBUS REGUM FRANCORUM DIPLOMATIBUS,

Et Arte secernendi antiqua diplomata vera à falsis,

DISCEPTATIO II.

Ad R. P. D. JOANNEM MABILLONIUM, Monachum Benedictinum.

Auctore P. BARTHOLOMÆO GERMON, *Societatis* JESU *Presbytero.*

PARISIIS,
Apud CLAUDIUM RIGAUD, viâ Cithareâ.

M. DCCVI.

CUM PRIVILEGIO REGIS.

AD LECTOREM.

HÆc secunda Disceptatio nte aliquot menses in lucem pro- 'iisset, nisi rescivissem Clariss. Virum Justum Fontaninum Ro- 1æ aliquid adversum me scri- ere. Re enim compertâ procra- tinandum putavi, quia spera- 'am fore ut Fontanino & Ma- 'illonio posset uno eodémque Scripto responderi. Verum post- quam editus Romæ liber ad me erlatus est, satius visum est, suum utrique seorsim responsum

dare. Solum ergo Mabillonii Supplementum hâc Disceptatione impugnatur: Justo Fontanino brevì, si Deus dederit, faciam satis.

INDEX
CAPITUM,

Quæ Disceptatione hac continentur.

DE

E

DE VETERIBUS REGUM FRANCORUM DIPLOMATIBUS,

Et Arte fecernendi antiqua Diplomata vera à falſis,

DISCEPTATIO II.

Ad R. P. D. JOA. MABILLONIUM, Mon. Benedictinum.

QUOD maximè fueram veritus & cavere omni conatu ſtudueram, Vir eruditiſſime, ne *Diſceptatio de veteribus Regum Francorum diplomatibus* offenſionem

tibi aliquam pareret: id me effugere nequaquam potuisse doleo. Et sane cum opusculum meum in lucem emissum est, non ignorabam quam lubrico in loco versarer, quamque plenam invidiæ rem tractarem. Eram quidem mihi ipse conscius, quod solo inquirendæ veritatis studio impellerer ad scribendum, non amore rixarum & contentionis: at istud tibi vix persuaderi posse intelligebam; & vero minimè persuasum fuisse nunc porro intelligo.

Nam cum te cæteris omnibus humanum ac facilem præbere soleas, paratúmque ultro profitearis, * *& refellere sine pertinacia, & refelli sine iracundia*; idem tamen acrius in me insurgis, & modestè adeuntem ad te repellis paulò acerbius. *Temerarium* vocas & *ineruditum* hominem, *præcipitis*

* *Libr. de re diplomat. supplem. præfat.* §. *VI.*

ingenii ac audacioris virum, qui *solis humanioribus litteris instructus* ad reconditiorem hanc materiam tractandam accesserit, nihilque nisi *argutationes, nugas, cavillationes, ineptias effutiat.*

Quanquam hæc & alia hujusmodi convicia cùm tibi exciderunt, ne videreris omnino immemor consuetæ urbanitatis, Autori & operi aliqua saltem ex parte pepercisti, his ne semel quidem proprio nomine appellatis. Qua certè indulgentiâ non indignum fuisse me dicam confidenter, quippe qui studiosè caverim quidquid tuum exulcerare animum & exasperare posset. Neque mihi, si cætera defuerunt adjumenta, modestiam debitamque autoritati tuæ atque nobilissimæ S. Benedicti familiæ observantiam defuisse quisquam dixerit.

Argumenti ipsius odium, quantum in me fuit, lenivi verbis & modo scribendi. Multa quæ causam meam adjuvabant, ne tibi tuisque, quos veneror, molestiam crearem, consultò reticui, nec reticuisse pœnitet. Quæ prætermittere non potui, hæc tuo, non alterius cujusquam, arbitrio permisi; non provocavi, ut adversarium, quîcum rixarer; sed consului ut magistrum, à quo erudirer.

At publico scripto, aiunt, consului, quem potius privato sermone adire decebat. Ita passim amici tui conqueruntur; quibus ipse stimulos videris addere, identidem ingeminans, potuisse te uno aut altero colloquio nodos omnes, qui me impeditum tenebant, dissolvere.

Qui mihi crimini vertunt,

quod te ſecreto non convenerim, priuſquam edito ſcripto compellarem, non ſatis perpendunt, quid jura permittant & leges. Quos arcta ſeu amicitiæ, ſeu ſocietatis neceſſitudo conjunxit, violati officii rei ſint, ſi alter alteri palam objecerit, quod poterat in aurem inſuſurrari. Sed ubi nullum intercedit hujuſmodi vinculum, nihil vetat, quominus de arte, quam quis publicè tradit, publicè interrogetur. Eâ enim conditione ſunt Scriptores omnes, etiam celeberrimi, ut quæcumque prælo commiſerint, illa omnium judicio permiſiſſe cenſeantur. Hoc unum jure poſſunt exigere, ut qui ipſos impugnant, ii Charitatis Chriſtianæ, modeſtiæ, atque urbanitatis limites non prætergrediantur. His autem me religioſè ſemper

continui : atque adeo nihil eſt, cur amici tui noſtram agendi rationem reprehendant.

Jam vero quod ais, potuiſſe te uno aut altero colloquio omnes meos nodos reſcindere : ignoſce, ſi non facilè adducor, ut credam. Quid enim privato ſermone reſpondiſſes, quæſo, quod in Supplemento tuo non legatur ? Atqui tamen, ut ingenuè fatear, nondum argumentis meis ſatisfactum puto ; quare etiam atque etiam peto, ut ne moleſtè feras, te denuò à me conſuli.

Equidem ſcio te ab iis, quibus inſudas, graviſſimis operibus ægrè diſtrahi : ſed neque ignoras hujus brevis moræ impendium rei neceſſitate atque utilitate abundè reſarciri ; ſiquidem illa ipſa opera, quibus allaboras, ſtare non poſſunt, niſi Ars nova, quam

inſtituiſti, ſuis omnibus partibus firma ſit & inconcuſſa. Adde quod debeant viri eruditi hanc veniam ultro nobis concedere, próque cultu, quo illos proſequimur, id ſaltem officii rependere, ut ab iis qui erudiri volunt, interrogari ſe ſinant. Si reſpondere nunc non vacat; vacabit fortaſſe, cum promiſſam Librorum *de re diplomatica* editionem alteram evulgabis. Sin minus: hoc ſaltem pro certo habe, me etſi tibi non aſſentior in omnibus, omnino tamen conſentire cum iis, qui te doctiſſimum virum prædicant, & de litteratorum hominum republica optimè meritum.

Nunc quis ſit hujus ſecundæ Diſceptationis meæ ſcopus, quot partes, paucis accipe. Prima pars defendet generalia rationum momenta, quibus edita à te vetu-

stiorum diplomatum specimina suspecta reddere conatus eram. Secunda aget speciatim de Tabulario San-dionysiano. Tertia confirmabit argumenta, quibus primorum Speciminum tuorum fidem, aut dubiam, aut nullam esse ostenderam. Quarta, quæ erit brevissima, injectas in me falsò criminationes quasdam repellet. Appendicis loco subjungetur Disceptatio de quibusdam veteribus manuscriptis codicibus, quos per calumniam esse impetitos conquereris.

PARS PRIMA.

ANtequam tradita à te indubitatorum autographorum
pecimina singillatim ad trutiam revocarem, generalia quæam rationum momenta collegi,
uibus istud saltem evincerem; pecimina tua non esse hujusmoi, ut fidem per se ac sine ulla
robatione facere possent. Quæ)isceptationis nostræ pars, etsi onnulla continet, quæ in utramue partem non sine aliqua speie veri disputari possunt: tamen ultò plura habet, quæ nec tu onfutasti, nec videntur ullâ cerà ratione confutari posse. Atque lud planum fiet, ut spero, ex is quæ modo sum dicturus.

CAPUT I.

Ratio prima, cur veritas instrumentorum, quibus Ars diplomatica nititur, probari debuerit.

His singulare istud privilegium tribui,
ut cæterorum norma sint
& regula.

QUAM tradis in Libris *de re diplomatica* novam Artem secernendi vetera instrumenta vera à falsis: hæc tota, quanta est, nititur fide Archetyporum, quæ vel æri incisa in quinto libro, vel exscripta in sexto repræsentasti. Atque horum Archetyporum veritas tibi quidem posita planè in aperto, mihi autem obscurior visa est, & aliqua probationum luce egere. Quam lucem ne invideres nobis, sæpius in Disceptatione

ıoſtra, ac fortaſſe importunius :fflagitavi.

Grave, ſi fas eſt credere, & anteıac inauditum crimen, quo vioıtur jus commune, & ſanctiſſiıa legum decreta infringuntur. *'onſtat enim,* * ut ais, *ſenatus-conıltis, omniúmque verè ſentienum judicio ea (diplomata) ſinceı & legitima eſſe reputanda, quoım falſitas nullis certis indubiıtiſque argumentis evinci poteſt.*)uiſquis ergo homini vetera inrumenta producenti id oneris nponit, ut illorum veritatem robare teneatur; contemnit lees, perturbat judiciorum ordiem, atque invertit. Ita tu, non cripto ſolum, ſed etiam in circuıs doctorum hominum de me onquereris, commiſſúmque iniıua hac poſtulatione flagitium 'am apertum, tam atrox judicas,

* Suppl. pag. 4.

ut de nulla re magis follicitus videaris, quàm ut definias, quo potiffimum pœnæ genere fim plectendus.

Verum antequam pœnam mihi decerneres, debueras obfervare, nunquam probandi onus fic in te effe rejectum, ut ipfe detrectarim omnino, & à me abjecerim. Nam cùm duæ fint meæ Difceptationis partes; quæ ordine fecunda habetur, & alterâ multò longior eft, illa nihil aliud continet, quam argumenta falfi adverfus veteres chartas, quas æri incifas exhibuifti, uti indubitata veterorum autographorum fpecimina. Quibus argumentis dicere aufim nihil ferè effe refponfum, quod æquis rerum æftimatoribus, iis nimirum qui privato affectu, aut præjudicatâ opinione duci fe non finant, fatisfacere poffit. Igi-

Igitur quod legibus constitu-
um est, ut qui vetera instrumen-
ı falsi postulat, falsitatem ipse
emonstrare teneatur, non est
me prætermissum. Sed istud
ius quam exequerer, requisivi
: instrumentorum, quibus cæ-
ra omnia judicari debere de-
ernebas, veritatem indubitatis
gumentis manifestam faceres.
læc est scilicet inofficiosa peti-
o, quâ mirum in modum offen-
ıs adducere me conaris in invi-
iam hominum forensium. Ego
ero ita causæ confido, ut non alios
ujus controversiæ nostræ judices
abere velim, quam illos ipsos
uorum jùra violata esse clamas.

Ais ergo lege communi sanci-
um esse, ne qui instrumentum
etus in alicujus rei probatio-
ıem adducit, teneatur instru-
nenti sui veritatem & αὐθεντίαν

certam facere: sed ab eo exigendum esse, qui instrumentum reprobat, ut idoneam rationem afferat, cur id debeat reprobari.

Hanc legem, quam tu prædicas, ego pariter recipio, & æquissimam esse censeo: at contendo hujus te legis beneficio uti non posse. Rem explico.

Quod jure communi constitutum est, ut qui instrumenta producit, non teneatur argumenta conquirere, quibus instrumentorum suorum veritatem certam faciat: non amplius locum habet, ubi quis instrumentis suis speciale aliquod privilegium arrogat. Neque enim æquum est legis communis beneficio quemquam in iis frui, in quibus ipse à lege communi recedit: neque ulli sive personæ, sive testamento, jus speciale ac privatum attribue-

re licet ; niſi demonſtrari poſſit, quo nomine & titulo iſtud ipſi debeatur.

Quorſum hæc mea tendat oratio, jam animo, ni fallor, præcepiſti. Nunquam ego requiſiviſſem, ut chartas, quas veras & indubitatas eſſe credis, tales eſſe probares, ſi nihil ipſis ſingulare tribuiſſes. Verum illas pluris cæteris omnibus æſtimari jubes : ad illas citaſti cæteras omnes tanquam ad tribunal, ubi judicari debeant : illas ais eſſe debere normam ac regulam, ad quam cæterarum omnium veritas expendatur. Inſigne ſane privilegium : quod exploratæ evidentiſſimiſque argumentis demonſtratæ veritati facilè quiſque concedat : deberi nemo dixerit illi *juris præſumptioni*, quâ veræ reputantur chartæ, quæcumque non probantur falſæ.

Atque ut rem per ſe claram exemplo tamen aliquo confirmemus: ſi de veris ac falſis teſtibus dignoſcendis quæſtio moveatur in foro; Cauſidicúſque teſtes adducat, quorum teſtimonio velit cæterorum teſtimonia judicari: veros teſtes illos ſolos haberi poſtulet, qui conſenſerint cum ſuis; qui ab his diſſenſerint, in falſorum numero collocari: quid, quæſo, faciant æquiſſimi Judices? Interrogabunt videlicet homi-nem, quid cauſæ ſit, cur teſtibus ſuis peculiarem hanc prærogativam concedi velit, quóve jure illos cæteris omnibus jubeat anteponi. Neque petitioni illius prius annuent viri prudentes, quam certiſſimis argumentis ipſe demonſtraverit, indubitatam apud omnes eſſe debere teſtium ſuorum fidem. Si exclamet ille, &

conqueratur rem iniquam exigi, ac contra jus commune, quo receptum eſt, ut qui teſtes adducit, fidem ipſorum certam facere non teneatur: aſpernabuntur hominis clamores Patres Conſcripti, & monebunt juris communis beneficio non debere quemquam frui in ea ipſa re, in qua ſibi jus privatum ac ſpeciale aliquod privilegium arrogat: non poſſe autem teſtes majus privilegium arrogare ſibi, quam ut poſtulent aliorum omnium teſtimonia ſuo ipſorum judicari.

Quod de teſtibus modo expoſui, de inſtrumentis, in quibus inſtituta à te Ars diplomatica nititur tota, dictum puta. Quæſtionis eſt, quâ ratione certa, quibúſve ſignis vetuſta diplomata vera & falſa judicari debeant. Ad ſolvendam quæſtionem implicatam

& difficilem, ultro te offers; ſimulque recèns à te eruta ex antiquis Tabulariis diplomata exhibes, quæ cæterorum judicandorum normam eſſe vis ac regulam. Quæcumque ſimilem habent formam, legitima æſtimantor, ais: quorum forma èrit diverſa, ut ſpuria & falſa rejiciuntor.

Huic tuæ legi antequam ſubſcriberem, petii, quibus tandem certiſſimis ſignis Speciminum tuorum tibi veritas & αὐθεντία innotuiſſet; cúrve ipſis privilegium attribueres, quod non niſi manifeſtæ evidentiſſimiſque argumentis cognitæ veritati convenit. Quid reſpondiſti? Violari jus commune: peti rem injuſtam: non ejus eſſe qui inſtrumentum profert, inſtrumenti veritatem demonſtrare.

At inſtrumentis, quorum veritatem domonſtrare recuſas, iſtud ſingulare tribuis, ut ceteris omnibus præſtent, ac certa ſint judicandi regula; tuum eſt ergo oſtendere, quod in his certiore, quam in aliis, ſigno veritas eluceat. Si vis ab onere probandi eximi, ad communem cæterorum conditionem Diplomata tua revoca: vel ſi hoc ipſis ſpeciale privilegium vindicas, ut certiſſima ſint indubitatorum Autographorum ſpecimina, ne detrecta onus probandi.

Caput II.

Altera ratio, cur veritas instrumentorum, quibus Ars Diplomatica nititur, probari debeat.

Docentis esse, Artis quam profitetur, præcepta demonstrare.

Speciminum eorum, quæ in Libris *de re diplomatica* collecta sunt, veritatem probare cum refugis, Vir erudite; videris non satis ad ea attendere, quæ in ipso Operis tui ingressu sperare nos jubes. Istud enim in te suscipis, ni fallor, ut Artem diplomaticam instituas, certásque tradas regulas vera & falsa instrumenta judicandi. Hoc vero ut exequaris, multa studiosè colligis & subtiliter disputas de veteribus instrumentis. Subjungis præ-

terea regulas non paucas secernendi diplomata vera à falsis. Optimè tu quidem hactenus, & ad rem appositè; si modo aliud, quod deest, suppleas, & demonstres traditas à te regulas haustas esse ex certis & exploratis fontibus. Hoc enim prætermisso, frustra cætera & inutili labore congeruntur.

Jam vero fontes habuisti nullos, aut ferè nullos, præter vetusta illa instrumenta, quæ in libris quinto & sexto exhibes. Quibusnam ergo argumentis demonstras instrumenta ista vera esse, neque ex illorum numero, quæ perversâ Falsariorum industriâ fabricata sunt? Nullis omnino. Affirmas vera esse, certa, indubitata: aïenti tibi credendum est. Si quis hæret dubius, nec statim assentitur; si sciscitatur paulò curiosiùs, quæ te signa in tam apertam ve-

ritatis cognitionem deduxerint: in hominem insurgis i Leò, intempestivámque ejus curiositatem verbis asperioribus castigas: neque præter tuum & eruditorum hominum, quos consuluisti, testimonium quicquam profers, unde Speciminum, quibus tanquam fundamentis totam superimposuisti Artis tuæ molem, fides & veritas nobis innotescat. Hoc est, si palam & sine fuco loquimur, inventa à te Ars diplomatica ab autoritate tua principium habet, in autoritatem tuam tota demum recidit ac refunditur.

Nunc tuum est perpendere, utrum Artem rectè dixeris illam, cujus regulas nullâ certâ ratione demonstraveris; quam cum penitius quis introspexerit, repererit tuo quidem & aliquot aliorum testimonio fulciri, nullo autem

alio firmo & inconcusso fundamento. Sane Ars, quam nos edoces, non potest esse certior, quam vetusta Diplomatum Specimina, ex quibus illam depromis; firmitatem enim si quam habent traditæ à te regulæ, hanc mutuantur totam ab illis ipsis Speciminibus. At Specimina ista veráne sint, an falsa, certa, an incerta, nescimus. Vera esse ais: sed rationes, propter quas ita tibi amicisque tuis visum fuerit, nusquam profers.

At nisi vera esse certâ ratione deprehendisses, nunquam vera esse affirmasses. Ita quidem existimabam, antequam emissa esset in lucem Disceptatio nostra: neque aliam ob causam postulavi, ut veritatem, quam rebar tibi certâ ratione cognitam, nobis quoque demonstrares. At postquam istud ipse refugis, mihique etiam at-

que etiam roganti rem justam, & quæ tibi in promptu esse deberet, pertinaciter denegas; imò crimini vertis, quod istam ausus sim efflagitare: hæc, inquam, ubi animadverti, dubitare cœpi, fateor, annon falsa veritatis specie deceptus, genuina putaveris diplomata, quæ spuria sunt.

Scilicet aïenti tibi haberi fidem par erat. Ego vero tibi fidem habeo, quam debeo. Cum diplomata aliqua vera esse affirmasti, non dubito, quin ita judicaveris, ut aiebas: recténe judicaveris, an secus, jam nunc dubito. Eruditionis nomen, quod laboribus ac vigiliis emptum merito adeptus es, facit ut plura à te & evidentiora rationum firmamenta expectare debeam: non facit, ut aïenti tibi, nec probanti credere debeam. Quod si, ubi de vetustio-

ribus instrumentis secernendis agitur, viri prudentes judicium tuum sollicitè expetunt, idcirco expetunt, quia sperant illud firmis rationibus munitum iri. Judicii rationem reddere si recusas, si negas judicium tuum à quoquam expendi posse & examinari; nemo illud jam requirat, nemo illo stare velit.

Neque vero hîc quicquam affero, quod non sit æquissimum, quódque æquissimum esse non censuerint, qui causis forensibus decidendis præsunt Judices integerrimi. Illi enim, quamvis eruditionem tuam magni faciant, tamen instrumenta, quæ per otium ac diligenter inspecta vera esse testatus es, ipsi rursum subjiciunt examini; neque suscipiunt ut vera, priusquam vera esse perspexerint. Si autem certissimis signis

falsa esse deprehendant, æquissimos viros numquam deterrebit autoritas tua, quin solemni decreto, si res ferat, falsa esse declarent. Cùm ergo liceat in foro probatas calculo tuo veteres tabulas, non modo excutere de novo, sed etiam respuere ac damnare falsi: cur in temeritatis notam incurro, si instem, ut quam in Speciminibus tuis secernendis veritatis lucem clarè tibi affulsisse asseveras, hanc nobis non invideas?

Neque hîc obtendas illam juris *præsumptionem*, quâ vera censentur diplomata, quæcumque non probantur falsa; neque enim ejusmodi *præsumptio* sufficit, ubi Ars instituenda est, quâ vera & falsa instrumenta judicentur. Hujus Artis magistrum qui se profitetur, regulas habere debet, non quas probabiliter conjiciat, sed

quas certò sciat esse veras. Sic enim censent omnes, Artem dici non posse, quæ dubiis & vacillantibus fundamentis nititur; aut cujus præcepta sunt tantummodo per conjecturam tradita. Sit admodum verisimiliter, sit eruditè, sit prudenter facta conjectura: quandiu conjecturæ limites non prætergreditur, Artem non efficit. Ars nulla est, ubi nihil est certum & exploratum.

Præcepta Artis diplomaticæ cùm volo esse certa, non opus est ut admoneam, non hîc à me notitiam exigi, quâ exploratum sit rem nullis aut naturæ aut Dei omnipotentis viribus aliter esse posse. Notitiam hanc nemo sanæ mentis requirat in his, quæ pendent ab usu & voluntate hominum: satis est, si Artis diplomaticæ præcepta ita certa sint, quo-

modo prudentes viri res humanas certas esse debere judicant.

Atqui hoc ipsum est, quod videtur desiderari in Libris *de re diplomatica*. Cùm enim juris *præsumptio*, vi cujus instrumenta vetera tandiu putantur vera, quandiu nulla in iis deprehenduntur manifesta signa falsitatis, non faciat rem omnino certam, sed probabilem tantum.: potest illa quidem usui esse in foro, quoties veritas obscura est, & litigantium dolis sic implicata, ut non possit certò comperiri; at nihil eum juvat, qui Artem judicandi diplomata vera & falsa meditatur. Quod ergo requisiveram, ut Archetypa, ex quibus regulas tuas eruis, genuina esse demonstrares, non fuit contra æquum fásque requisitum. Postulavi rem tibi fortasse non facilem, sed Arti, quam tra-

debas, necessariam : fui flagitator molestus, sed non injustus.

Caput III.

Alia ratio, cur Speciminum, quæ Libris de re diplomatica exhibentur, veritas probari debuerit.

Vetustissima instrumenta esse ipsâ suâ vetustate suspecta.

MEàne inscitia, an tuo errore animique in diversa distracti incogitantia factum dicam, Vir erudite, ut mentem meam identidem non assequaris ? Seu meo, seu tuo vitio factum sit, factum est certè, nec semel : atque inde istud ortum est incommodi, ut quædam fusè retractes, novísque fulcias argumentis, de quibus inter nos convenit ; quædam autem quæ in quæstionem vocavi, silentio prætermittas. Quod

quidem tum aliàs, tum maximè in iis capitibus contigit,* ubi exponis, *quanta fuerit Archivorum cura, quanta membranarum & chartæ Ægyptiacæ durabilitas.*

* Suppl. c. 2. & 3.

Facile omnes adducuntur ut credant, Autographa haberi plurima ex iis quæ recentiori memoria condita sunt; tum quia ab aliquot retro sæculis cœperunt instrumenta majori esse in pretio & diligenter custodiri; tum quia membranas chartasve papyraceas, in quibus illa scribuntur, ab injuriis temporum illæsas aliquot saltem sæculis perseverasse non mirum est. At non ita facile creditu est tam caduca corpora integra durasse per annos nongentos, mille, aut etiam plures; præsertim cum remotissimis temporibus sine magna cautione servata sint. Hæc ipsa causa est, cur

ego dixerim Archetypa tua, vel illâ, quam præ se ferunt, vetustate esse debere suspecta.

Non negatur ergo potuisse insperato aliquo fortunæ beneficio fieri, ut nonnulla vetustiorum temporum autographa blattarum dentes, in proborum hominum manus, vim ignis effugerint: sed affirmatur istud non nisi ægrè fieri potuisse. Quod autem ægrè tantum contingere potuit, reipsa contigisse non est temerè ac sine ulla probatione credendum. Quæ non alio à me animo fuerant observata, quàm ut Lectoribus metum injicerem, ne tibi fortè simulata antiquitatis species imposuisset; injectóque hoc metu, facilius inducerem ad rem mecum examinandam.

Quid tu ad hæc? Pluribus ostendis fieri omninò potuisse, ut

ſcripta ante annos mille in membranis & Ægyptiaca papyro inſtrumenta ad nos uſque pervenirent: atque in hanc rem longo ordine enumeras vetuſtiſſimos codices manuſcriptos, qui viſuntur etiamnum in antiquis bibliothecis. At iſtud quod probas, nuſquam negatum eſt, nuſquam in controverſiam venit. Quod autem ſubjungis de veteribus manuſcriptis Codicibus, anteverteram, demonſtraverámque librorum & diplomatum longè diſparem eſſe conditionem; quia & librorum multò major ſemper copia fuit, quam regiorum diplomatum; nec ullis ſæculis, etiam rudiſſimis defuere amantes ſcientiarum viri, qui veteres libros undequaque colligerent & ſtudioſè ſervarent. Igitur ſi quid adverſum me evincere voluiſti,

probandum fuit Autographa ſexti & ſeptimi ſæculi tam facilè ab his remotiſſimis temporibus ad noſtra uſque tranſire potuiſſe, quàm ſcriptos iiſdem temporibus libros.

At magna fuit, * inquis, *apud majores noſtros Archivorum cura.* Sciò equidem magnam nunc eſſe, & poſterioribus ſæculis fuiſſe, Archivorum curam. Indicio ſunt vel ipſa loca aſſervandis tabulis deſtinata, lapideis fornicibus, cratibuſque ferreis contra vim ignis & improborum hominum perfidiam quandoque munita. Verum ex his munitiſſimis locis potéſne vel unum appellare, quem nono aut etiam decimo ſæculo conſtet eſſe antiquiorem? Atqui tamen agitur inter nos de chartis illis quæ ſint ſæculo nono antiquiores, quas ego magni nunc

* Suppl. cap. 2. pag. 5.

fieri fateor, anterioribus vero temporibus diligentissimè asservatas fuisse nego. Cujus rei locupletissimus testis est Hincmarus Remensis, * qui conqueritur veteres Ecclesiæ suæ chartas malè periisse, *quod Clerici illis, sicut & librorum foliis, denarios ligarent, quos mercimonio conquirebant.*

* *Præf. ad vitam S. Remigii.*

Emendata est tamen posterioribus sæculis illa Francorum in asservandis chartis suis negligentia. Nam post strages Normanicas, cùm non solum barbarorum incursionibus, verum etiam motibus intestinis miserum in modum vexaretur Francia, multi hoc turbido tempore Proceres in Ecclesiarum Monasteriorúmque possessiones involarunt, quæ postea ab ipsorum hæredibus repeti non potuêre, nisi ope veterum diplomatum. Quare quæ

tum ſupererant, cœpêrunt ſtudioſiùs colligi, collecta ſervari diligentiùs, & in eo recondi loco, qui contra injurias temporum munitus eſſet. Sed cum primùm hæc cura adhibita eſt, plurima vetuſtiorum temporum monumenta jam miſerè perierant. Fruſtra ergo opponis *Majorum curam* in muniendis tabulariis ſuis; cum certum videatur, curam illam multò recentiorem eſſe diplomatibus ſexti, ſeptimi, & octavi ſeculi de quibus potiſſimum agimus.

Verum, inquies, ægréne, an facile haberi potuerint vetuſtiſſima diplomata, quid refert? ſi modo conſtat reipſa haberi. Sine, quæſo, ut te iterum ad quæſtionem noſtram revocem, à qua videris paulò longius divagari. Duas hic moveri poſſe quæſtiones monueram. Prima eſt, an in Eccleſiarum

Monafterioiúmque Archivis extent etiamnum chartæ barbaro quodam & obfoleto fcripturæ genere in cortice & membranis exaratæ, quæ prifcorum Franciæ Regum nomen præferant, & habeant fpeciem antiquitatis. Altera, an chartas illas, quæ videntur antiquæ, reipfa antiquas effe conftet, neque ex illarum numero, quas Falfarii ad verarum fimilitudinem confinxêrunt. Prima quæftio, quæ facti eft, ut aiunt, nihil jam habet difficultatis : & fi quid olim habuit, id totum & tua & aliorum eruditorum hominum operâ ita evanuit, ut nulla deinceps eâ de re controverfia excitari poffit. Queftio altera, quæ juris eft, multo videtur difficilior : de hâc folâ à me difceptatum : hanc tamen tu prætermittis, ut de prima difputes.

Sic

Sic ergo adversum me subsumis. * *De quæstione facti hîc agitur. Factum constat, restant hæc diplomata.* Remotâ omni verborum ambiguitate loquamur, velim. Istud solummodo constat, nimirum restare in Dionysianis aliisque Archivis papyraceas, membranaceasque quasdam chartas, quas à Sodali tuo exscriptas labore improbo, exhibuisti nobis. At factum hujusmodi nusquam in dubium revocatum est; nusquam quæsitum, extarentne chartæ, quas oculis repræsentaveras. Sed chartæ illæ quæ extant, essentne veræ, an falsæ; dubiæ, an certæ, & ita certæ ut nulla probatione egerent, hoc quæsitum est, hoc in controversia positum. Quam controversiam cum deberes solvere, hoc loco dissimulas, ut in eo ludas operam,

* Suppl. pag. 6.

quod apud omnes est in confesso.

Ais * *oculis tantum hîc opus esse.* Rursum ludis in verbis. Si quærerem, utrum exhibita à te Specimina durent etiamnum & existant, hujus rei judicium penes oculos esse deberet. Sed longè aliud agitur. Peto, ut chartas illas, quas extare tu ais, ego non inficior, probes his temporibus scriptas, quorum notam gerunt. Hoc autem peto, quia suspectas facit tum illa, quam præ se ferunt, vetustas, ut modo dicebam; tum multò magis multitudo Falsariorum, qui spuria diplomata plurima in verorum similitudinem confinxêre, ut nunc sum ostensurus.

CAPUT IV.

Nova ratio, cur eorum, quæ in Libris de re diplomatica colliguntur, Speciminum veritas probari debuerit

Diplomata plurima ex his, quæ vetustissima feruntur, convinci falsi.

CUM evolverem varias Diplomatum collectiones, animadverteremque plurima ex his, quæ sexto, septimo, & octavo sæculo data dicuntur, manifestæ falsitatis convinci: metuere cœpi, ne producta à te eorumdem temporum Specimina pariter falsa essent. Metum hunc justum fuisse non diffiteris, si modo verum sit tantam esse, quantam dixi, spuriorum instrumentorum multitudinem. Verum *pernego*,

ais, * *tam multa esse, ut adversarii criminantur, falsa, vel interpolata Ecclesiarum, seu Monasteriorum instrumenta.* Etiamsi non ita multa sint: si modo concedas occurre aliqua, nec raro; Archetypa tua suspicione, teipsum probandi onere non liberasti. Sed vide, quam non summo jure tecum agam. Specimina tua temerè à me in suspicionem vocata esse ultrò fatebor; nisi id quod modo *pernegas*, evidentissimis argumentis verum esse demonstravero.

* Suppl. C. 1. pag. 2.

Cum instrumenta falsa vel interpolata esse multa *pernegas*, non de iis intelligis, puto, quæ decimo vel subsequentibus sæculis scripta sunt: de his enim nullam controversiam movi, nec movere volo. Spectat responsio tua, ut debet, instrumenta de quibus erat quæstio: illa scilicet

quæ Regum primæ vel ſecundæ Dynaſtiæ nomine inſcripta ſunt. At primùm quæro, cur hæc cum multa eſſe falſa neges & *perneges*, tamen argumenta quibus,rem ipſam tantum non oculis ſubjeceram, ſilentiò prætermittas.

I. Qui ait Falſarios magno numero fuiſſe graſſatos, peſtéque hâc infectos fuiſſe Clericos,Monachos, Notarios, Scribas,Pædotribas, Sæculares, imò etiam Fœminas; ille ſane negare non poteſt, multa eſſe, aut ſaltem fuiſſe olim inſtrumenta falſa vel interpolata; nulli enim extitere Falſarii,ſi nulla extitere inſtrumenta, quæ fuerint ſuppoſita aut vitiata. Atqui ipſe doces *Falſatorum multitudinem magis ac magis olim eſſe graſſatam*, atque *in illud facinus omnes incidiſſe,Clericos, Monachos, Notarios, Scribas, Pædotribas,*

Sæculares, imò etiam Fœminas. Hoc ipsum * demonstratum est, ipsissimísque tuis verbis expositum. Quî ergo fieri potest, ut jam *perneges multa esse falsa vel interpolata Ecclesiarum Monasteriorumque instrumenta.*

* *Discept. de veter. Reg. Franc. diplom. pag. 29. & seqq.*

II. Conringii, Naudæi, & si qui sint, qui falsarum tabularum crimen omne in solos Monachos rejiciant (quod absit ut approbem) horum, inquam, accusationem, injustam sane, repellis hoc maximè argumento, quod * *Collegia prope nulla, paucissima Ecclesiæ, aut Familiæ immunes sint ab hâc labe, uti à mendacio nemo hominum.* Verum si pauca admodum sunt instrumenta falsa aut vitiata, quæro a te, quî fieri possit, ut illa occurrant in tabulariis Collegiorum, Ecclesiarum, & Familiarum prope omnium: & in

* *Lib. 3. de re diplom. pag. 242.*

his tam frequenter occurrant, quam frequens eſt inter homines mendacium? Vel ſi hæc tua excuſatio vera eſt, nec quicquam continet, quod per exaggerationem dictum ſit, quæro cur jam *perneges multa eſſe falſa, vel interpolata Eccleſiarum, Monaſteriorúmque inſtrumenta.*

III. Inter Merovingicas Carolináſque Chartas, plurimas falſas eſſe non dixeram modo, ſed longâ inductione probaveram, appellatis diplomatibus falſis, quæ in Dubleti, quæ in Labbei Collectione, quæ in Monaſtico Anglicano continentur, & ſingulorum præcipuis quibuſque vitiis ſaltem indicatis. Debueras ergo vel chartas omnes, quas falſi poſtulaveram, ab accuſatione hac mea vindicare, ſi injuſta fuit: vel ſi fuit juſta, non negare, quod ex

illa manifestè sequitur, ex vetustissimis diplomatibus multa esse falsa, aut vitiata.

IV. Unica ratio est, propter quam nunc *perneges* id quod ipse antea tradideras: scilicet Petrus Franciscus Chiffletius Societatis nostræ eruditus Presbyter testatur* apud Bollandi Continuatores, *sibi plurimarum Ecclesiarum Archiva revolventi, perrarò interpolata diplomata occurrisse*. Enimvero cum diplomata Merovingicæ præsertim ætatis, non passim & ubique occurrant; quid mirum, si Chiffletius cum scrinia illa solummodo revolveret, in quibus pauca admodum istius ætatis reperiuntur, etiam perrarò falsa & interpolata deprehenderit? Deprehendisse tamen interdum, vel ex eo ipso loco, quem laudasti, manifestum redditur. Postquam

* *Jun. tom. I. pag. 616.*

enim Chifflctius in Privilegio, quod Abbati Monasterii Sancti Medardi à Gregorio Magno concessum est, deprehensas à se, seu falsitatis, seu interpolàtionis notas certissimas ingenuè indicasset: statim addidit pro innatâ sibi humanitate, non idcirco traducendos esse religiosos viros, tanquam fidei publicæ adulteratores; quippe qui ficto vel interpolato scripto non jus indebitum sibi quærere, sed jus verum & jam partum, cujus tabulæ vetustate alióve casu perierant, tueri voluissent. Quam agendi & sua tuendi rationem etsi minimè probat, tamen condonandam & anteriorum temporum simplicitati magis, quam nequitiæ ascribendam putat. Cui quidem ipsius judicio libenter subscribo. Istud tamen hîc dissimulare non pos-

sum , Chiffletium excusatione simplicitatis non tam sollicitè deprecaturum fuisse fictorum & interpolatorum diplomatum invidiam, si in nulla hujusmodi incidisset. Incidit ergo in aliqua.

At perrarò id sibi contigisse affirmat, inquis ; ita est. Sed contigisset multò sæpiùs, ut mox patebit, si eadem scrinia, quæ tu, quæ Dubletus, consuluisset. Deinde Chiffletius in falsa & interpolata diplomata perrarò inciderit, quid tum ? si modo constat alios eruditissimos viros ; quid dico alios ? si teipsum constat in hæc incidisse sæpius.

Enimverò qui nunc pernegas multa esse diplomata falsa,quia in hæc perrarò Chiffletius incidit : idem cum lustrasses multò plura tabularia, quam Chiffletius, habuisti unde tibi persuaderes, non

modo Falſatores magnâ olim multitudine fuiſſe graſſatos; ſed etiam *Collegia prope nulla, pauciſſimas Eccleſias aut Familias à falſarum tabularum labe fuiſſe immunes.* Vide ergo, utrius potior hîc ratio haberi debeat? Chiffletiine aïentis diplomata falſa ſibi perrarò occurriſſe? an Tui, qui poſtquam viginti annos in excutiendis vetuſtiſſimis tabulariis conſumpſiſti, conſtanter aſſeveras, *Collegia prope nulla, pauciſſimas Eccleſias aut Familias à falſarum tabularum labe eſſe immunes!*

Certè ſi falſæ tabulæ ubique paſſim occurrunt, teipſo teſte, non eſt, cur neges multa eſſe diplomata falſa aut interpolata. Si autem multa ſunt, poteſt quiſque ſine ulla temeritatis notâ timere, ne Specimina illa quorum veritatem non probaſti, fortaſſe

ex illorum sint numero, quæ olim Falsatores fabricati sunt, aut corruperunt.

Caput V.

Speciminum, quibus Ars diplomatica nititur, veritatem non probari ex ipsorum scriptura, orthographia & stylo.

INstituta à te Ars diplomatica nulla est, ni speciminum, ex quibus illa depromitur, veritatem omnibus manifestam facias. Hoc cum apud me recogitarem, venit in mentem forsan haberi à te probationum loco, quæ de Diplomatum scriptura, orthographia & stylo disputata sunt. Quare pauca quædam de his nunc dicam, rem eandem pluribus alio postea in loco tractaturus.

In diplomatibus præsertim Mero-

Merovincigis ſpeciale quoddam ſcripturæ genus conſpicitur, quod nec habere ſolent eorumdem temporum numiſmata, nec inciſæ lapidibus inſcriptiones, nec codices manuſcripti, nec privatorum epiſtolæ: in quibus omnibus Romanum characterem paſſim occurrere, non Merovingicum, traditum eſt à te in Libris *de re diplomatica*, atque in Supplemento rurſus confirmatum.

Cum dico ſcripturam illam, quam Merovingicam appellas, non haberi in manuſcriptis codicibus ætatis Merovingicæ, codices illos intelligo quorum ætas certa eſt, & ipſius qui ſcripſit teſtimonio comprobata. Etenim non ſum neſcius laudatos à te vetuſtos codices quatuor in quibus ea cernitur ſcriptura, quæ à Merovingica non multum recedit. Sed ut hîc

omittam, quod alibi de duobus primis est observatum, nuncque multò potiori jure de duobus postremis observari posset; nempe codicum illorum & tuorum Speciminum scripturam non esse omni ex parte similem: istud non negabis, opinor, nullam ipsis in codicibus temporis notam esse expressè consignatam. Saltem in Gregorio Turonensi, quem aliquandiu habui præ manibus, nullam animadverti: sitne aliqua in aliis tribus, curiosius inquirere superfluum esse duxi. Sic enim apud me statui, quod si qua esset in his notata epocha, non latuisset tibi, qui codices ipsos vidisti ac per otium excussisti; nec à te id esset prætermissum, quod caussam tantopere adjuvat.

Verum quanquam Codices isti quatuor expressam ætatis suæ no-

tam non gerunt, ſcriptos tamen judicaſti ſub Merovingis Regibus; quia idem in illis ſcripturæ genus cernebas, quod in Speciminibus Merovingicis. At duo hîc meminiſſe debueras, primum ipſorum ſpeciminum veritatem, ipſorúmque adeo ætatem in quæſtionem vocari: alterum, alia eſſe inſtrumenta hoc eodem ſcripturæ genere exarata, quæ certò falſa ſunt, & poſterioribus temporibus conficta. Quare quo tu jure non aliam eſſe dicis iſtorum codicum ac ſpeciminum tuorum ætatem: eodem prorſus quis contendat iſtos tunc tantum eſſe elaboratos, cùm ſpuria diplomata, quorum ſcripturam pariter referunt, conficta ſunt. Sed eſto codicum, quos laudaſti, ætas certa ſit & explorata: iſtud ſaltem non negas, uſitatam fuiſſe apud Falſato-

res illam eandem scripturam Merovingicam. Unde inferre licet, illam valere non posse ad probandam diplomatum Merovingicorum veritatem, quod unum nunc affirmo.

Ad orthographiam quod pertinet: primò quidem mihi objicis orthographiam, quæ nobis exotica videtur & barbara, ingenio illorum temporum & moribus esse accommodatam. Ego vero non ignoro scribendi ritum, quemadmodum & pronunciandi, diversis temporibus diversum esse posse, & revera fuisse. Quippe cum litteræ & elementa alia cum aliis cognationem habeant & affinitatem, facile fit ut cognata & affinia permutentur invicem: sicque idem vocabulum diversis temporibus diversimode & pronuncietur & scribatur. Verum illa per-

mutatio non fit ad voluntatem & arbitrium scribentis vel loquentis, sed sensim usu ac pedetentim inducitur. Postquam autem certus aliquis pronunciandi & scribendi modus usu invaluit, idem perseverat aliquandiu, neque intereà temporis fas est alium adhibere, præsertim in diplomatibus & instrumentis; tenetur enim unusquisque hac saltem in re servire tempori & sese accommodare.

Non id ergo in Speciminum tuorum orthographia reprehendo, quod à nostra abhorreat; sed quod nullis certis legibus sit adstricta. Non dico in vetustis diplomatibus nostrum scribendi morem reperiri debere; sed volo ut in his, quæ sub eodem Rege, eodem Referendario offerente, eodem loco, eodem anno & men-

se scripta dicuntur, unus sit Orthographiæ tenor. Quemcunque volueris scibendi & pronunciandi ritum priscis temporibus attribue, per me licet: hoc unum peto, ut unum aliquem attribuas, neque contendas orthographiam tunc sine lege fuisse, & vocabula singula vel hoc vel illo modo, prout placeret, scribi potuisse.

Ut ostendas sub Regibus primæ Dynastiæ variam, &, si ita loqui fas est, exlegem fuisse orthographiam, profers lapidis cujusdam sepulchralis inscriptionem geminam, in quarum altera Hilperici Regis nomen aspirationem habet, in altera autem non habet: atque ex hoc exemplo concludis multas fuisse litteras, quas tum fas esset addere, detrahere, aut invicem permutare.

Hoc tuum argumentum cum

mente revolverem, forte oculos injeci in inscriptionem, quæ non ita pridem quarumdam hujus urbis ædium superliminari imposita est. Illa, si formam spectes, nitida & elegans, incisa marmori perpolito, aureis & formatis accuratè litteris scripta: sed orthographia pessima. Id cum animadverterem: si hæc inscriptio, dixi, pluribus sæculis, ut facile potest, integra perseveret: qui illam tunc inspecturi sunt posteriorum temporum Antiquarii, si inde inferant regiorum hujusce nostræ ætatis diplomatum vitiosam fuisse orthographiam, errabunt sane, & à rei veritate procul deflectent. Atqui tamen eodem argumenti genere causam suam defendent, quo tu, Vir erudite, Chilperici Regis temporibus variam & incertam fuisse or-

thographiam infers ex effoſſo nuper lapide ſepulchrali.

Quod ſi imperitos ut plurimum nunc eſſe Scalptores, Notarios vero, quibus ſcribendorum diplomatum curam regii Adminiſtri committunt, eſſe orthographiæ peritos contendis : peto, cur non liceat idem de Merovingicis temporibus conjicere. Quid enim tum prohibere virum illuſtrem Referendarium poterat, quominus adſciſceret ſibi Notarios & Scribas orthographiæ peritos, quales tunc non defuiſſe ex codicibus manuſcriptis manifeſtum redditur ?

Jam vero de barbaro diplomatum ſtylo nihil eſt quod dicam novi. Nullum eſſe horum temporum Scriptorem, qui Latini ſermonis leges tam frequenter, tam apertè neglexerit, ipſe

fateris. Tantummodo opponis Formulas Marculfianas & Andecavenses, in quibus Grammatices legum vix ulla ratio habetur. Quod argumentum valeret, si exploratum haberetur menda, quæ in his Formulis frequentissima occurrunt, ipsorum Autorum esse, non Librariorum. Cum enim Librarii amanuenses, qui dictata ab uno plures simul excipibebant, nonnunquam rudes fuerint & imperiti, facilè fieri potuit, ut menda plurima in Formulas, quemadmodum in nonnullos libros, ipsorum vitio irrepserint. Ut ut est, istud saltem fatearis oportet, quod unum mihi nunc sufficit, vitiosâ Speciminum tuorum orthographiâ aut stylo neutiquam ipsorum adstrui veritatem.

CAPUT VI.

Quam certa sit Ars judicandi de veris & falsis Diplomatibus.

VETERUM Instrumentorum, in quibus Ars Diplomatica tota nititur, veritatem rudi & inexperto homini vix posse argumentis & ratione demonstrari palam ipse profiteris. Sed contendis eandem à perito & experto Antiquario certis & indubitatis indiciis posse deprehendi. Mentem enim frequenti usu assuescere secernendis veris & falsis diplomatibus, certamque hujus rei scientiam sibi comparare.

Usu atque experientiâ aliquam de diplomatibus judicandi scientiam colligi posse cum doces, non refragabor. Nullus enim dubito, quin quemadmodum qui mul-

ti ſunt in legendis antiquis libris, quemdam antiquitatis guſtum conſequuntur, quo veterum Scriptorum fœtus genuinos à ſpuriis ſecernant : ita etiam verorum & falſorum diplomatum judex idoneus evadat, qui plura ejuſmodi inſtrumenta vera tractaverit manu, & diligenter inſpexerit. Verum exiſtimo hanc judicandorum diplomatum ſcientiam non tam certam eſſe, quam opinaris.

Collecta longo uſu judicandorum diplomatum ſcientia ita certa eſt, ſi tibi credimus, ut in judicio hoc ferendo vir eruditus falli nullâ ratione poſſit. Habent enim ſincera diplomata,* ut loqueris, *quandam rerum congeriem, quæ à nullo quantumvis perito Falſario ita effingi poteſt: ut non aliquod ſubſit falſi indicium, quod à perito &*

* Suppl. Cap. 1. pag. 2.

experto Antiquario non animadvertatur. Rursumque *addis instrumentum *nullum tantâ arte effingi vel refingi posse, cujus falsitas, vel interpolatio à perito Antiquario detegi non possit. Ea est enim veritas, ut luceat per sese, tótque circumstantiis munitur, ut mendacio & falsò quantumvis bene fucato, semper aliqua desit.*

*Ibid cap. 4. pag. 17.

Hæc cum legerem, miratus sum te virum gravem & amantem veri imitari hoc loco voluisse Propolas illos à quibus numquam obtineas, ut se æqui justique finibus contineant, nec mercium suarum pretium coram emptoribus ultra modum extollant & amplificent. Dicas contingere sæpissimè, ut qui falsis chartis ad verarum imitationem effingendis allaborant impostores, in aliquo deficiant: nemo tibi non assentietur. Sed cum

cum addis iſtud ſemper evenire, neque fieri aliter poſſe : nemo non adverſabitur. Quis enim neſcit Falſariorum dolos tam aptè interdum concinnari, perfidiam tam ſolerter diſſimulari, ut vix ac ne vix quidem illam humana induſtria detegere valeat. Fateor igitur in veteribus inſtrumentis ſeſe non raro prodere primo conſpectu certiſſima falſitatis indicia : ſed multò occultior ſolet eſſe veritas, nec ſignis tam manifeſtis affulgere.

Si quis ergo ſerio affirmat diplomatum veritatem tam certò, quam metalli alicujus, auri verbi gratia aut argenti, ſinceritatem cognoſci, errat. Magnum enim inter utrumque judicium intercedit diſcrimen. Fieri non poteſt, ut qui nummos cudunt ex metallo adulterino auri ſpeciem imi-

tando omni ex parte exprimant. Si enim conflatum ab iis metallum auri colorem exterius referat, eandem non referet intimis suis partibus, vel si idem sit ubique color, saltem non erit idem sonus, eadem durities, idem pondus, eadem scabrities. Naturam enim Ars ex parte imitari potest, perfecte atque omnibus numeris implere non potest. Quapropter habet Aurifex certissimas notas, quas si diligenter observaverit in judicando auro falli non potest. Neque vero has explorare difficile est, cum judicia hæc fiant oculis, tactu, auribus.

Idem dici non potest de veteribus instrumentis. Qui falsa diplomata fabricat & supponit, illi non ipsa Natura est re præsentanda; sed istud effingendum, quod olim Notarius effinxit. In quo et-

ſi ſit aliqua difficultas, non eſt tamen inſuperabilis. Adde judicium, quod de veteribus inſtrumentis fit, non ſolo ſenſuum teſtimonio, ſed varia plerumque conjecturâ niti, atque adeo non eſſe valde firmum.

Sed quid ego argumentis & rationibus rem firmare aggredior, quam experientia comprobat? Ut revincam poſſe ab impoſtore falſam chartam ſic adornari, ut in ea judicanda eruditiſſimi quique etiam poſt diligens examen decipiantur, non alium quam te ipſum teſtem volo. Nunquamne accidit, cùm peritiſſimus harum rerum æſtimator habearis & ſis, ut litigantes priuſquam Judicem adirent, tuum de inſtrumentis ſuis judicium poſtulaverint: tibíque nonnunquam inſtrumenta viſa ſint legitima, quæ poſtea Judices

oculatissimi spuria esse comperêrint? Facta singula hîc recensere nihil necesse est, & invidiosam istarum rerum memoriam importunè refricare. Verum si tu in his judiciis versatissimus & eruditione præstans, tamen pravâ Falsariorum arte deceptus, interdum vera pronunciasti, quæ falsa essent: affirmare non debueras, *nullum tanta arte effingi vel refingi posse instrumentum, cujus falsitas vel interpolatio à perito Antiquario non detegatur.*

At si aliquando fit, ut instrumentorum falsitas vix ac ne vix quidem etiam à peritissimis detegi possit: quid ergo eruditus Antiquarius usu, vigiliis, ac experientia sua consequitur? Istud scilicet, ut de his judicium, si non usquequaque certum, at saltem prudens ferre possit. At cum pru-

denter judicat, poteſt falli, nec ſemper verè judicat: ſed quoties fallitur, error ejus veniam habet: non haberet autem, ſi verum eſſet quod ais, Diplomata à nullo quantumvis perito Falſario ita effingi poſſe, ut non aliquod ſubſit falſi indicium, quod à perito & experto Antiquario non animadvertatur.

CAPUT VII.

Vix ullam inſtitui Artem poſſe, quâ Merovingicorum temporum diplomata judicentur.

NUNQUAM dubitavi, Vir erudite, quin rectè inſtitui Ars poſſet, quâ recentioris ætatis diplomata vera & falſa judicarentur. Verum Artem illam uſque ad vetuſtiſſima tempora & prima

Francicæ Monarchiæ incunabula excurrere posse, vix mihi persuadeo. Atque hujus discriminis ratio facilis est. Ars omnis diplomatica fundari debet certis & indubitatis instrumentis, quæ cæterorum judicandorum forma sint ac regula. Posterior autem ætas plurima nobis subministrat hujusmodi instrumenta autographa, quæ cum in Tabulariis publicis semper asservata fuerint, atque adeo ipsa per sese fidem faciant, pro idoneâ ac minimè suspectâ veritatis norma haberi possunt. Anteriora vero sæcula, quia simili autographorum indubitatorum subsidio destituta sunt, non tam facilem instituendæ Artis diplomaticæ viam nobis aperiunt.

Indubitatorum autographorum subsidio carere dico ante-

riora retro sæcula. Nam quæ ex scriniis Dionysiano, Pratensi, aliísque eduxisti Merovingica diplomata non adeo certa sunt, ut iis tanquam firmissimis fundamentis extrui possit nova judicandorum cæterorum diplomatum disciplina. Quippe veteris instrumenti veritas non nisi geminâ ratione potest certò cognosci. Prima est, cum Autoritas publica, cujus custodiæ & fidei instrumentum traditum fuerat, testatur illud verum esse & legitimum : altera, cum eruditi viri qui collectam longo usu scientiam habent post accuratum examen affirmant instrumentum quod inspexerunt cum iis consentire, quæ Autoritas publica approbat. Atqui neutro hoc modo Speciminum Merovingicorum, quæ in Libris *de re diplomatica* continen-

tur, veritatem cognitam habes.

Primùm Merovingica diplomata, quæ hactenus protulisti, omnia in privatorum Tabulariis servantur. Iis ergo non suffragatur Autoritas publica, aut certè non suffragatur, quantum satis est ad fidem faciendam. Neque dicas Specimina illa Autographorum speciem referre, subscriptáque esse à Referendario aut Notariis regiis, qui utique personæ erant publicæ. Hoc enim, qualecumque est, ad evellendam omnem animo dubitationem non sufficit: quod quidem vel una similitudo, quam eludere non est facile, manifestum reddet.

Quid facias, quæso, si quis ex remotissimis regionibus Advena, confectum in sua patria, subscriptúmque ab hujus loci Notario

instrumentum offerat: an illico fidem homini peregrino habeas, nisi vel alicujus Magistratûs, vel alio minimè suspecto testimonio constiterit illum, cujus charta nomen prefert & signum, reipsa Notarium esse publicum, & verè instrumento manu suâ subscripsisse? Certè non aliâ conditione prudentissimi Judices advectum ex longinquâ regione instrumentum admittant, rati non posse aliter Falsariorum insidias præcaveri. Cur autem in iis diplomatibus, quæ à remotissimis temporibus ad nos pervenerunt, non eadem adhibeatur cautio & diligentia, ac in iis quæ à maximè dissitis regionibus transmittuntur? An difficilius est mentiri nomen & manum Notarii, qui ante nongentos aut mille annos vixerit, quam illius qui in extremis

Europæ finibus habitet? Aut minorem animo suspicionem injicit longinquitas temporis, quam loci? vel si par utriusque conditio est: fatere illis tantum veteribus instrumentis fidem minimè dubiam habendam esse, quæ Autoritatis publicæ testimonio muniuntur. Quibusnam vero suffragatur Autoritas publica, nisi iis quæ publica Grammatophylacia subministrant?

Ergóne respuenda sunt, inquies, quæcumque in privatorum scriniis instrumenta reconduntur? Absit, ut istud à me quisquam dictum putet. Hoc unum volo, nempe sola illa vetera instrumenta, quæ ab omni memoria fidei publicæ concredita servantur, per se fidem facere, & idonea esse indubitatorum autographorum Specimina: cætera ad

illorum normam esse judicanda. Igitur quæ in privatorum hominum archivis latent, non prius admitti debent, ut vera & certa, quam perspectum fuerit consentire hæc cum aliis ejusdem ævi, quæ tabularia publica nobis conservarunt: à quibus si ista discrepent, pro falsis & suppositiis habeantur.

Atque istud in causa est, cur existimem vix institui posse Artem judicandi Merovingica diplomata; quia scilicet nulla hujus ævi in tabulariis publicis habentur, ad quorum normam cætera expendantur.

Age enim cum accessisti ad examinanda diplomata Merovingica, quæ in Libris *de re diplomatica* collecta exhibes: de iis judicandis usum ubi comparaveras, quæso? Eorumdem tempo-

rum nulla alia videras, nisi quæ incerta erant aut falsa, nec idonea ut pro regula veri haberentur. Posteriorum ætatum instrumenta, quamvis certa, quia erant formæ valde dissimilis, judicium tuum, aut nihil, aut parum adjuvabant. Quodnam ergo fuit fundamentum ferendæ de Merovingicis diplomatibus sententiæ, & ejus sententiæ, cui refragari ac contradicere nefas sit, quæ loco legis deinceps esse debeat? Scilicet arriserunt hæc palato tuo, aliorùm temporum peritissimo quidem, sed istorum inexperto: nisi fortasse contendis diplomata ipsa legendo, de quibus quæstio est, colligi quantum satis est experientiæ ad ferendum de ipsorum veritate certum firmúmque judicium.

Equidem homines illos, qui diu versari

versati sunt in tractandis chartis, de quibus nulla potest esse controversia, quales plurimæ in Thesauro regio aliisque publicis locis asservantur: illos, inquam, homines longo usu collectum habere quemdam veritatis gustum, quo hanc à falso secernant, certissimum est. At degustandæ ac dijudicandæ veritatis scientiam in eo esse, qui nulla instrumenta inspexerit, nisi falsa, aut de quibus dubitatur, verane sint an falsa, in animum inducere non possum. Atqui tamen hoc ipsum est, quod videris tibi arrogare.

Quæro, unde certò cognoveris Archetypa Merovingica, quæ repræsentas, esse vera. Respondes veritatem ipsorum certò tibi innotescere, gustu illo quem longa tibi dedit experientia. Rursum quæro, quæ sit illa experien-

ﬁa, quam tibi tribuis; cùm nulla alia legeris Merovingica autographa præter illa, de quibus te interrogo: aut si quæ alia legeris, non sint ejusmodi quæ tibi veritatis gustum dare potuerint. Ad ea quid, quæso, responsurus es? Nónne fatearis oportet, cùm de instrumentis Merovingicis agitur, non habuisse te aliud, unde veritatis gustum haurires, quam illa ipsa instrumenta, de quibus judicandum erat, veráne essent, an falsa?

Idem dicerem de Carlovingicis diplomatibus, nisi cum plura passim occurrant, posset ex illorum comparatione, quæ in diversis locis asservantur, certius aliquid statui. At nihil simile de posterioribus ætatibus dici potest. Habentur enim in Archivis publicis indubitata instrumenta plurima,

quorum frequenti inſpectione poteſt quis dealiis quibuſlibet eorumdem temporum diplomatibus judicandi ſcientiam colligere.

PARS SECUNDA.

QUæ in Libris *de re diplomatica*, aut æri inciſa, aut exſcripta ex Autographis, indubitatorum diplomatum Specimina exhibuiſti, pleraque ſubminiſtravit tibi Dionyſianum Tabularium. Ignòſce, ſi idcirco ipſorum fidem in dubium vocari poſſe contendero.

Ægrè quidem ac invitus adducor, ut materiam hanc, quæ invidiæ habet plurimum, hîc fuſius proſequar. Decoratam Sanctorum Martyrum reliquiis, Regumque noſtrorum monumentis

nobilitatam Arcem singulari cultu veneror : neque odiosam de ejus Archivo quæstionem importunè ingererem, si salva causâ, quam tueor, dissimulari posset. Cavebo tamen diligentissimè, ne quicquam mihi excidat, quod cujusquam animum lædere possit. Quæstionem quam arctissimis potero finibus concludam, hæc omnia omissurus, quæ minus erunt necessaria. Neque vero mihi mens est omnia Monasterii Dionysiani scrinia suspecta facere, sed illa solum quæ priscorum temporum, præsertim Merovingicorum, diplomata continent.

Quare antiquissimi hujus Monasterii Tabularia cum Historicis celeberrimarum Nationum tabulis, vel cum Familiarum nobilissimarum genealogiis compa-

rari posse puto. Si mediæ, si postremæ ætatis historiam consulas, erit illa rerum præteritarum interpres fidissima, custos ac magistra veritatis : si vero remotissima tempora relegas, ac primam cujusque Nationis originem repetere velis, permixta falsis pleraque reperies, & historiam inanibus fabulis depravatam. Idem dicendum de antiquissimis Familiis, quarum exordia, quo longiùs à nostra ætate recedunt, eò densioribus tenebris obvolvi, ac pluribus fabulis locum dare solent.

Quemadmodum ergo qui novit fabulosa esse, seu Nationum, seu Familiarum prima incunabula, non propterea contemnit reliquam earumdem historiam ac genealogiam : ita etiam cum dico suspectam esse debere partem

illam Archivi Dionysiani, in qua primorum temporum instrumenta asservantur, non idcirco Archivum illud suspectum esse velim., quâ parte posteriorum temporum instrumenta multò plura continet.

Duæ autem causæ sunt, propter quas censeo non esse recipienda sine examine vetusta diplomata, quæ prodeunt ex Archivo Dionysiano. Prima est, quod plurima ex his falsa aut dubia esse constet: secunda, quod qui diversis temporibus vetustissima Monasterii Dionysiani instrumenta recensuere, non satis inter se consentiant.

Caput I.

Fieri non posse, ut plurima ex his, quæ asservantur in Archivo Dionysiano vetusta Diplomata, falsa sint, quin Specimina tua fiant suspecta.

QUANQUAM non sinunt jura & communis vitæ ratio, ut quisquam in malorum hominum numero habeatur, qui talem se moribus non probavit: nemo tamen, nisi imprudens, se & sua commiserit homini, quem aliunde non cognitum ex eo loco prodire viderit, ubi plurimi sunt improbi. Potest ille quidem esse vir bonus & frugi: sed quia malorum consortio est contaminatus, tua illi non prius credas, quam aspersam pravâ societate

maculam omnino deterserit. Eodem fermè modo de vetustissimis Diplomatibus, quæ ex iis scriniis educuntur, in quibus plurima sunt instrumenta falsa, judicandum esse censeo. Possunt illa quidem vera esse & genuina; neque his proinde falsi nota temerè inuri debet: spuriorum tamen instrumentorum multitudo, quibuscum asservantur, nescio-quam labem ipsis mentique suspicionem injicit, quæ prius expurgari debet, quam admittantur pro indubitatis, & ut cæterorum regula proponantur.

Porro pleraque Specimina tua educta sunt ex Tabulario Dionysiano, ubi vetustiorum diplomatum *copia major quam alibi usquam* * teipso teste, hactenus asservatur. Ex quo ditissimo penu deprompta Dubletus sexcenta &

* Suppl. c. 2. pag. 5.

amplius instrumenta in lucem edidit : neque *vero insuper habenda,* * ut loqueris, *hæc ipsius Collectio,* in qua nonnisi *paucula, id est quinque aut sex interpolata instrumenta* reperiuntur. Rem ita esse ratus, * *pernegas tam multa esse; ut adversarii criminantur falsa vel interpolata Ecclesiarum sive Monasteriorum instrumenta.*

* Suppl. cap. 2. pag. 8.

* Suppl. c. 2, pag 2.

Dubletianæ igitur Collectionis diplomata vetustiora, de quibus solis agimus, sedulò examinavi; atque ex his non *paucula,* non *quinque aut sex* duntaxat, ut ais, sed pleraque, aut manifestè spuria, aut valde suspecta esse comperi. Quod quanti momenti sit ad controversiam nostram definiendam, nemo non videt. Nam si falsa sit, vel suspecta vetustiorum diplomatum, quæ in Dubletiana Collectione habentur,

pars longe maxima, hoc ipso suspecta esse debent collecta in Libris *de re diplomatica* Archetypa, quorum idem stylus est, ac Dubletianorum, eadem scriptura, forma eadem: neque jam aïenti tibi, sed non probanti, Archetypa tua genuina esse & indubitata, quisquam credere volet, cum te in his tam facilè, quam in Dubletianis judicandis falli potuisse certum sit. In eo igitur capite quod tractamus, tota vertitur, ut ita dicam, Artis tuæ sors & fortuna. Nam cum Archetypa tua ejusdem sint generis, ac Dubletiana instrumenta, cum utraque ex iisdem plerùmque scriniis fuerint educta; utraque pariter genuina à te judicata: hæc si falsa sint, illa ut minimum suspecta erunt & incerta. Vacillantibus autem Artis tuæ principiis ac fun-

damentis, Ars ipsa ruat oportet. Quare per te mihi liceat in hoc argumento paulo diutiùs immorari.

CAPUT II.

Examinatur Primum Dubletianæ Collectionis instrumentum.

IN Collectione Dubletiana * primum locum habet Theodetrudis, sive Theodilæ, aut Theodilanæ matronæ, filiæ Brodulphi, charta, quâ Basilicæ Dionysianæ donantur villæ tres, quarum prima *in oppido Camliacense*, secunda *in pago Lemozino*, tertia *in pago Bellovacinse* sita est. Data dicitur charta anno Clotarii Regis 43. tibique* *notæ sane optimæ* visa est. Falsam videri debuisse ostendo.

* *Antiquitez & Rech. de l'Ab. de S. Denis pag. 653.*

* *Libr. de re diplomat. cap 1. pag. 10.*

Charta illa inscripta est, *Dodoni Abbati & fratribus Basilicæ Dionysianæ deservientibus*, formámque habet epistolæ, non testamenti. atque hoc postremum Theodetrudis excusat his verbis: *votus meus fuerat, ut per paginam testamenti villas ipsas superius nominatas Basilicæ S. Dionysii condedisse, sed ut est mos loci illius, habetur per epistolas delegasse.* Duo igitur instrumento hoc enunciantur: primum in Basilica Dionysiana Abbatem cum fratribus, hoc est Monachos, jam tum consedisse: alterum morem tunc fuisse, ut quæ bona Basilicæ Dionysianæ legarentur, per epistolam, non per testamentum legarentur. Atqui utrumque falsissimum dici debet, saltem judice te: charta ergo non debuit tibi *optimæ notæ* videri, sed adulterina. I Fa-

I. Factum Theodetrudis matronæ nomine in formam epistolæ instrumentum sic inscribitur: *Dodoni Abbati, una cum fratribus suis Basilicæ Sancti Dionysii deservientibus* Inscriptionem autem hujusmodi habere epistola non potuit, nisi ex quo tempore Monachi Basilicam Dionysianam obtinuerunt & administrarunt; id à te intellectum esse significas.* Sed miror, quod inde non conjeceris chartam esse ut minimum dubiam: neque enim ignorare poteras Basilicam Sancti Dionysii regnante Clotario secundo nondum fuisse Monachis traditam.

* *Lib. 6. de re diplom. pag.* 465.

Istud quidem videtur manifestum ex illo Dagoberti Præcepto, quod diplomatum omnium primum in æs incisum * exhibuisti, tanquam certissimum

* *Lib. 5. de re diplom. pag.* 374 *& l. 6. pag.* 465.

indubitatorum Autographorum specimen. Præcepto illo Dagobertus Clotarii filius anno regni decimo villam *Iticinoscoam* concedit Basilicæ Sancti Dionysii, & *Clero* ac pauperibus ibidem consistentibus. Nondum ergo Monachi Basilicam Dionysianam obtinuerant, sed Clerici in ea adhuc consistebant. Hoc autem si ita est, quid censendum de Theodetrudis Charta, quâ dicitur Abbatem cum fratribus apud Sanctum Dionysium anno Clotarii 43. jam tum consedisse?

Neque dicas in Dagobertino Diplomate *Cleri* nomine Monachos intelligi. Scio equidem Monachos sacris Ordinibus initiatos verè ad Clerum pertinere. Scio præterea apud Gregorium Turonensem Clericorum nomen Monachis frequentissime tribui. Sed

vix persuadebis usum hunc habuisse locum in Formulis Diplomatum, in quibus voces illæ, quæ ambiguitatem aliquam habent, studiosius caventur. Deinde quamvis certum sit Monachos etiam in Diplomatibus, Clericos fuisse interdum appellatos: non idcirco consequens est *Cleri.* nomine Monachos in hoc Dagoberti Præcepto designari.

Neque si anno Dagoberti decimo jam tum extitissent apud Sanctum Dionysium Monachi, idcirco contendere debes Monachos ibidem extitisse ante Dagoberti tempora: Contrarium enim diserte docet testis hujus rei locuples Anonymus gestorum Dagoberti primi scriptor, Monachus Dionysianus. Scribit * ille Basilicam Dionysianam non ornatam modo, sed *à fundamine*

* Cap. 17.

constructam fuisse à Dagoberto Clotarii filio. At priusquam istud doceret, de sepulchro Sancti Dionysii sic fuerat locutus: *Locus ille*, ait, * *sub potestate Parisiaci Antistitis. constitutus erat* regnante Clotario Dagoberti patre, *& cui vellet Clericorum, eum jure Beneficii tradebat.* Addit, *vilem tunc tantum fuisse ædiculam, neglectúmque locum, quia is cui tradebatur, non honestatem loci, sed terrenum lucrum quæreret.* Quibus verbis nihil clarius, nihil ad rem nostram accommodatius dici potuit.

Neque vero Anonymi Monachi autoritas hoc loco elevari potest. Scribebat ille, ut ipse fateris, nono sæculo & paulo ante Normanicas strages, atque vetustiora Monasterii sui instrumenta viderat. Quare vel nulla huic

Historico debetur fides; quod certè numquam concesseris; vel debetur ipsi in iis quæ ad Monasterii sui originem pertinent. Illam enim quam maximâ potuit diligentiâ describit ex instrumentis domesticis. Cum ergo nullo alio, quem sciam, Historico repugnante, imò non obscurè suffragantibus Fredegario aliisque nonnullis, Anonymus Monachus affirmet in Basilicam Dionysianam inductos fuisse à Dagoberto Monachos: locum illum Clotario regnante sub potestate Parisiaci Antistitis constitutum fuisse; qui quidem Antistes, cui vellet Clericorum, eum jure beneficii tradebat: hæc, inquam, cum Monachus Dionysianus, lustratis Monasterii sui scriniis, perlectisque diligenter vetustioribus chartis omnibus disertè affirmet:

manifestè sequitur nullam nono sæculo, quo vivebat, fuisse in Tabulario Dionysiano Theodetrudis matronæ chartam, quæ notata anno Clotarii quadragesimo tertio inscripta esset *Dodoni Abbati una cum fratribus suis Basilicæ Sancti Dionysii inservientibus*; chartámque hanc, quæ tibi *optimæ notæ* visa est, non nisi mortuo Anonymo Scriptore fuisse fabricatam.

II. Eadem Theodetrudis matronæ epistola rursum falsi convinci potest alio ex capite. *Votus meus fuerat*, ait Theodetrudis, *ut per paginam testamenti villas ipsas superius nominatas Basilicæ Sancti Dionysii condedisse; sed ut mos est loci illius, habetur per epistolas delegasse.* Quibus verbis manifestum est affirmari, tunc temporis, hoc est regnante Clo-

tario ſecundo, Baſilicæ Diony-ſianæ morem fuiſſe, ut non in teſtamenti, ſed in epiſtolæ formam fierent donationum inſtrumenta. Atqui contrarium morem apud Sanctum Dionyſium receptum fuiſſe conſtat, ſi quid producta à te Archetypa valent. Poſſem quidem in hujus rei probationem proferre Dagoberti præcepta duo, Ermentrudis illuſtris matronæ Teſtamentum, aliáque eorumdem temporum inſtrumenta, quæ tu ſincera judicaſti, quamvis formam epiſtolæ non habeant. Sed inſtar omnium eſſe debet repræſentatum in Supplemento tuo mutilum *Chlotarii ſecundi Præceptum pro Monaſterio Sancti Dionyſii*, in quo Præcepto confirmatur, & ſæpius appellatur Teſtamentum, quo Joannes quidam negotiator facultatum

suarum partem donaverat Basilicæ Dionysianæ. Si regnante Clotario mos fuit, ut Dionysiana instrumenta haberent formam epistolæ, non testamenti: cur Joannes cum aliquid legare vellet Basilicæ Dionysianæ, testamentum scripsit, non epistolam? Vel si id negotiatori licuit., cur idem cum in votis haberet Matrona illustris, obtinere non potuit? Quæ cum inter se conciliari non possint, vel desine Clotarii secundi Præceptum pro vero venditare, vel fatere chartam Theodetrudis esse spuriam.

At locus ille, cujus morem exponit Theodetrudis, non est Basilica Dionysiana, sed Lemovicensis pagus: ita tu quidem. * Quod cum tibi excidit, epistolæ contextum non satis attentè perpenderas. Luce enim clarius est

* *Lib. 1. de re diplom. cap. 2. pag. 5.*

locum illum, cujus mos describitur, non alium esse posse, quam Basilicam Dionysianam, de qua proximus sermo fuerat, cui villæ donabantur, ubi ipsum scribebatur instrumentum. At Matrona illa patriâ fuit Transligerina & Lemovicensis. Quo jure id assumas, nescio: sed ita sit, per me licet. An quia ipsa Lemovicensis fuit, inde consequens est, de Lemovicensis pagi moribus ipsam habere sermonem, cum proximè appellata Basilica Sancti Dionysii, nullâ aliâ re interpositâ, statim ac sine ambiguitate subjicit, morem illius loci fuisse, ut instrumenta, non testamenti, sed epistolæ formam haberent?

Caput III.

Examinatur secundum Collectionis Dubletianæ instrumentum.

* Suppl. cap. 4. pag. 18.

SI *qua in Monasteriis nostris vitiosa instrumenta deprehenduntur,* *ais, *ea fere omnia ex eorum numero sunt, quæ transumpta vocantur, quorum errata exscriptorum, non authenticorum vitio tribuenda sunt.* Ego vero non exscripta tantum, sed ipsa etiam Authentica, quæ vocas, non raro aut falsa, aut suspecta esse contendo. Atque hujus rei exemplum erit secundum Collectionis * Dubletianæ instrumentum. Non negabis Autographum ipsum à Dubleto visum fuisse: affirmat enim vir candidus & simplex Dubletus diploma, quod repræsentat,

* Antiquitez & Rech de l'Abaye de S. Denis pag. 655.

ſcriptum fuiſſe in cortice, & ſigillo munitum integro cum effigie Regis. Non ſcriptum fuiſſet in cortice Apographum, non ſigillo munitum. Exhibuit ergo diploma hoc Dubletus ex ipſo Autographo. Suſpectum tamen illud eſt, nec uno nomine ſuſpectum.

I. Quod illo continetur privilegium pro Nundinis Dionyſianis datum dicitur 3. *Kal. Auguſti anno ſecundo regni Dagoberti Compendio.* Contra Monachus Dionyſianus, qui *geſta Dagoberti primi* ſcripſit, te ipſo autore, * ante annos fere octingentos, expreſſè teſtatur, * non ſecundo, ſed duodecimo Dagoberti anno id genus privilegii Baſilicæ Dionyſianæ conceſſum eſſe, & regio *Præcepto* firmatum. Atque hujus Scriptoris autorita-

* *Ann. Ord. Bened. lib.* 12. *pag.* 340.

* *Cap.* 34.

tem, uti *nec in omnibus probas,* * *quia fabulosa subinde quædam intermisceet, ita nec omnino rejicis, quia domestica instrumenta viderat.* Si qua ergo ipsi fides aliquando debetur, maximè hoc in loco, ubi ea refert, quæ lecto à se regio *Præcepto* continebantur.

* Ann. Ord. Bened. lib. 12. pag. 340.

II. Idem diploma inscribitur *Vicariis, Centenariis & cæteris Ministris Reipublicæ nostræ.* Qui publica munia exercebant *Ministros Reipublicæ* interdum esse appellatos sub Regibus secundæ Dynastiæ haud equidem ignoro. Sed non videtur istud nomen ante hæc tempora cognitum fuisse Francis. Neque vero *Reipublicæ* nomen * apud Gregorium Turonensem, Fredegarium, aut ejus Continuatores memini me legere, nisi cum sermo est de Imperio Romano.

* Greg. Turon. lib. 2. cap. 3. in fine
Fredeg. Chronicon cap. 73.
Fredeg. Contin Cap. 120.

III. Dago-

III. Dagobertus Præfectos Provinciis alloquens ait, *Sciatis, Missi nostri. Missorum* appellatio Carlovingicis temporibus communis, anterioribus sæculis fuit rarior.

IV. Idem Rex inter eos qui ad nundinas Dionysianas convenire solebant, numerat *Saxones. Ungarios, & Rothomenses.* Quæ verba si vere Dubletus legit in Autographo, ipsum supposititium esse manifestè demonstrant. Neque enim, ut puto, ullus dixerit Hunnos jam tum in Francia dictos fuisse Hungaros; multò minus illos negotiandi causâ ad nundinas Dionysianas accessisse. Suspicarer ego, quia Saxonibus Ungariorum nomen hîc adjunctum video, in Autographo scriptum fuisse Angrarios, non Ungarios. Angrarios enim inter

Saxones numeratos, aut saltem Saxonibus finitimos fuisse ex * Eginhardo constat. At Labbeus noster * contendit legi debere *Wicarios* non *Ungarios* : *Wicariosque* illos esse dicit, qui incolebant *Wicum portum*, de quo paulo ante sermo fuerat. Quod si ita est, Saxonum nomine videntur intelligi debere illi, qui oppositam Cantio Galliæ Celticæ oram, dictam aliquando Saxonicum littus, habitabant. Et vero orationis contextus hunc sensum videtur exigere. Quæ conjectura, si vera esset, certiorem faceret diplomatis veritatem ; cùm Neustriæ littus Britannicæ insulæ oppositum, circa hæc tempora Saxonicum appellari interdum potuisse videatur.

* Mel. cur. pag. 411.

* Eginh. Ann. ad an. 775.

Plura, quæ hoc in loco congerere possem omitto, ut duo sub-

jiciam, quæ tu certè non repudiabis.

V. Privilegium suum Dagobertus his verbis concludit: *manus nostræ subscriptionibus eam* (præceptionem) *subter decrevimus roborare, & de annulo nostro sigillare jussimus.* Similem conclusionem habent Merovingica Collectionis Dubletianæ Diplomata decem, hoc est, illorum pars ferè media. Id tu cum ignorare non posses, tamen ita pronuncias: * *Pauca, si non fallor, indubitata invenias eorumdem Regum* (Merovingicorum) *monumenta, quæ annuli sigillíve mentionem faciant.* Illa ergo Diplomata decem, in quibus annuli sigillíve fit mentio, & quorum primum est, quod nunc examinamus, non censes indubitata.

VI. Postquam annotasti * Re-

* *Lib. 2. de re diplom. cap. 6. p. 81.*

ges primæ stirpis pronomine, *Ego*, usos aliquando in subscriptione nominis: addis videri tibi, quod in diplomatibus Merovingorum solus id adhibuerit Clodoveus Magnus. Hæc cum scribebas, legeras Diploma, quo de nunc agimus: in eóque animadverteras subscriptionem istam: *Ego Dagobertus rex subscripsi.* Visum ergo tibi fuit diploma hoc nullius esse autoritatis.

CAPUT IV.

Examinantur plura Collectionis Dubletianæ instrumenta.

TERTIUM Dubletianæ Collectionis instrumentum, * quod est diploma Dagoberti, quamvis non sit *ex eorum numero, quæ transsumpta vocantur*, utpote scriptum in cortice, Regiáque

* Doublet p. 657.

& quindecim tam Epiſcoporum, quam Procerum ſubſcriptione firmatum: tamen neque tu, neque quiſquam alius ſpurium eſſe negaverit. Nam ut cætera omittam, in eo laudatur Privilegium Conſtantini, quod his temporibus poſterius eſſe fatentur omnes eruditi; ſubſcribúntque inter alios Epiſcopos Eligius & Dado ſive Audoënus, quos nonniſi tertio poſt Dagoberti obitum anno Epiſcopos factos fuiſſe certum eſt. Cum ergo tam manifeſtis ſignis ſeſe prodat falſitas, ad ea quæ ſubſequuntur feſtinandum.

Non una ratio eſt, propter quam * quarta Dubletianæ Collectionis charta tibi ſuſpecta eſſe debuit.

* *Doublet* p. 651.

I. Data dicitur anno Dagoberti octavo *in menſe Octobri*, prætermiſſo menſis die. Quod vi-

tium etsi solum esset, chartæ fidem omnem adimit : siquidem non est credibile Dagobertum in Francia non servasse legem, quam ipse Alamannis imposuit, * *ut scriptura non valeret, nisi in qua annus & dies evidenter ostenditur.*

* In lege Alamann. tit. 2.

II. Dagobertus annuli, quo regia effigies, quæ integra hactenus cum sigillo remansit, chartæ impressa est, mentionem facit his verbis : *annuli nostri impressione eam subter decrevimus roborare.* Quod perrarum est, teipso teste, * in Merovingicis diplomatibus indubitatis.

* Lib. 2. de re diplom. cap. 18. p. 107.

III. Chartâ hâc Dagobertus plures villas donat *Fratribus Monachis deservientibus ad Basilicam domni Dionysii.* Atqui tamen, si valet Diploma illud, quod *primum æri incisum exhibes in Libris *de re diplomatica*, an-

* Lib. 5. p. 374. lib. 6. p. 465.

no Dagoberti octavo nondum Monachi Basilicam Dionysianam obtinuerant: sed adhuc ibi consistebant Clerici.

IV. Villas concedit Dagobertus *cum omnibus justitiis & dominiis*. Quas voces eo sensu, quo hîc usurpantur, Dagoberti temporibus fuisse minus communes existimo.

Quinta * Collectionis Dubletianæ charta scripta in cortice, ex earum etiam numero est, in quibus annuli regii contra morem fit mentio, sed alia habet multo evidentiora falsitatis signa.

* *Doublet p. 659.*

I. Eligius, ut cœteros omittam, qui vivente Dagoberto Episcopus non fuit, tamen in ea subscribens Episcopum se dicit.

II. Quis non videat plura falsitatis argumenta, vel in iis verbis? *Jubemus atque constituimus,*

ut neque nos, neque successores nostri, neque quilibet Episcopus vel Archiepiscopus, nec quicunque de judiciaria potestate accinctus in ipsam sanctam Basilicam, vel immanentes in ipsa, nisi per voluntatem Abbatis & suorum Monachorum ullam unquam habeat potestatem. Sed sit hæc Sancta Mater Ecclesia... libera & absoluta ab omni invasione, vel inquietudine omnium hominum, cujuscumque ordinis vel potestatis esse videantur.

III. Quid dicam de mulcta *30. Librarum ex auro purissimo*, quæ infringentibus immunitatem hanc injungitur? Hæc & alia fusius ego prosequerer & evolverem, nisi mihi persuasum esset chartam hanc & tibi & eruditis omnibus videri falsissimam.

Sextum * Dubletianæ Collectionis instrumentum non est me-

* Doublet p. 660.

lioris notæ, quam præcedens.

I. His verbis concluditur: *Hoc nostræ præceptionis Decretum nostræ dignitatis annulo insigniri præcipimus. Datum anno decimo regni Domni Dagoberti gloriosissimi Francorum Regis. Dado regiæ dignitatis Cancellarius recognovit, legit & relegit.* Quot verba, totidem ferè sunt falsitatis indicia. Primò formula exprimens factum à Dagoberto sigillandi Diplomatis præceptum, nec Merovingicis chartis convenit, nec fortasse ullis aliis. Deinde Dagobertus qui ipse subscribere solet, non subscripsit. Præterea nec dies notatur, nec mensis, nec locus in quo diploma datum est; quod postremum, ut ais, *Merovingis atque Carolinis Regibus rarissime, si unquam, accidit.* Insuper neque tunc in usu fuit hæc

notandi anni formula: *anno decimo regni Domni Dagoberti Gloriosissimi Francorum Regis*. Denique multò minus probari potest hæc Dadonis Referendarii subscriptio: *Dado regiæ dignitatis Cancellarius recognovit, legit & relegit.*

II. Neque hæc sola sunt supposititii diplomatis vitia. Qui illud confinxit Falsarius, sic Dagobertum inducit loquentem: *Si quis vero contra hoc meæ Majestatis decretum præsumpserit.* Ignoravit scilicet spurii diplomatis artifex, quod erudite observas, * *Reges primæ ac secundæ stirpis apud Francos usos fuisse vocabulis* celsitudinis & serenitatis, *cum sermonem de se ipsi instituebant: majestatis autem compellationem rariorem fuisse ante sæculum undecimum.* Neque solum indoctus fuit, sed sine judicio, qui viola-

* *Lib. 2. de re diplom. cap. 6. p. 69. & seq.*

torem regii Decreti ſervum damnavit, non modo accipiendis *in publico centum quinquaginta ictibus*, quæ quidem ſervorum pœna erat in uſu, ſed etiam *ſolvendis auri puriſſimi libris decem, & argenti probatiſſimi pondo viginti.*

Piget reliqua referre, quæ chartæ hujus falſitatem demonſtrant.

Septimum Dubletianæ Collectionis * inſtrumentum multiplici nomine inter ſpuria rejici debet. Unum ex multis ſeligo. In eo Dagobertus ita loquitur : *ſicut Conſtantinus Magnus Imperator ſemper Auguſtus ac ſancta Eccleſia defenſor tutiſſimus, ſub quo viguit illa & mirum in modum excrevit, Beato Petro Arcem Romani Imperii cum omni integritate obtulit, ac Sancto Sylveſtro contulit per ſua legitima documenta : ita & nos*

* *Doublet p. 661.*

nostra regali munificentia Deo atque Beato Dionysio speciali protectori nostro concedimus in perpetuum, & donamus hoc castellum (Sancti Dionysii) cum omnibus adjacentiis & pertinentiis suis anno undecimo regni nostri. * Subjungit Dubletus simul cum illa Dagoberti charta repertum esse exemplar, quod *Donationem Constantinianam* vocant: ne videlicet quisquam dubitare posset, de hoc ipso monumento intelligi debere Pseudo-Dagobertum. Verum cum nunc in confesso sit apud omnes instrumentum *Donationis Constantinianæ* longè post Dagoberti tempora fuisse fabricatum: quid censendum de charta Dagoberti, in qua fit de illo mentio tam splendida?

* *Pag.* 662.

Instrumenti octavi * falsitatem perspiciet, quisquis ejus initium

* *Doublet p.* 669.

tium & finem legerit. Sic incipit: *In nomine Domini Dei æterni & Salvatoris nostri Jesu Christi, Dagobertus:* cùm tamen certum sit, te ipso teste, *nullum in tota prima Regum Francorum stirpe indubitatum diploma inveniri, quod ab invocatione exordium ducat: * Dagobertúmque ac cæteros ejusdem familiæ Reges diplomata sua absolutè ab inscriptione nominis incipere solitos fuisse, nulla ejusmodi invocatione præmissa.

* *Lib. 1. de re diplom. cap 3. p. 61.*

* *Lib. 3. de re diplom. cap. 3. p. 218.*

In fine ejusdem diplomatis conjungitur Indictio XII. cum anno XIII. Dagoberti. In quo duo occurrunt vitia: primum quod Indictio XII. non congruat cum anno Dagoberti decimo tertio: alterum quod notata sit Indictio, cujus communem usum in litteris Regum nostrorum non nisi

ab Imperio Caroli magni cæpisse * post Papebrochium affirmas. Reliquos ejusdem diplomatis nævos fœdissimos prosequi nihil necesse est. Satis est demonstrasse, non posse illud à te genuinum & indubitatum appellari.

* *Lib. 2. de re diplom. cap. 20. p. 190.*

In nono * nihil deprehendi, quod nunc arguam. Circa decimum * non est quod laborem, cum ipse monueris non esse istud indubitatis annumerandum: sic enim loqueris. * *Extat & aliud Daberti diploma apud Dubletum pro monasterio Sancti Dionysii vel Dodone Abbate, datum anno regni ejus quarto decimo: sed dubium, quod eodem tempore Aigulphus Abbas eidem loco præfuisse videatur*

* *Doublet p. 699.*

* *Doublet p. 670.*

* *Annal. Bened. lib. [illegible]. p. 341.*

Undecimum, * ut cætera omittam, falsum evincunt subscriptiones ac signa *Arnulphi Me-*

* *Doublet p. 671.*

tensis Episcopi & *Eligii Noviomensis Episcopi.* Si quidem in confesso est apud omnes, illum ante annum Dagoberti decimum quartum, quo diploma datum dicitur, diem supremum obiisse: hunc verò nonnisi regnante Clodoveo Dagoberti filio factum esse Episcopum.

Duodecimum *, quod annum habet Dagoberti decimum quintum, vel ipse stylus suspectum facit; atque illud in primis, quod Dagobertus caveat, ne Abbas Monasterii Dionysiani concessas loco sancto & Monachis villas duas auferre præsumat. Neque enim videtur rem istam providere debuisse Dagobertus, qui divinare non potuit futurum aliquando, ut divisis Monasteriorum bonis pars una Abbati, Monachis pars altera attribueretur.

** Doublet p. 67.*

Non suspectæ tantum, sed omnino falsæ videntur diplomati adjunctæ subscriptiones in hunc modum. *Signum Dagoberti Regis. Signum filii ejus Chloudouvei. Signum Eligii aurificis sui. Signum Dadonis Cancellarii sui.* [illegible] primò siquid regulæ tuæ va[illegible]nt, * primæ stirpis Reges hunc fermè modum adhibuerunt, ut propria manu nomen suum subscriberent, hâc formula, *Chlodoveus rex, Childebertus Rex* &c. Deinde cur hic Clodovei adhuc infantuli nomen & signum apponitur? Cur Eligius aurificem se dicit? Cur Dado Cancellarium se, non Referendarium appellat?

* De re diplom lib. 2. cap. 10. n. 7. p. 108.

Decimâ tertiâ Dubleti * chartâ cœnobitis Dionysianis donantur Ecclesiæ 29. castra aut villæ 24. Atque ut incredibilis hæc munificentia Dagoberti, uno die

* P. 672.

unoque instrumento tot tantásque possessiones donantis, facilius fidem inveniret, non modo Rex ipse, sed viginti duo præterea testes subscripsêre, inter quos Episcopi quatuordecim. Verum eâ ipsa re, quâ facturum se fidem speraverat impostor, fidem perdidit. Nam inter Episcopos, quos testes ascivit, appellavit Landericum, Eligium, Audoënum, aliósque, quos non nisi post Dagoberti mortem Episcopos constitutos fuisse constat.

Insuper sic Regem loquentem inducit. *Ego Dagobertus Francorum rex à Deo coronatus, cui summi regis permissione, prædecessorum necne nostrorum concessione, Francia obsecundat & famulatur.* Quæ formula insolens est, & ab his præsertim temporibus omnino aliena. Idem Dagobertus po-

steà laudat *Godinum Archiepiscopum Lugdunensem*, qui nondum ad hanc dignitatem fuerat evectus: regiæ majestatis nomen tunc non usitatum assumit. Cætera non prosequor.

* Doublet p. 673.

Diploma quod sequitur* datum dicitur *Sauriciagoræ*, qui locus in quarto *de re diplomatica* Libro, ubi de antiquis Regum nostrorum Palatiis disseritur, eorúmque Catalogus texitur, planè omissus est. Si consultò, ut suspicor, est omissus; non aliam certè ob causam, quam quiâ diploma in quo laudatur, suspectum erat. Et vero suspectum videri debuit. 1. Nullus in eo notatur annus, quamvis à Dagoberto statutum fuisset, *ut scriptura non valeret, nisi in qua annus & dies evidenter ostenditur* 2. Ad firmandam concessionem suam ait

Dagobertus, velle ſe illam *manus ſuæ ſubſcriptionibus, ac propria annotatione adumbrare.* Quam exprimendæ ſubſcriptionis formulam non puto in ullo alio Merovingico diplomate reperiri. 3. *Ad ſanctum locum,* (Baſilicam Dionyſianam) dicuntur conſiſtere *non Monachi, ſed Clerus & pauperes*; quod tu falſum eſſe cenſes.

Qui decimum quintum * diploma concinnavit impoſtor, Dagoberti effigiem ceræ impreſſam ſpurio inſtrumento affigere potuit, genuinam diplomatum formam imitari ac repræſentare non potuit. Mirum enim quam longe ab antiquarum formularum ſtylo receſſerit. Ac primò quidem rationem exponit Pſeudo-Dagobertus, cur donationes ſuas in tabulas inferri, ac ſcripto mandari

* Doublet p. 675.

velit, idque à Patribus decretum esse affirmat. Deinde orditur in hunc modum: *Quapropter Ego Dagobertus Dei gratia Francorum Rex*. Quæ pauca verba duas, judice te, falsi notas continent. Observas enim, nec Merovingicos Reges initio diplomatum usos fuisse pronomine EGO, vocesque istas DEI GRATIA *Francorum rex*, primùm usurpatas esse à Pipino. Pergit Pseudo-Dagobertus, Basilicamque Dionysianam novâ, nec Dagobertinis temporibus usitatâ appellatione vocat *Ecclesiam Beatorum Martyrum, Dionysii, Rustici & Eleutherii* DE FRANCIA. Mox laudat *Ansoaldum Pictavorum Episcopum*, quem cum doceas * sub Childeberto tertio floruisse annis 696. & 697. non facilè dixeris jam tum sub Dago-

* lib. 6. de re diplom. p. 479.

berto primo ſexaginta ante annis defuncto fuiſſe Epiſcopum. Sed quid ego tempus tero enumerandis hujus inſtrumenti vitiis, quod ſuppoſititium eſſe nemo eruditus negaverit?

Diploma * quod ſequitur, nomen etiam habet Dagoberti, & anno regni ejus decimo ſexto notatur. In illo Rex jam morti proximus inducitur ſic loquens. *Dum jam nos iſto Præcepto minimè ſubſcribere potuimus, quia in manu noſtra trepidabat ille calamus; propterà rogavimus ut dulciſſimus filius noſter Cludovius Rex per ſignaculum nominis ſui ipſam chartam affirmaret & Dado eam offerat & Optimates noſtri ſubſcriberent.*

* Doublet p. 676.

Non dubito, quin Dagobertus cum morbo preſſus ſentiret ſibi vitæ periculum imminere, villáſque aliquot *Matriculariis* Baſi-

licæ Dionysianæ donare vellet, filium Clodoveum vocaverit, ut paratum ea de re instrumentum ipse subscriberet; hoc enim vetustissima monumenta testantur. At contendo exhibitum à Dubleto ea de re diploma, nec esse legitimum, nec tale tibi videri debuisse.

I. Non est legitimum; sincero enim diplomati subscripserat cum filio suo Clodoveo Nandechildis Regina, ut diserte testatur nepos ejus Clotarius tertius in diplomate, quod in charta Ægyptiaca scriptum ipse authenticum * esse affirmas. Apud Dubletum autem Clodovei quidem & aliquot Optimatum subscriptio legitur; Nandechildis vero nomen nusquam apparet.

* *Suppl. cap. 5. pag. 20.*

Præterea postremum hoc Dagoberti morientis diploma paucis ante obitum ejus diebus fa-

ctum est : ita habet Anonymus Scriptor gestorum * Dagoberti primi. Obiit autem Dagobertus XIV. Calendas Februarias. Atqui apud Dubletum diploma datum dicitur XIV. Calendas Octobres, hoc est quatuor mensibus & amplius ante Dagoberti mortem. Igitur instrumentum Dagoberti, quale à Dubleto exhibetur, reipsa non est legitimum.

* *Cap. 43.*

II. Sed nec tibi legitimum videri potuit. Qui enim fieri potest, ut veram censeas chartam, in quâ regnante adhuc Dagoberto propria manu nomen appinxerit Clodoveus, quem mortuo Patre jam regnantem * negas scribere potuisse, & inducis suam in regio diplomate excusantem scribendi impetitiam?

* *Lib. 5. de re diplom. pag. 376. & 378.*

Decimum septimum & deci-

mum octavum spuria esse manifestum est. Nam cum Dagobertus annum regni decimum sextum non superaverit, illa tamen dicuntur data, aliud anno regni ejus vigesimo quinto, aliud trigesimo. Quare non opus est, ut reliqua, quæ in his deprehenduntur falsitatis indicia quamplurima proferantur.

Caput V.

Examinantur reliqua Dubletianæ Collectionis instrumenta Merovingica.

Dagobertinis, quæ modo recensuimus, subjungit Dubletus alia Merovingicorum temporum instrumenta novem: pleraque falsa, aut incerta.

Agmen ducit charta * Clodovei

* Doublet p. 681.

vei Junioris nomine insignita, & sigillo cereo, in quo effigies Regis integra hactenus perseverat. Monasterio Dionysiano ecclesias, villas, possessiones omnino quindecim uno eodemque tempore donat hæc charta; nobile sane Merovingicæ liberalitatis ac munificentiæ monumentum, si vera sit. Sed quot versus, totidem ferè signa habet falsitatis. Præcipua tantum breviter perstringo.

I. *Clodoveus Dei gratiâ Rex Francorum.* Vel hac solâ formulâ, qua primus, te ipso teste, usus est Pipinus, perfidiam simul & inscitiam suam Falsarius prodidit.

II. *Ego Cludouvius supernâ providente clementia Francorum Rex coronatus, & regiæ celsitudinis culmine sublimatus.....* Neque formulam hanc quisquam dixerit

Clodovei Junioris temporibus convenire.

III. *Privilegium Constantini Imperatoris.....* Privilegium, quo Constantiniana donatio continetur, cum eruditi omnes multò recentius esse consentiant, à Clodoveo laudari non potuit.

IV. *Si autem quispiam sive Episcopus, sive Archiepiscopus, hoc nostrum donum violare præsumpserit, authoritate Dei & nostra anathematis vinculo in perpetuum sit colligatus, & à consortio electorum Dei in cælesti regno alienatus, & numero damnatorum in inferno associatus.....* Quis hîc non stupeat & miretur, Regem autoritate Dei omnipotentis & suâ, anathematis vinculo ferire ipsos Episcopos atque Archiepiscopos; chartæque, in qua ligandi, atque adeo solvendi potestatem solis Eccle-

siæ Pastoribus à Christo traditam Clodoveus usurpat, Episcopos plures, eósque sanctissimos per summam ignaviam subscribere?

V. *Signum Arnulphi Metensis Episcopi.* Primus post Clodoveum subscripsit hic sanctissimus Episcopus, qui vivente Dagoberto obierat.

VI. *Signum Gondoëni Comitis Normanniæ.* Pars illa regni Neustrasiæ, quæ nunc Normannia dicitur, non nisi sub Carlovingis Regibus, cum Normannis concessa fuit, nomen istud habere potuit: atque adeo inter Francos nullus esse potuit regnante Clodoveo secundo Normanniæ Comes.

VII. *Signum Charimundi Comitis Flandrensis.* Balduinus primus omnium sub Carolo calvo è Forestario Comes Flandrensis

dictus est. Sed de hac Charta plusquam satis.

Sequitur altera rursum Clodovei Junioris, de quâ nihil nunc dico, quia fusiùs illam postea * sum impugnaturus.

* Part. 3. cap. 2.

Tertiam chartam, * qua Monasterii Dionysiani immunitates confirmantur, Childerico Dubletus attribuerat: tu *Chilperico hujus filio restituisti. In illa levia quædam amimadverti quæ contra morem & stylum diplomatum esse videntur, sed quibus non immoror.

* P. 674.

* Lib. 6. pag. 484.

Quarta, * quam pariter Childerico Regi tribuit Dubletus, & quæ annum ejus habet decimum, manifestè falsam esse consenties, ni fallor. Nam & Childericus initio diplomatis utitur pronomine, EGO, quod ipse ais non nisi in fine diplomatum à Re-

* Pag. 655.

gibus Merovingicis adhibitum esse : & villam concedit Viplessacum, simúlque Ecclesias novem in eadem villa conditas ; cum incredibile sit tot in una villa fuisse Ecclesias : & ait Monasterio Dionysiano tunc præfuisse Aygulphum Abbatem, qui multò ante hæc tempora obierat : & addit alia multa, quæ nemo dixerit verisimilia esse, aut his temporibus congruere. Præterea inter alios diplomati subscribit Palladius Rothomagensis Episcopus, quamvis certum sit, Childerico Clodovei secundi filio regnante, Ecclesiam Rothomagensem Episcopum habuisse Audoënum, non Palladium.

De charta * quæ subsequitur, hæc habentur Libro 4. de re diplomatica.* *Theudericus Clodovei ejusdem* (scilicet secundi) *filius*

* *Doublet p. p.* 686.

* *Pag.* 256.

in syncero diplomate apud Dubletum testatur Ermenteum quendam vendidisse Godebaldo Abbati Dionysiano Baudrinum villam super fluvium Hyssera in pago Camliacensi. Tibi ergo ac socio tuo Michaëli Germain, cum hæc scriberetis, visa fuerat hæc charta genuinus fœtus Theoderici Regis, qui fuit Clodovei secundi filius: cum tamen certum sit, Teoderico Clodovei secundi filio regnante, nec Godebaldum Monasterii Dionysiani Abbatem fuisse, nec Ermentei Patrem Nordebertum supremum diem obiisse, ut charta exprimere videtur. Momenta hæc quibus chartæ falsitas demonstrari posset, si ad Theodoricum Clodovei secundi filium referenda esset, eripuisti nobis in Libro sexto, ubi, quod in quarto exciderat, sic emenda-

sti : * *Diploma Theoderici Regis editum apud Dubletum pag. 686. & 687. Theoderico Clodovei Junioris filio perperam tribuitur.* Contendis autem tribuendum esse Theodorico Calensi.

* Pag. 628.

Sexto loco Dubletus Præceptum * exhibet, quo villa Solemium Monasterio Dionysiano à Childeberto Rege conceditur. Hanc ipse chartam excripsisti integram in Libro * sexto ; quia *optimæ notæ* * tibi visa est. Habet tamen illa insigne vitium. In ea quippe legimus Chillardum Abbatem anno duodecimo Childeberti Regis jam tum Monasterio Dionysiano præfuisse : cum tamen ex teipso certum sit Dalphinum, cui Chillardus successit, ad annum usque Childeberti decimum sextum superfuisse.

* Doublet p. 689.

* De re diplom. p. 481. Ibid. p. 617.

Neque tam apertum hujus

chartæ vitium tibi latuit, Vir erudite. Istud corrigendum * ais, & loco Chillardi Abbatis reponendum esse Chainonem, seu potius Dalphinum. Si quis interroget, an ipsum Autographum nomen, habuerit Chanonis aut Dalphini; id quidem affirmare non ausis, quia Autographum periit, nec nisi exempla supersunt. At legisti saltem Chainonis nomen, aut Dalphini in aliquo vetusto exemplo? Neutiquam: ubique Chillardi nomen apparet. Verum conjicis erratum hoc irrepsisse vitio Scriptoris. Ingeniosè. Neque sum nescius quam multa peccent scribæ amanuenses. At hujus generis peccata, ut unum nomen proprium alteri substituatur, quocum nihil habet commune, non ita frequenter excidunt. Adde quod istud ipsum

*Ibid.

certò affirmare non audeas, sed tantummodo per conjecturam. Quandiu autem incertum est, extiteritne reipsa in Autographo, an non, Chillardi nomen, Childeberti charta de villa Solemio manet incerta, neque idonea est, quæ tanquam indubitata veri regula proponatur.

Exscribit Dubletus septimo loco * Chilperici diploma, quod tibi * fide dignum visum est. Ignosce, si ego dixero non prorsus abesse à suspicione falsi. Suspicionem movet illud imprimis quod Raganfredus Major-domus, quo petente *Foreste Roverito* conceditur Basilicæ Dionysianæ, ipse diploma Chilperico offerat, ac præter morem Referendarii munere fungatur. Nobile erat ac illustre Referendarii munus, non ita tamen ut cum digni-

* P. 689.
* P. 627.

tate Majorum - domûs conferri poſſet ; præſertim ex quo illa ſummam totius regni adminiſtrationem & poteſtatem prope regiam adjunctam habuit. Adde quod etſi Majoris-domus poteſtas fuerit ſumma : non videatur tamen ille Referendarii aut Notarii Regii vices in diplomatibus offerendis legitimè ſupplere potuiſſe. Neque vero, ſive ad anteriores, ſive ad poſteriores Raganfredo Majores-domûs reſpicias, ullum, ut puto, reperias, qui ſe ad Referendarii munia obeunda abjecerit. Sed neque tu videris id Raganfredo tribuere poſſe, qui produxiſti diplomata quinque ejuſdem Chilperici, quibus non Raganfredus, ſed Actalius, Ado, aliique, ſive Referendarii, ſive Cancellarii ſubſcribunt.

Neque parum ad ſuſpicio-

nem meam augendam contulit nomen ipsum Turnoaldi Parisiensis Episcopi, qui in eodem diplomate præesse dicitur Monasterio Dionysiano. Nam etsi non negem fieri omnino potuisse, quod ais, ut ipse ex Episcopo Monachus, atque ex Monacho Abbas, regnante Chilperico, factus fuerit. Quia tamen ipse doces Chilpericum vix quinque aut sex annis regnasse, primóque ejus anno Chillardum Abbatem adhuc fuisse superstitem: posterioribus autem Chilperici annis Hugonem Monasterio Dionysiano præfuisse, Berthoaldúmque Hugoni jam successisse anno Theoderici Calensis tertio; vix adducor, ut credam Chillardo & Hugoni interferendum esse Turnoaldum: & octo aut novem annorum spatio quatuor fuisse Mo-

nasterii Dionysiani Abbates. Potuit istud ita contingere, ut jam dixi; sed contigisse non credam, quamdiu non aliud quam suspecti diplomatis testimonium proferetur.

* Doublet p. 690.

Caroli Martelli diploma * quod unum superest examinandum, Pater Michaël Germain, ut egregium; Labbeus noster, ut maximi momenti monumentum prædicat: quibus ego lubentissimè assentirer, si in eo tam certa veritatis nota affulgeret, quam vera & observatione digna ratio temporum consignatur. *Actum* dicitur diploma *anno quinto post defunctum Theodoricum Regem.* Quæ verba apertè demonstrant, post obitum Theodorici Calensis aliquot annorum interregnum fuisse. Hoc ipsum quidem eruditissimus Sirmondus noster pridem animad-

animdvertit, & caliginem quam hujus interregni ignoratio temporibus Caroli Martelli obduxerat, notis suis, qunatum in se erat, dissipavit. Optandum tamen, ut quod ipse feliciter conjecit, veteris alicujus monumenti autoritate confirmetur. Verum cordati homines plerumque malunt testem habere nullum, quam vacillantem aut dubiæ fidei. Dubia autem fides est istius diplomatis; & si me non fallit conjectura, dubiam ipse judicasti. Nam cum * monueris extare illud etiamnum in Archivo Dionysiano, inspectúmque à te ipsum Authographum; neque ignores quanti eruditorum hominum intersit veritatem ejus esse omnino exploratam; tamen illud cum cæteris, quæ indubitata putâras in sexto tuo libro non repræsentasti, qui a-

* lib. 2. de re diplom. p. 189. lib. 4. p. 257.

M

lia momenti multò levioris à Dubleto pariter edita, exhibes denuò, aut æri incisa, aut saltem exscripta.

Et vero si vera sit hæc Caroli Martelli charta, quid de propositis à te regulis sentiendum?

I. *Genuina* * *diplomata quotquot* „ *vidisti; absolute sic incipiunt:* Clo„doveus rex Francorum Vir inlu„ster; Childebertus rex Franco„rum Vir inluster &c. *Qui* * *ritus ut ipse addis perseveravit usque ad Pipinum Regem, cujus privilegium pro cœnobio Fuldensi hoc habet initium* „ *apud Othlonum*: Pipinus rex Fran„corum Vir inluster. Contra in Caroli Martelli Diplomate, ipsius nomini præfatio præmittitur. Atqui tamen, * ut ipse rursum mones, si qua Carolus Martellus diplomata tum (hoc est durante interregno) edidit, non videtur

* Lib. 2. de re di lom. cap. 3. p. 69.

* Ibid.

* Lib. 2. cap. 26. p. 189.

à more regio fuisse recessurus.

II. Nullum in tota prima stirpe indubitatum Diploma invenisti, * quod ab hac invocatione, *In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti,* aut ab ea, *In Dei nomine*, exordium ducat. Et tamen sic Carolus Martellus inducitur loquens. *Ego in Dei nomine inluster Vir Carolus Martellus.*

* *Ibid.*

III. Nunquam,* quod scias, pronomine *EGO* utebantur Reges Merovingici initio Diplomatum, nec singulari numero de se loquebantur. Neutrum tamen vitatum est in Diplomate, quod examinamus.

* *Lib. 1. cap. 1. p. 218.*

IV. Carolus postquam se dixit Majorem-domûs, addit contra illorum temporum morem, se esse filium Pipini. Simili modo Clodoveus Junior filium se dixerat Dagoberti, in quodam Col-

lectionis Dubletianæ Diplomate. Sed istud manifestè spurium est.

V. Mirum videtur Carolum volentem Monasterium Dionysianum opibus augere, non suum aliquod prædium, sed villam regiam ipsi donare; simúlque monere, ne ullus de hæredibus suis contra hanc donationis suæ Epistolam venire aut agere audeat.

VI. Diploma sic concluditur, *Actum Careciaco*.... cùm tamen Merovingici, non vocem hanc *Actum*, sed istam *Datum* solummodo usurpent.

VII. Nulla idonea excogitari ratio potest, cur in eodem Diplomate notari debuerit signum & consensus illustris matronæ Sonechildis ac Grifonis ejus filii.

VIII. Nec facilius est divi-

nare, quis ille sit Audoënus Cappellanus, qui subscripsit. Scio Clipiacensi fundo, de quo in diplomate agitur, adjunctam tunc fuisse *Cappellam* Sancti Audoëni. At si, qui in hac *Cappella* tunc Minister fuit, donationi simul cum aliis subscribere jussus fuisset, an ita subscriberet, *Audoënus Cappellanus*?

IX. Sed multò difficilius est dicere, cujus sit subscriptio, quæ ultimo loco legitur his verbis, *Ego Theudericus subscripsi.* Non videtur illud nomen privati hominis: non potest esse ipsius Theoderici Regis, qui ante quinque annos obierat. Si dicas appositum à Notario defuncti Regis nomen, quia nondum ei successor datus fuerat; cur ultimo loco appositum est, non primo?

Reliqua prætereo quibus pro-

batur hoc Dubletianum Caroli Martelli diploma, aut suppositum esse, aut saltem incertum. Quanquam existimo, si spurium sit, ex genuino tamen aliquo instrumento desumptam esse singularem, quam in eo cernimus, temporis notam.

Postremum inter Merovingica locum obtinet Pipini Majorisdomûs Diploma, quod nullam habet notam temporis. Verum sive factum dicatur paulo post Caroli Martelli obitum, antequam Childericus à Pipino Rex constitutus esset; sive postquam Regis nomine Childericus donatus esset, pariter falsi convincitur. Si dicatur factum diploma antequam Childericus regio nomine potiretur, manifestè falsum est: siquidem in eo laudatur Fulradus Monasterii Dionysiani Ab-

bas, qui anno quinto Childerici nondum dignitatem * hanc fuerat adeptus. Si Diploma regnante jam Childerico factum esse responderis, falsitas ejus multò evidentioribus signis demonstrari potest. Quis enim unquam in animum inducat, regnante Childerico, Pipinum factas à priscis Regibus Monasterio Dionysiano donationes, concessasque immunitates confirmasse autoritate suâ, non regiâ; voluisse ut huic suo beneficio consentirent Proceres & Comites Palatii, de consensu Regis nihil omninò curasse: præterea injunxisse preces pro se, pro filiis suis multas, nullas pro Rege: denique instrumentum non regio sigillo, ut mos erat, sed suo obsignasse. Quæ si in Pipinum nondum Regem cadere nullo pacto possunt, falsum est diploma,

* *Mabill. de re diplom. lib. 6. diplom. 37. p. 480.*

in quo hæc & alia plura non minus absurda leguntur.

Nunc verò ut concludamus paucis, quæ fusè disputavimus; vide quam opinionem lectores concepturi sint, non dico de fide tua, cui nihil unquam detractum volui, sed de tua diligentia. Affirmas enim in sexcentis & amplius Diplomatibus Dionysianis, quæ Dubletus collegit, vix quinque aut sex falsa esse. Atqui tamen ferè illa omnia quæ examinavimus, hoc est viginti septem Merovingica, aut manifestè spuria sunt, aut saltem valde incerta; vixque in tanto numero tria aut quatuor reperias, quæ falsi non suspecta sint, aut etiam convicta.

CAPUT VI.

Non satis consentire inter se qui diversis temporibus Monasterii Dionysiani instrumenta recensuêrunt.

QUO pacto fieri possit, ut plurima [illegible] quæ olim in Tabulario Dionysiano extabant Diplomata Regia, jam nunc vel improborum hominum malitiâ, vel negligentiâ custodum, vel temporum injuriâ perierint, nemo non intelligit. At in iisdem scriniis nunc asservari instrumenta Merovingica, quæ superiori sæculo illic non videbantur, aut ibidem superiori sæculo esse reperta, quæ nono in eodem sacrario quæsita non occurrerant: ea res sane admirationem habet non

parvam; & ut libere dicam quod sentio, non caret suspicione.

Hanc quidem omni studio curavisti amovere, & venerandi multis nominibus loci autoritatem sartam tectam conservare. Quod utinam feliciter fuisses executus! Lubentissimè ego tibi omnium primus gratularer & plauderem. Neque enim alio consilio, quæ mihi super ea re difficultatem faciebant exposui, quam ut nodis omnibus à te dissolutis tandem haberem, ubi possem tutò & expeditè pedem figere. Verum responsis tuis nodos, quos solutos optabam, videris magis ac magis impedivisse. Meáne tenuitas, an rei ipsius obscuritas in causa sit, cur ita mihi videatur, & tuum & eruditi Lectoris judicium esse volo.

Iniquus est & imprudens, si

tibi creditur, quiſquis ſequiorem de Archivo Sancti Dionyſii opinionem concipit ex ſilentio Anonymi Monachi. Nam licet ille dum Monaſterio ſuo factas à Merovingis Regibus donationes recenſet, pleraſque prætermittat, quarum tu & Dubletus meminiſtis: nihil tamen inde contra te & Dubletum inferri poſſe contendis; quia, ut ais, Scriptori illi minimè propoſitum fuit ſingulas enumerare. Hoc autem illi minimè fuiſſe propoſitum probas ipſius verbis aïentis,* *nimis longum fore omnia enarrare, quæ Rex* (Dagobertus) *ditandis Sanctorum Cœnobiis impendit.*

* Cap. 41.

Quæ verba, ſi de ipſo San-Dionyſiano, non de aliis Cœnobiis intelligeret Scriptor Anonymus; merito quis hîc meam deſideraret aut fidem aut diligentiam: ſi-

dem, si ejus silentium objecissem, quem scirem apertè profiteri non omnia à se enarrata: diligentiam, si istud mihi excidisset, nec Autorem quem citabam, satis attentè legissem. Verum isto, quem appellasti, loco de aliis Cœnobiis sermo est, quam de Dionysiano. Quippe cùm Dagobertus non modo Sancti Dionysii, sed etiam Sanctorum Mauricii & Martini Ecclesias aliásque plures amplissimis muneribus locupletarit, Monachus Dionysianus minus necessarium duxit opere suo sigillatim declarare, quibusnam opibus cætera Sanctorum Cœnobia ab eodem Rege ditata fuissent. Satis sibi habuit, regiam erga cænobium suum munificentiam explicare: veritus ne si quid ultra tentaret, nauseam Lectoribus pareret & fastidium.

Ean-

Eandem ob causam villarum & possessionum omnium, quas Monasterio suo Dagobertus attribuerat, nomina sigillatim recensere noluit: vixque quinque aut sex appellavit ex viginti septem, quas possessas olim à Sadregiselo Aquitanorum Duce, postea in fiscum addictas, Dionysianis uno die unóque instrumento à Dagoberto traditas fuisse testatur.

Sed qui singula villarum nomina declarare superfluum putavit: idem studiosè enumeravit quæcumque in suam notitiam venerant donationum instrumenta. Quod quidem non potest non esse persuasum his, qui scripta ab eo Autore Gesta Dagoberti integra evolverint. Ille cætera Regis facta, vel omittit planè, vel excerpta plerumque ex Fredegarii

Chronico raptim prosequitur. Quæ autem ad Monasterii sui extructionem, ornatum, factásque ei donationes spectant, fusè tractat & minutatim exponit. Curæ est imprimis tabulas quæ donationum fidem facerent, seu, ut vocat, Præcepta regia singula laudare, ita ut ne illa quidem quæ levioris erant momenti, omiserit: quale est illud quo solidi centum ad emendum annuatim oleum assignantur, & aliud quo totidem solidi in gazophylacium jubentur inferri. Hæc & alia minoris momenti instrumenta qui non neglexit, putásne ea prætermissurum, quibus possessiones amplissimæ Dionysianis conferebantur?

Sed quid ego pluribus demonstro, quod te quodammodo pœnituit negasse? Sic enim non mul-

tò postquàm negasses, subsumis. *Ita sit sane*, inquis, * *ut ejus* (Anonymi Monachi) *propositum fuerit beneficia Dionysianis collata commemorare*. At si ita est, ut concedis; valet deductum ex ejus silentio argumentum. Cui enim propositum fuit collata Monasterio suo beneficia commemorare, ille nulla ex his præterire debuit, quæ domesticis instrumentis consignata reperiebat. Imo, inquis, rationes multæ sunt, propter quas multa omisisse credendus sit.

* Suppl. cap. 2. p. 7.

Prima est, quod *ea tantùm recenseat, quæ ipsi in memoriam scribenti venerunt.* At sine, quæso, à te petam, unde istud habeas? Neque enim dubitaveram hactenus, quin Scriptor Anonymus cum Dagobertina Monasteri sui Diplomata laudavit, præ oculis & manibus haberet, aut ipsa Di-

plomata, aut saltem ea quæ inspectis Diplomatibus in adversariis suis annotasset. Atque istud mihi idcirco fuerat persuasum, quod ille non modo integra instrumenta interdum exscribat, sed etiam singula suo loco & tempore collocet, non confusè, inordinatè & temerè, quemadmodum sólent qui res non meditatas, & prout fortuitò in memoriam occurrunt, litteris consignant. Collectam diligenti Scriptoris Anonymi lectione opinionem si vis ut deponam, cur id exigas, quæso, edisfere.

Ais secundò, Anonymum Monachum de iis dumtaxat Diplomatibus regiis mentionem fecisse, quæ ipse insigniora existimavit. Si ita est, debuerat laudare editum à te in Libris *de re Diplomatica* Dagobertinum instru-

mentum pro villa Iticiniscoam; debuerat multò magis meminisse eorum, quæ à Dubleto vulgata Monasterio Dionysiano possessiones amplissimas addicunt: nulla enim idonea ratio excogitari potest, cur hæc non existimaverit insigniora, quam illud quo centum solidi in Gazophylacium jubentur inferri.

III. Rationes alias divinando congeris. *Fortè*, inquis, *ejus loci Archivum haud diligenter revolverat.... Fortè nec Dagobertina illa diplomata legere valebat..... Fortè nec ipsi aditus in Archivum, dum hæc scriberet, facilè patebat.* Vide, quæso, quo te tuendæ Artis tuæ studium deducat. Annales Benedictinos cum scriberes, Monachi Dionysiani testimonio identidem usurus de eo judicium tulisti, verum utique

& prudens. Affirmas illum * nec esse probandum in omnibus, nec esse in omnibus rejiciendum. Non est probandus, cum sparsos in vulgus rumores colligens fabulas intermiscet. Non est rejiciendus, cum instrumenta domestica, quæ viderat, laudat & exscribit.

* *Annal. Benedict. lib. 12. p. 34.*

Ita in Annalibus Benedictinis de Anonymo Monacho judicasti. Verum tam sano, tam prudenti judicio standum fuerat in Supplemento Librorum *de re Diplomatica*. Nec quia Scriptoris hujus tibi jam adversabatur autoritas, illa elevanda fuit in ea ipsa re, in quâ potissimum valere docueras. Quis enim non miretur eundem Historicum tibi Annales Benedictinos scribenti visum esse fide dignum, quia instrumenta domestica legerat: tibíque Dis-

ceptationem nostram confutanti visum esse dubiæ fidei, quia fortè instrumenta domestica nec legerat, nec legere valebat? Siccine ejusdem Scriptoris autoritatem nunc extollis, nunc deprimis, prout illa tibi aut favet, aut nocet? Itáne censes fieri posse, ut qui nuper instrumenta domestica certè viderat, eadem hodie forte non viderit? Si Tabularii Dionysiani fides alia ratione defendi non possit, time ne plus illi obsit tua defensio, quam mea nocuerat impugnatio. Sed de Anonymo Monacho satis; nunc ad Dubletum veniamus.

Longè plausibilior, inquis, *videretur ratio ducta ex Dionysiana historia Jacobi Dubleti Dionysiani Cœnobitæ, superiori sæculo edita, si hic generalem & accuratam Sancti Dionysii Chartarum Colle-*

ctionem fecisset, aut facere voluisset. Quibus verbis apertè declaras, minime Dubletum voluisse generalem & accuratam Sancti Dionysii Chartarum collectionem facere. Si Dubletum à Collectione sua ea dumtaxat instrumenta consultò exclusisse ais, quæ apud Sanctum Dionysium servata, nihil tamen ad historiam Dionysianam pertinent, tibi libenter astipulor. Constat enim non aliud ejus consilium fuisse, quam ut instrumenta, quibus collata in Monasterium suum beneficia commemorantur, in luce collocaret. An autem instrumenta hujusmodi quotquot reperisset, omnia colligere & in publicum edere voluerit, facile definiri potest.

Dubleti quæ mens fuerit, Dubleto nemo certius cognovit, ne-

mo melius nobis aperiet; ipsum audiamus. Scribit ille nullum post Dagobertum vixisse Francorum Regem, quin Monasterii Dionysiani bona vel auxerit, vel saltem autoritate sua confirmarit.* Addit Regum nostrorum hac in re exempla imitatos fuisse quosdam Imperatores, Hispaniæ Reges, atque Angliæ, Reginas, aliósque plurimos illustres ac pios tum viros, tum fœminas. Denique ita concludit: *Quorum benefactorum memoria cum sempiterna esse debeat; existimavi tutiùs id obtineri non posse, quam si in publicum edantur ipsorum chartæ, instrumenta, litteræ, servato temporum ordine & successione personarum.* Quibus verbis nemo non videt apertè Dubletum profiteri se eorum omnium qui Monasterio suo benefecerint, nomina vulgatis donatio-

* *Lib. 3. cap. 1. pag. 651.*

num instrumentis posteritati commendare voluisse: atqui hoc ipsum est, quod tu eum voluisse negas. Utri putas Lectores habituros esse fidem? Autori candidè mentem suam exponenti? an Interpreti Autoris consilium ad rem suam detorquenti?

At certum est, ais, Dubletum ne decimam quidem eorum instrumentorum partem, quæ scrinia Dionysiana continent, in Historiam suam transtulisse. Istud ipsum est, quod mihi admirationem movet: Dubleto propositum erat, ut ipse non obscurè profitetur, omnium qui beneficio aliquo Monasterium suum ornassent, memoriam editis ipsorum tabulis æternitati mandare: facilis eidem in Tabularium Dionysianum patebat àditus. Quonam ergo casu contigit, ut cum ibidem

sexies mille & amplius, si tibi credimus, asserventur instrumenta vetera, ipse vix sexcenta ex tam multis millibus produxerit? Unam aut alteram hujus eventi causam attulisti, sed minime probabilem.

Usus est, inquis, *transumptis, & uno tantum aut altero Chartulario è multis*. Duo hîc Dubleto objicis: primùm ipsum non Autographis, sed exemplaribus esse usum: alterum non nisi unum aut duo ex multis Dionysianis Chartulariis ab ipso exscripta.

Ad primum quod attinet, peto, quî scire possis Dubletum Autographa ipsa non consuluisse? *Non potuisset*, ais, *antiquiora authentica legere, ut pote vir bonus*. Non nego Dubletum fuisse virum bonum ac simplicem; sed fuit etiam patiens laboris; atque adeo po-

tuit legendis veteribus chartis assuescere longo usu & patientia, quæ una satis esse videtur ad hoc studii genus. Deinde si fuit vir bonus, non dicendus est publico fucum facere voluisse: ipsique credendum est, cùm Autographa à se visa nec semel, nec obscurè significat. Quid enim aliud mente concipias, cum monet identidem, instrumentorum, quæ exscribit, aliud exaratum in cortice, aliud sigillo munitum adhuc integro, & his similia. Solentne viri boni ac simplices ista observare, cùm ipsa Autographa nec legerunt, ne legere valuerunt?

Quod autem ais, Dubletum usum esse uno aut altero Chartulario è multis, rursum quæro, quo autore istud affirmes. Deinde miror tibi jam è memoria excidisse quod alibi * scripseras: *Bonum*

* *Lib. 3. de re diplom. cap. 2. n. 5. p. 223.*

num ac simplicem Dubletum quodlibet incidit in manus, sine dolo malo in publicos oculos produxisse. Inciderunt autem in Dubleti manus, *non unum alterúmve Chartularium è multis*, sed quotquot erant recondita in Tabulario Dionysiano.

Ast si quis eò audaciæ deveniat, inquis, *ut post Dubletum conficta dicere vel suspicari pergat, quæ in ejus Collectione locum non habent: hunc tanquam insignis calumniæ reum ad æquos judices provocamus.* Ego vero Diplomata, quæ Anonymus non recensuit, quæ Dubletus non edidit, quandonam conficta sint, an ante, an post Dubletum, non definio; imò conficta esse non dico. Sed quod æqui judices nunquam vetabunt, peto, cur ab Anonymo prætermissa sint, cur neglecta à Duble-

* Suppl. cap. 2. pag. 8.

to. Sed addo excogitatas à te istius silentii causas, & in Supplemento adductas nequaquam probari posse. Si me idcirco *tanquam insignis calumniæ reum ad æquos judices provocas*, judices, quos appellas, non recuso. Tuum erit coram illis vim & pondus rationibus, quas rejeci, addere; meum examinare, utrum ea quæ adjecturus es, certa sint, & cum iis, quæ jam docuisti, consentiant.

Caput VII.

Pugnare cum Anonymi Monachi Scriptis & secum invicem Dubletianam & tuam Merovingicorum diplomatum Collectionem.

Quod objiciebam modo, diplomata, quæ tu ex Archi-

vo Dionysiano deprompta indubitatorum Autographorum specimina & normam esse jubes, latuisse Anonymo, Dubletóque Monachis Dionysianis, non sic accipi debet, ut omnia prorsus latuisse dicantur. Quædam enim sunt concessa Monasterio vestro privilegia, & factæ eidem donationes, quæ non modo à te, sed etiam ab Anonymo & à Dubleto commemorantur ex domesticis instrumentis, quæ viderant. Verum tantum abest, ut inde Archivi Dionysiani autoritas firmetur, ut potius ex hoc capite maximè oppugnari & infringi possit. Quæ enim de iisdem Privilegiis apud vos habentur, interdum diversa & plane contraria, apertè demonstrant non eadem à te in scriniis Dionysianis reperta esse instrumenta, quæ Dubletus vide-

rat; nec eadem à Dubleto edita, quæ legerat Anonymus. Rem exemplis illustro.

Geminum exhibuisti nobis regium diploma pro mercatu Dionysiano: Geminum pariter Dubletus edidit: Anonymus quoque Dagobertinum pro eodem Mercatu præceptum citat. Hæc inter se conferamus.

Narrat * Anonymus, Dagobertum anno regni sui duodecimo *annuale mercatum* quod fit post Sanctorum Dionysii & sociorum ejus festivitatem, Dionysianæ Basilicæ & fratribus, qui ibidem Deo & Sanctis Martyribus deserviebant, concessisse. Idem * addit piissimum Regem eidem Monasterio simul attribuisse quidquid ex illo mercatu fiscus percipere poterat, *sive in ipsa civitate, sive in omnibus locis*

* Gesta Dagob. I. cap. 34.

* Ibid.

reliquis intra pagum Parisiacum inibi denominatis. Atque hæc omnia exscribit ille Autor ex Dagoberti ipsius præcepto, quod viderat, quod ibidem laudat. Igitur quod Anonymi Scriptoris ætate, hoc est nono sæculo, servabatur in Archivo Dionysiano Dagobertinum pro nundinis Dionysianis diploma seu præceptum, notatum erat anno Dagoberti Regis duodecimo, multorúmque pagi Parisiensis locorum nomina continebat: utrumque expressè docet Anonymus. At vero diploma à Dubleto editum ex Autographo corticeo, non duodecimo, sed secundo Dagoberti anno notatum est; nec in eo illa Parisiensis pagi loca nominantur, in quibus fiscus exigere solebat Portoria, & alia id genus vectigalia, quæ Rex Monasterio Diony-

siano indulgere voluit. Manifestum est ergo Dubletianum diploma non idem esse, quod Anonymus sæculo nono in Tabulario Monasterii sui viderat.

Præterea si Childeberti Regis *placitum* de mercatu Sancti Dionysii genuinum est & indubitatum, ut esse contendis; Dagoberti diploma pro nundinis Dionysianis, quod aliud nono sæculo, aliud scribente Dubleto extabat in Archivo Dionysiano, ibidem nullum fuit initio octavi sæculi. Enimvero placitum Childeberti factum est anno ejus regni decimo sexto, qui secundum Chronologiam tuam incidit in annum Christi 710. Conquerebatur Dalphinus Abbas vectigalium, quæ ex mercatu Dionysiano percipiebantur, mediam tantum partem exolvi Monaste-

rio suo, cùm omnia deberentur. Negabat Grimoaldus Major-Domûs deberi omnia; asserebátque mediam illorum partem pertinere ad fiscum regium. Ut lis illa decideretur, jussu Regis inquisitum est per plures personas, quid præceptionibus suis anteriores Reges, vel in primordio concessissent, vel imposterum confirmavissent. Si primordia privilegii sui jam tum ad Dagobertum Regem retulissent Actores Dalphini Abbatis, chartámque habuissent aliquam, quæ donationis fidem faceret, debuerunt sane illam tum maximè producere, cum jussi sunt exhibere, quid sibi regiis præceptionibus concessum esset in primordio, quid imposterum confirmatum. Atqui nihil tale ab ipsis exhibitum. Ostenderunt relegendas chartas & præceptiones

Clodovei, Childerici, Theuderici, & Chlodocarii, quem tu Clodoveum tertium interpretaris, nullam Dagoberti. Nulla ergo tunc temporis extabat Dagoberti charta pro mercatu Sancti Dionysii.

Sed neque illæ, quæ tum exhibitæ dicuntur Chartæ Clodovei, Childerici, aliorúmque satis consentiunt cum Dagobertino diplomate. Dagobertus quidquid ex illo mercatu fiscus sperare poterat, donat non modo ad ornatum Basilicæ, sed etiam ad usum fratrum ibidem Deo & Sanctis Martyribus deservientium. Contra Childebertus significat regiis præceptionibus cautum fuisse, ne collecta ex concessis vectigalibus pecunia in alios usus, quam in luminaria & decorem ipsius Sancti loci, impenderetur.

Neque ſum neſcius haberi *in * Pag. 694. Collectione Dubletiana Pipini Regis Placitum, in quo Dagobertus Regibus annumeratur, qui mercatum Sancti Dionyſii inſtituerunt & Privilegiis donarunt. Sed cum inſtrumentum illud in hac ipſa re pugnet cum Childeberti placito: quod dixeram, verum eſt, pugnare inter ſe, quæ diverſis temporibus eadem de re ex tabulario Dionyſiano inſtrumenta producta ſunt.

Ipſe igitur doces Monaſterii Dionyſiani ſcrinia initio octavi ſæculi jubente Childeberto Rege luſtrata fuiſſe, ut cognoſceretur, quid de nundinis Dionyſianis ab anterioribus Regibus in primordio ſtatutum fuiſſet: atque in ſcriniis reperta quidem diplomata Clodovei, Childerici, Theuderici, & Chlodocarii, ſed nul-

lum Dagoberti. Eadem scrinia nono sæculo cum lustraret Anonymus, eidem occurrit diploma Dagoberti pro nundinis Dionysianis, quod diligenter conquisitum centum ante annis ibidem non comparebat.

Præterea superiori sæculo cum Dubletus Dionysiana scrinia ipse scrutaretur ac studiosè revolveret, Dagobertinum quidem diploma pro nundinis Dionysianis reperit, sed longè diversum ab illo quod ibidem viderat Anonymus nono sæculo. Apud Anonymum Scriptorem Dagoberti diploma anno regni ejus duodecimo notatur; apud Dubletum anno secundo. Diploma quod viderat Anonymus, inscripta habebat nomina plurimorum pagi Parisiensis locorum, in quibus portoria & alia id genus vectigalia exi-

gi solebant : hæc nomina nusquam leguntur in diplomate, quod exscripsit Dubletus. Non idem ergo instrumentum ab utroque visum. Neque in hoc uno Dubletus & Anonymus Scriptor inter se pugnant.

Tibernionem villam sitam in pago Aurelianensi à Dagoberto Rege donatam fuisse Monasterio Dionysiano, unanimi consensu tradunt ambo, instrumentorum domesticorum fidem secuti. Quæ instrumenta Dubletus quidem integra exhibet : Anonymus vero summatim recitat. Monachum Anonymum cœnobii sui instrumenta vidisse * ipse testaris; neque vidisse tantum dicendus est, sed etiam non alio ex fonte, quam ex instrumentis domesticis ea hausisse, quæ habet de donationibus Monasterio suo

* *Annal. Bened.. Tom. 1. Lib. 1.*

factis. Nunquam enim privilegia & opes commemorat, quibus Dagobertus Rex, Nandechildis ejus conjux, ipsorúmque filius Clodoveus Monasterium Dionysianum locupletaverunt, quin scripta de his præcepta regia laudet, eorúmque summam à se referri studiosè insinuet. Quare vel ipse Lectoribus fucum facere voluit, quod certé non concedes, quod nemo credet, qui scriptum legerit; vel instrumemta domestica viderat & exscribit. Nunc de villa Tibernione agamus.

Regium de ea præceptum, in quod Anonymus incidit, datum erat anno Dagoberti decimo quarto: istud quod Dubletus sigillo adhuc sano & integro munitum exhibet, annum habet ejusdem Regis octavum. In priore dicebatur Rex villam hanc filii

ſibi comparaſſe facta cum Sancto Ferreolo Auguſtodunenſi Epiſcopo commutatione: hujus commutationis in poſteriore nulla mentio. Apud Anonymum Tibernio ſimul cum villis Campania, Clipiaco ſuperiori, Idcina, Salice, Aqua-puta, & Latiniaco pagi Meldenſis conceditur: in Dubletiano diplomate Dagobertus ſimul cum Tibernione donat Tauriacum, Rubridum, Monarvillam & Waſconis vallem. Quæ tot támque apera diſcrimina manifeſtè evincunt, ni fallor, ex Archivo Dionyſiano exhibitum à Dubleto Dagoberti diploma de villa Tibernione non eſſe idem, quod ibi viderat Anonymus nono ſæculo. Utrum verum ſit, utrum falſum; unúmne, an ambo ſuſpecta eſſe debeant, non attinet hîc definire: ſatis eſt, ſi cer-

tum fuerit ea inter se non consentire.

Neque melius tecum, quam cum Dubleto, consentit Anonymus. Ait ille,* Dagobertum Regem anno regni decimo quarto Dionysianis dedisse Latiniacum villam *sitam in territorio Meldico, quam ipse Rex cum Bobone duce, & Tacilone Comite Palatii, de suo proprio fisco commutaverat.* Contra tu * ex ipso Autographo regium Diploma exscribis, quo villa Latiniacum posita in pago Meldensi, non à Dagoberto, sed à Theoderico ejus nepote Dionysianis attribuitur; quo Rex non dicitur villam per commutationem accepisse à Bobone & Tacilone, sed mortuis Ebroino, Waratone, & Ghislemaro Majoribus-Domûs qui illam possederant, in fiscum revocasse.

* *Gesta Dagob. I. cap. 37.*

* *Lib. 6. de re diplom. n. 13. p. 471.*

Neque cum Anonymo tantum, ſed etiam ipſe tecum pugnas de villa Latiniaco. Nam poſtquam in Libro ſexto *de re Diplomatica* probaſti ex Autographo Dionyſiano villam Latiniacum ſitam in pago Meldenſi à Theodorico Rege Monaſterio Dionyſiano donatam fuiſſe : idem in Supplemento, * probas pariter ex Autographo Dionyſiano eandem villam Latiniacum *ſitam in Territorio Meldinſe..... cum omni jure & termino ſuo, cum omni integritate* circa eadem tempora in perpetuum conceſſam fuiſſe, non Baſilicæ Sancti Dionyſii, ſed *Baſilicæ Sancti Sinſuriani :* non à Theodorico Rege, ſed *ab Ermentrude illuſtri Matrona.* Plura nunc proſequi non neceſſe eſt : tuum eſt edocere nos, quo novo fortunæ beneficio contigerit, ut

* Pag. 83.

Archivum Dionysianum custodes non modo probos, sed etiam diligentissimos semper habuerit, & tamen diversa diversis sæculis in eo extiterint vetusta Diplomata.

PARS TERTIA.

VENIMUS tandem ad illam Disceptationis nostræ partem, quæ potior est, in quâ edita à te Diplomatum Specimina sigillatim expenduntur & examinantur. Quam si solam defenderem, priore prætermissa, nec benè à te confutatam ostenderem: causam ego obtinerem, tu causâ caderes. Nam cum istorum Speciminum fide, tota, quanta est, nitatur Ars tua; ruit hæc, si illa vacillat. Quare pars ista accuratè & paulò fusiùs tractanda est.

Caput I.

De Dagoberti primi Diplomate pro villa Iticiniscoam.

CHartam hanc quæ Speciminum tuorum prima est, nunquam argui falsi; sed suspectam esse dixi, nec idoneam regulam, quâ vera & falsa Diplomata certò judicentur.

Prima suspicionis meæ ratio petita fuit ex silentio Anonymi Monachi & Dubleti, quibus Dagoberti erga suos Dionysianos munificentiam prædicantibus, chartásque ejus singulas recensentibus ista latuit. Quid valeat hoc argumentum, quid tu eidem responderis, jam superius excussum est.

Secundam rationem quæ præ-

cipua eſt, rémque ſola conficit, ſubminiſtravit mihi perfecta ſimilitudo inter hanc Dagoberti Chartam & illam Clodovei ſecundi, quæ tertiò loco examinanda erit. Quod eſt ſimilimum falſo, aiebam, nec poteſt ullâ notâ ab eo ſecerni, non debet inter indubitata verorum Autographorum Specimina collocari. Atqui hæc Dagoberti charta alteri Clodovei ſecundi chartæ, quæ apertè falſi convincitur, eſt ſimillima: par utrobique forma; idem utrobique ſtylus; idem ſcripturæ, idem papyri genus. Utraque Wandelberctho Duci inſcripta, utraque mutila, utraque Dubleto pariter & Anonymo Monacho incognita. Quare ſi alterutra falſa eſt, iſtius falſitas in alteram quodammodo redundat, ipſámque ut minimum ſuſpectam fa-

cit. Rationem hanc quam alicujus esse ponderis nemo negaverit, intactam reliquisti, nisi quod ut inscriptum Wandelbertho Duci mutilum Clodovei Diploma falsi notâ purgares, pauca quædam dixeris, quæ mox capite tertio sum examinaturus.

Tertiam rationem repetebam ex Dagoberti nomine, quod in hac charta aliter, quam in monetis ejusdem Regis scriptum reperitur. Nodum hunc rescissum putas vel ex sola Acrostichide, quam in Epitaphio Dagoberti Chilperici Regis ex Fredegunde filii, apud Venantium Fortunatum primus animadvertit eruditissimus D. Pelehester, & animadversam tecum amicè communicavit. Epitaphium duodenis versibus constat sic compositis, ut litteræ quæ cujusque versûs

initium ducunt, simul junctæ efficiant nomen hoc DAGOBERCTHUS: in quo eadem servatur orthographia, ac in tuo Diplomate.

Acrostichis hæc ingeniosè profectò & solerter observata, nodum nostrum omninò non solvit. Nam primò verisimile est Venantium Fortunatum angustioribus Acrostichidis legibus constrictum licentiâ Poëtis familiari, secutum esse morem scribendi vetustiorem, & qui jam obsoleverat. Cui conjecturæ nostræ istud vim ac pondus addit, quod in laudato Epitaphio bis legatur Dagoberti nomen, semel in ipsa Acrostichide cum C. & H: iterum in medio primo versu, ubi cum Poëta DAGOBERCTHUM scribere potuisset, scripsit tamen DAGOBERTUM sine C. & H, ut habe-

ri in veterrimo tuo codice ipse ingenuè pro more tuo fateris.

Quod si minus arridet tibi hæc conjectura, saltem illud certum est *Dagobercthum*, cujus defuncti laudes Venantius Fortunatus prosequitur, longè diversum esse ab Dagoberto Rege, cujus chartam examinamus, neque ambos eodem tempore vixisse. Fieri ergo potuit ut annorum curriculo, qui circiter septuaginta à morte unius ad obitum alterius effluxêre, fuerit immutata ratio scribendi & pronunciandi nomen hoc *Dagobertus*, suppressis sensim elementis duobus C & H, quæ in eo nomine videntur abundare.

Neque in medium hîc affero rem novam & inauditam. Sub Regibus primæ dynastiæ constanter scripserunt *Chlotarium*, vel

Chlotachurium cum C. & H. Caroli Magni nepotes, primum quidem *Hlotarium* sine C. mox *Lotarium* rejectis C. & H. scripsêre. Regnante Patre Ludovicus Pius subscribebat nomen suum cum C. & H. *Chlodoicus*. Factus Imperator primam ipse litteram omisit. Posteri ejus ipsam etiam aspirationem; estque deinceps scriptum simpliciter *Ludovicus*. Adeo certum est diversam diversis temporibus eorumdem nominum fuisse orthographiam.

Quidni ergo idem contigerit in Dagoberti nomine? Quod quidem regnantibus Guntramno & Chilperico scribi potuit DAGOBERCTHUS cum C. & H. sed regnante Dagoberto Chilperici nepote, sine his litteris, ac simpliciter scribi jam debuit *Dagobertus*? Porro ita scribi

debuisse regnante ipso Dagoberto, demonstrant ejus numismata, in quibus ne semel quidem legitur *Dagoberctbus*. Cudendis autem illis numismatibus præerat ipse Eligius, vir pro illis temporibus & diligens & peritus, quem Regis nomen aliter in monetis repræsentasse, quam à Rege & Referendario scriberetur in diplomatibus, nemo dixerit. Quare hoc ipso suspecta esse debent diplomata, quod in his regium nomen alio modo, quam in numismatibus ejusdem temporis expressum reperitur.

Caput II.

De Clodovei secundi Diplomate, pro libertate Monasterii Dionysiani.

Diploma hoc integrum fere repreſentavit ante annos circiter nongentos Anonymus, qui ſcripſit Geſta Dagoberti primi. Inducit ille Clodoveum concionantem, ipſámque Diplomatis formulam coram Epiſcopis & Proceribus recitantem. Iſtáne concio verè habita fuerit, an ficta ab Hiſtorico, nihil refert. Hoc unum refert, utrum illa Præceptum Clodovei exprimat, an non.

Exprimere Hiſtoricus diſertè affirmat * his verbis: *Præceptum à Rege* MODO SUPRA SCRIPTO

* Cap. 51.

PTO FACTUM, *tam Rex quam Pontifices ac Principes, qui præsentes aderant firmaverunt.* Quod sic interpretaris, ut Regis sermonem continere dicas * substantiam, non verba ipsa Diplomatis. Tam alienam à rei veritate interpretationem in medium nunquam attulisses, si tibi per tempus licuisset orationem regiam cum diplomate conferre. Animadvertisses statim Præceptum, si verba illa, quibus Optimatum consensus petitur, exceperis, recitari ad verbum, & ab Historico fideliter exscribi.

* *Suppl. cap. 5. pag. 19.*

Si mihi non credis, at credes certe peritissimo harum rerum æstimatori Sirmondo, qui de illa Clodovei Regis oratione sic loquitur. * *In Gestis Dagoberti, quæ in antiquis exemplaribus leguntur, eadem etiam* (quæ apud Aimoi-

* *Tom. 1. Concil. Gall. p. 491.*

num) *Clodovei regis oratio describitur, sed aliis verbis; iisdem nempè illis, quibus Præceptum ipsum contextum est, ut alterum ex altero expressum appareat.* Ubi vides judicasse Sirmondum, descriptam ab Anonymo Clodovei orationem, ex iisdem illis verbis esse conflatam, quibus Præceptum ipsum contextum erat, alterúmque ex altero expressum. Cui Sirmondi judicio, quisquis utrumque legerit, subscribet statim; & mirabitur fieri potuisse, ut aliter ipse sentires. Certissimum est igitur Monachum Dionysianum Clipiacense Clodovei secundi Præceptum habuisse ante oculos & exscripsisse, cum Regem Episcopos ac Proceres in conventu Clipiacensi alloquentem induxit. At si istud semel concesseris, sequitur aliud nono sæculo exti-

tiſſe in Tabulario Dionyſiano Clipiacenſis Præcepti exemplar, quam quod ibidem à te repertum eſt.

I. In eo exemplari, quod vidit Anonymus Monachus, inter alios ſanctiſſimos Præſules, qui inſtrumento ſubſcripſerant, nominabantur Audoënus, Aubertus, Caſtadius, quorum nomina apud te non leguntur. Iſtorum ſubſcriptiones, inquis, ex illis ſunt fortè, quæ in Specimine tuo punctis notatæ, in Archetypo legi non potuerunt. Ita ſit, ut divinando conjicis: ſaltem non valet ejuſmodi conjectura in iis quæ ſequuntur.

II. In Diplomate quod Anonymus exſcripſit, duo præter Dionyſianum appellabantur Monaſteria, nimirum *Sancti Mauritii Agaunis, & Sancti Martini Turo-*

nis, in quibus Monachorum per turmas diu noctúque perpetuò psallentium ordo institutus fuerat; in tuo Agaunense quidem Monasterium laudatur, Turonense verò silentio pretermittitur; nec tamen ulla eo in loco apparet lacuna.

III. Aliud apud Anonymum, aliud apud te Diplomatis ejusdem exordium legitur: quæ exordiorum diversitas, quam habeat excusationem non video.

Ex iis constat ab Anonymo visum nono sæculo in scriniis Monasterii sui instrumentum, in plurimis quidem, non tamen in omnibus consentire cum tuo. In omnibus autem consentiret, si idem ambo Autographum vidissetis. Si diversum, utrum verum fuit? utrum spurium?

Non me fugit exscriptum ab

Anonymo Monacho instrumentum ex eo argui falsi, quod subscriptionem habuerit Sulpicii Bituricensis Archiepiscopi, qui pluribus annis ante conventum Clipiacensem, ubi Diploma datum est, mortem obiit. Neque verò cuiquam incredibile videri debet, quod jam tum nono sæculo instrumentum aliquod falsum latuisse dicatur in Tabulario Dionysiano. Hoc enim sæculo, sicut & aliis plurimis, non defuerunt Falsatores, qui tabulas adulterinas ad verarum imitationem confingerent. Cujus quidem rei testis erit locupletissimus ipse Carolus Calvus, qui * *coram sacra synodo* (Suessionensi secunda) *quemdam Diaconum Remensis Ecclesiæ, nomine Ragamfridum impetiit, quod Præcepta falsa regio nomine compilasset.*

* *Tom. 3. Concil. Gall. Concil. Suession. secundum cap. 6. p. 78.*

Verum si concedam spurium fuisse, aut interpolatum Præceptum illud, cujus exemplum in Gestis Dagoberti insertum legitur, Autographi tui autoritas non inde crescet, sed potius minuetur. Quæ enim causa esse potuit nono sæculo, cur falsum Clodovei secundi Diploma fabricaretur, nisi quia verum Autographum jam tum perierat? Quod autem ante octingentos annos quæsitum in scriniis Dionysianis non reperiebatur, vix credibile est ibidem extare nunc, & post tam longam sæculorum seriem è latebris rursum in lucem prodiisse.

Neque tamen solâ hâc suspicione laborat diploma Clodovei, quod tu præ cæteris omnibus æstimare visus es. Alia ex ipso Diplomatis contextu, eaque gravior nascitur, quam ego in

priori Disceptatione mea prætermieram. Clipiacensi Clodovei secundi Diplomate non aliquod privilegium Monasterio Sancti Dionysii de novo indultum est; sed id quod anno præcedenti à Landerico Parisiensi Episcopo concessum fuerat denuò confirmatum. Hoc tu indicas in ipso Diplomatis titulo. Hoc ipsum diploma disertè exprimit his verbis: *Nostra integra devocio & peticio fuit, ut Apostolicus vir Landericus Parisiaci Ecclesiæ Episcopus privilegio ad ipsum sanctum locum Abbati vel fratrebus ibidem consistentebus facere vel confirmare pro quiite futura deberit..... Hoc ipse Pontefex cum suis quoepiscopis juxta peticionem devocionis nostræ plenissimam voluntatem præstitisse vel confirmasse dinuscetur. Nos ergo per hanc seriem autoretatis nostræ*

juxta quod per supra dictum privilegium à Ponteficebus factum & prestetum est pro reverencia ipsorum Marterum vel nostra confirmanda mercide, per hanc autoretatem jobemus.... Quæ verba manifestè demonstrant Clodoveum Clipiacensi Præcepto nihil concessisse novi, sed id tantum confirmasse, quod *à Landerico & aliis Pontificibus factum & præstitum fuerat.* Hæc cum ita sint, si Diplomate tuo privilegium non exprimatur, quod Sancti Landerici charta continet, si aliud plane diversum enunciëtur, eâ re solâ gravis ipsi suspicio falsi insidebit. Utrumque ergo conferamus.

Extat tomo 1. Conciliorum Galliæ * Landerici privilegium cum hoc titulo: *Privilegium libertatis Monasterio Sancti Dionysii concessum à Landerico Episcopo*

* p. 496.

Pariſienſi. In eo Landericus, ubi monuit nihil à ſe Regem petiiſſe, quod ſacris legibus prohibeatur, ſtatim ſubjungit, *ideo Regis petitionem ſibi quaſi juſſionem fuiſſe.* Quæ regula, ut Epiſcopi, cum religio non vetat, regiæ voluntati obſequantur, etiamſi de jurè ſuo ſit decedendum, digniſſima eſt ſanè tanti Præſulis pietate & prudentia. Præfatus ille breviter, ut modo aïebam, ex conſenſu aliorum Epiſcoporum, qui aderant, decernit, ut deinceps Preſbyteri & Clerici, qui vel Baſilicæ Dionyſianæ, vel aliis Eccleſiis intra terminos quos definit, contentis ſerviunt, ſint liberi & abſoluti ab omni debito & redditione *Circadarum* & ſynodorum. *Circada* cenſus erat Epiſcopo vel Archidiacono pro viſitatione ſolvi ſolitus. Jubet inſuper, ut ex Epiſ-

copatu Parisiensi chrisma & oleum, cùm necesse fuerit, sine pretio suscipiant. Denique si Presbyteris illis & Clericis injuria, vulnus, mors inferatur, indulget Abbati & cæteris Fratribus quidquid hoc in casu ad Episcopum jure pertinuisset. Tribus his potissimum capitibus continetur libertas à Sancto Landerico concessa Monasterio Sancti Dionysii. Cúm ergo Clodoveo propositum fuerit Clipiacensi Præcepto istud confirmare, quod à Landerico aliisque Episcopis anno præcedenti factum fuerat; nullum ex his capitibus in Diplomate suo omittere debuit; nullum tamen non omisit in eo autographo quod profers. In illo enim nihil aliud Rex statuit, quam ut villæ, mancipia, calices, cruces, indumenta alta-

ris, sacri codices, argentum, aurum, aliæque opes Monasterio Dionysiano concessæ, vel olim concedendæ, ipsi integræ conserventur, nec eas ullus Episcopus auferat, nisi volentibus Monachis, aut Rege permittente. Hoccine est, quæso, indultam à Landerico atque aliis Episcopis libertatem confirmare?

Quare cùm Clipiacense Clodovei Diploma non alio consilio factum fuerit, quàm ut hæc eadem libertas autoritate regiâ firmaretur; ignosce, si vix adducar, ut pro verò Clipiacensis Præcepti Autographo admittam instrumentum, in quo aliud decernitur, quam quod à Landerico fuerat præstitum. Cætera argumenta nihil jam necesse est fusius prosequi: paucis tamen ea quæ respondisti perstringenda.

In ipsa subscriptione Clodovei, inter has duas voces, CLODOVEUS REX, insertum videtur quoddam Monogramma, in quo hæc legeras: S I G.S.R E X: quæ quidem per conjecturam fueras interpretatus: *Sigebertus Rex subscripsit*. Nunc vero rejectâ interpretatione, imò lectione ipsa emendatâ, legis, S I Q. S. R E X. Quid autem ista significent, fateris tibi omnino latere. Verum sive ita ut legisti, sive aliter legatur, mihi perinde est. Hoc unum peto, quod luce ipsa clarius est, si modo Autographum est fideliter repræsentatum: peto, inquam, ut fatearis Monogrammate ipsum Clodovei nomen non exprimi. Quod si dederis, novam Diplomati suspicionem falsi asperseris; cùm insolens sit & sine exemplo subscriptioni

tioni regiæ alterius Monogramma inſeri, quam ipſius Regis ſubſcribentis. Adde quod Monogramma cujuſcumque tandem fuerit, ſit certe alicujus Regis. Præter Sigebertum autem, cujus nomen ab illo Monogrammate jam excludis, nullus Rex excogitari poteſt, qui ſubſcriptionem ſuam ſubſcriptioni Clodovei ſecundi inſerere potuerit.

Subſcribens eidem Diplomati Radobertus ſe Majorem-domus nuncupat : quamvis hujus nuſquam meminerint Hiſtorici ; qui tamen illos, qui regnante Clodoveo ſecundo præfecturam Palatii geſſerunt, accuratè enumerant. Iſtud ut ſolvas, rurſum ad conjecturam confugis, & ais Radobertum fortè Aquitaniæ præfuiſſe, quæ etiam ſuos Majores-domus interdum habuit: for-

tè fuisse Majorem-domûs Reginæ. Quibus tuis conjecturis locus esse posset, si nihil aliud in Diplomate reprehenderetur. At cum jam alia multa in eo sint falsi indicia, hoc cæteris additum suspicionem firmat & auget.

Caput III.

De Clodovei secundi Præcepto pro villa Cotiraco.

EX his Speciminibus tuis, quæ sunt à me impugnata, nullum est cujus falsitas certioribus signis innotescat, & demonstretur, quàm mutili hujus Diplomatis, quo Clodoveus secundus Basilicæ Dionysianæ datam à Dagoberto patre villam Cotiracum confirmat.

Charta hæc neque Clodovei,

neque Nandechildis ejus genitricis manu obsignata est : atque id ambo ita excusant : *propria subscriptione inserere non possumus nos, & præcelsa genitrix nostra.* Quibus verbis hujus Diplomatis fabricatorem, quisquis ille sit, bis peccasse dixeram : semel contra rei veritatem, cum falsò affirmat Clodoveum Regem & Nandechildem ejus matrem nomen suum scribere non potuisse : iterum contra stylum & formulas Diplomatum, cùm putavit hoc ipsum in Diplomatis contextu esse significandum. Quod utrumque cùm evidentibus argumentis esset demonstratum, non dubitabam, quin mihi saltem hac in re consentires.

Repugnas tamen, & in defendendo Diplomate quod convictum erat falsi, studiosè persistis.

Quod ego cùm arguo, absit ut fidem tuam idcirco suspicer, aut accusem. Scio quid præjudicata opinio possit, quid animi ad alia festinantis distractio : faciléque mihi persuadeo argumenta, quibus rem eviceram, lecta esse cursim nec satis perpensâ. Id ita contigisse tua respondendi ratio manifestè probat; quæ enim objeceram, pleraque fere omittis : quæ non impugnaveram, fusè defendis.

Aiunt in mutilo Diplomate Clodoveus & Nandechildis ejus mater, se nomen suum subscribere non posse. Istud ego falsum probaveram, incredibile non dixeram. At tu pluribus ostendis, non debere videri rem incredibilem, quod Clodoveus adhuc adolescentulus, quod Nandechildis è ministerio in Reginam assumpta, non fuerint scribendi

periti ; hácque occasione refers illustre * Caroli Magni exemplum, qui gladio hostes ferire, ingenio & eruditione pleróſque ſibi ſubditos vincere potuit, calamo nomen ſuum appingere non valuit. Simul alia congeris exempla Regum, Principum, imò Epiſcoporum & Clericorum, qui fuerunt ſcribendi imperiti. Hæc omnia eruditè ; ſed abſit verbo injuria, ad rem non appoſitè. Non enim quæritur, utrum incredibile, annon, videri debeat, quod Clodoveus atque Regina ejus mater nomen ſuum ſcribere non potuerint : ſed quæritur, utrum reipſa id potuerint, an non. Potuiſſe negaveras, ut mutili Diplomatis autoritatem defenderes : ego ut infringerem, potuiſſe affirmaveram, & evidentiſſimis rationibus eviceram.

* Suppl. p 20.

Primò quidem laudavi Privilegium Monasterio Fossatensi ab eodem Clodoveo concessum primo regni sui anno. Privilegium hoc primus exhibuit nobis, qui scripsit Historiam Sancti Baboleni Abbatis Fossatensis, Autor Anonymus, sed antiquus: quo scribente, istud *Privilegium regiæ dignitatis*, ut ipse loquitur, *in eadem conservabatur Ecclesia usque ad præsens illæsum*. Idem Privilegium postea edidit Breulius, & ex Breulio Cointius: rursúmque paucis ante annis ejusdem instrumenti veritatem suo calculo confirmavit clarissimus vir Stephanus Baluzius, atque harum rerum æstimator peritissimus. Quorum ego aliorúmque eruditorum virorum autoritatem secutus, indubitatum Diploma mutilo tuo Specimini opposui. Rogavi, quî fieri

poſſet, ut Clodoveus ſecundus, qui primo regni ſui anno ſubſcribens Foſſatenſi Privilegio ſic loquitur: *Nos & præcelſa genitrix noſtra Nandechildis manuum noſtrarum ſignaculis adumbravimus:* idem in tuo Specimine, quod vel ejuſdem temporis eſt, vel etiam poſterioris, ſic loquatur: *propriam ſubſcriptionem inſerere non poſſumus nos & præcelſa genitrix noſtra.*

Hæc cum ego objecerim, graviſſima ſanè & firmiſſima: tu attentione aut ſaltem reſponſione parum digna judicaſti. Quid tuum in re tanti momenti ſilentium ſignificet & portendat, non meum eſt dicere. At iſtud licet certè pronunciare, nihil inde roboris propoſito argumento eſſe detractum. Sic ergo paucis rem contraho. Foſſatenſe Clodovei

Diploma & ejusdem Regis Præceptum de villa Cotiraco à te exhibitum è diametro pugnant; si quidem in uno Clodoveus & Regina ipsius mater propriarum manuum signacula adumbrant ipsi, suam scribendi imperitiam non excusant: in altero, quod factum est annis fortasse posterioribus, certè non anterioribus, neuter propriarum manuum signacula adumbrare valet, ambo suam scribendi imperitiam excusare coguntur. Quæ cum simul consistere non possint, debet alterutrum Diploma ad spuria amandari. Jam vero suspicio falsi non videtur in primum cadere posse, tum quia ab Autore antiquissimo descriptum est ex Autographo, & in lucem emissum; tum quia eidem alia, quæ tu vera esse contendis, suffragan-

tur. Restat ergo, ut falsum censeatur secundum, id est tuum, quod recens in lucem prodiit; cui non Fossatense solum, sed alia adhuc adversantur, ut modo sum ostensurus. Sed istud priusquam prosequar, sine, quæso, ut de quibusdam amicis tuis tecum paulo liberius conquerar.

In concertatione ante aliquot annos celeberrima, causam suam cum eruditorum plausu Fossatensis Diplomatis autoritate munivit & tuitus est doctissimus Baluzius: suóque calculo nobilissimæ chartæ pretium novum addidit. Eidem chartæ prius ipse, quantum in te erat, fidem detraxeras; cum indubitatis Autographis annumerasti Præceptum de villa Cotiraco, quod Præceptum, ut modo ostendebam, stare non potest, quin Fossatensis Charta

corruat. Ego è contrario quidquid autoritatis Fossatensi Chartæ detraxeras, restitui, demonstratâ Speciminis tui falsitate. Vide tamen, quid in hac occasione tentaverint quidam tui amici, ut in me concitarent invidiam illustrissimæ Familiæ, quam universa Societas nostra multis gravissimísque acceptis beneficiis dudum devincta cultu & veneratione singulari prosequitur. Illi scilicet hoc ipsum Fossatense Diploma, quod tu oblique saltem impugnaveras, ego apertè defenderam, rejectum esse à me ac condemnatum falsi, & palam jactaverunt, & tantum non persuaserunt. Non equidem suspicor hanc esse impactam mihi calumniam, suggerente te, quem à pravis ejusmodi artibus quamplurimum abhorrere puto. Verum

tuæ eſt æquitatis amicos admonere, ne his quos tibi adverſari exiſtimant, falſa crimina per calumniam imponant; prudentiæ eſt cavere, ne tam aperta iſtorum mendacia plus detrimenti, quam adverſariorum ſcripta, cauſæ tuæ inferant. Nunc ad rem noſtram redeamus.

Quod in Præcepto de villa Cotiraco habetur, Clodoveum & genitricem ejus Nandechildem *propriam ſubſcriptionem inſerere non potuiſſe*, rurſum falſum oſtenderam ex illo diplomate, quo Dagobertus morti proximus novis aliquot prædiis Dionyſianam Baſilicam ditavit. Præparatum eâ de re inſtrumentum cum Dagobertus ipſe ingraveſcente morbo præpeditus ſubſcribere jam non valeret, rogavit filium Clodoveum, ut id ipſe præſta-

ret. Præstitisse autem, & Chartam reipsa simul cum Regina manu sua subscripsisse testatur Clotarius III. ejus filius in diplomate, quod tu authenticum putas; & post Clotarium Anonymus Scriptor gestorum Dagoberti. Poterant ergo etiam ante mortem Dagoberti *propriam subscriptionem inserere*, & Clodoveus & Nandechildis.

Liceat, quæso, hîc immorari paulò diutiùs, atque hujus argumenti vim diligentius tecum perpendere. In diplomate de villa Cotiraco, quod genuinum esse contendis, Clodoveus secundus, defuncto jam patre, & Nandechildis ejus mater negant se propria manu subscribere posse. Contra Clotarius tertius in alio diplomate, quod pariter laudas ut authenticum, affirmat Clodo-

veum

veum, Patrem suum, cùm adhuc adolescens esset, hujúsque matrem Nandechildem aviam suam, Dagoberti jamjam morituri litteris propriâ manu subscripsisse. Peto ergo utri sit credendum, Clodoveóne & Nandechildi post Dagoberti mortem negantibus *se propriam subscriptionem inserere posse*: an Clotario aienti ipsos non modo id potuisse, sed & de facto præstitisse, etiam ante Dagoberti mortem. Hæc duo testimonia cum minimè consentiant, rémque eandem aliud neget, aliud affirmet, debueras saltem alterutrum rejicere, ut falsum. Nihilominus ambo simul vera esse contendis; censésque Clodoveum juvenem paternas litteras propriâ manu subscripsisse, antequam scribendi artem didicisset. Neque vero si tibi credimus, res hæc mira

S

videri debet. *Clodovei pueri manum,** ut ais, *haud dubiè direxit minister, ad subscribendam patris Dagoberti donationem.* Rem vero ludicram! Clodoveum vivente patre Miniſtros habuiſſe, qui ſcribentis manum dirigerent, atque idcirco diplomata ſubſcripſiſſe; eundem mortuo patre jam regnantem, neminem inter Miniſtros reperiſſe, qui idem officium ſibi exhiberet; atque idcirco ſuam in Diplomatibus profiteri ſcribendi inſcitiam. Id tibi in mentem veniſſe, atque à te ſcriptum eſſe ſeriò, ſanè mirum eſt; mirum magis, ſi cuiquam perſuaderes.

* Suppl. p. 21.

Ut impugnatam à me Speciminis tui fidem tuearis, repræſentaſti Clodoveum, primùm quidem paternis litteris ſubſcribentem, ope adminiſtri manum ſuam regentis, deinde vero tali ſubſidio

destitutum, profitentem suã scribendi inscitiam; quæ conjectura probabilis visa est propter teneram Clodovei ætatem. Sed quid de Nandechilde Regina ejus genitrice; nam & ipsa quoque, jubente Dagoberto in extremis posito, litteris ejus nomen suum appinxerat, quæ ipso mortuo negat se scribendi peritam.

Idem de ipsa & de filio ejus puerulo affirmare non ausus es. Et verò quis in animum inducat Reginam vivente marito Ministrum habuisse, qui ipsi manum accommodaret, scribendíque dux & adjutor esset; eidem simile subsidium defuisse, cùm jam regnante filio adolescentulo penes ipsam esset regni administratio; adeoque subscriptio ipsius multò magis necessaria. Si autem factæ de Clodoveo conjecturæ nul-

lus hîc locus sit : tuum est ostendere, quo pacto Specimen tuum excusari & à crimine falsi liberari possit ?

Aliud petitum ex stylo argumentum, cui tu nihil respondisti, addideram ; nimirum etiamsi Clodoveus & Nandechildis non fuissent scribendi periti, non debuisse istud palam excusari : cùm ipse in Libro sexto produxeris, vel ex solis Merovingicis diplomata tredecim ex Autographo exscripta, quæ nec regiam habent subscriptionem, nec ullam super ea re excusationem. Igitur quisquis est, qui Præceptum Clodovei de villa Cotiraco confinxit (confictum enim esse jam ambigi non potest) ille tuo etiam testimonio convincitur peccasse contra stylum diplomatum.

* Suppl. cap. V. pag. 21.

At *cujusque* * *ætatis morum a-*

suúmque rationes reddere difficile est, ais, *exigere iniquum*. Ego vero, quod iniquum eſt,non exigo. Sed peto, ut quod edita à te ex Autographo diplomata tredecim probant, id fateạris; nempe in diplomate de villa Coritaco reperiri aliquid quod veritati, quod moribus illorum temporum, ac recepto ſub Merovingicis Regibus uſui repugnet.

CAPUT IV.

De Placito, quo lis dirimitur exorta super medietate alicujus villæ Monasterio Dionysiano attributæ.

SPECIMEN illud, quantum ex iis, quæ exhibes, fragmentis intelligi poteſt, Placitum eſt, quo lis inter S. Audoënum Rothomagenſem Antiſtitem & Monaſterium Dionyſianum exorta

super medietate cujusdam villæ dirimitur. Regis nomen in diplomate semilacero non apparet, supplevisti ipse; * & ansulis inclusum, quia in Authographo deerat, Clodovei Junioris nomen apposuisti, non addita, ut soles aliàs, voculâ *fortè*, quâ rem tibi dubiam videri significares. Quod ergo tanquam certum posueras, putavi licere mihi istud ipsum in te convertere. Quare chartam esse supposititiam demonstravi, si modo, ut volebas, Clodovei Junioris nomen olim habuit. Clodoveo enim secundo superstitem aliquandiu fuisse Erchinoaldum Majorem-domûs, Historiæ omnes testantur; neque tu diffiteris. Tamen in ipsa Charta non obscurè dicitur Erchinoaldum jampridem obiisse. Igitur supposititia est, si nomen habuit Clodovei.

* *De re diplom. lib. 5. p. 378.*

Hujus argumenti vis declinari cùm nullo pacto possit; alteri Regi diploma tribuendum esse jam nunc judicas. Regem *hunc esse Clodoveum Juniorem conjectaveram*, ais; * *at falsam esse conjecturam, ex eo manifestum est, quod Praeceptum istud*, (voluisti dicere Placitum) *editum sit post mortem Erchinoaldi Majoris-domûs sub Clodoveo, cui eum paululum supervixisse constat.* Igitur quod ego contenderam, vel teipso judice, certissimum est, Chartam hanc spuriam esse, si quod in eâ temporum injuriâ deletum est nomen, fuit nomen Clodovei.

* Suppl. cap. 5. p. 21.

Verum *hoc specimen Clotario restituendum esse melius consultus haud dubito*, * inquis. Prudenter quidem. Sed priusquam istud exequereris: aliud rursum tibi

* Ibid.

emendandum fuit, in quo pariter erraveras. Litem quæ hîc judicatur, fuisse dixeras inter Sanctum Audoënum & Leudesium Májorem-domûs: atque hæc postrema verba demonstràbant litem, nec à Clodoveo secundo, nec a Clotario ejus filio fuisse dijudicatam; si quidem Leudesius nonnisi mortuo Clotario Major-domûs factus est. Quod ego cum te monuissem, iterum sententiam *melius consultus* mutasti, & * Leudesium necdum Majoremdomûs fuisse confessus es.

* Suppl. cap. 5. p. 21.

Hæc quanquam à te sunt emendata, nondum tamen Specimen tuum ab omni prorsus suspicione purgatum est. In eo quippe appellatur *Waningus Comes Palatii.* Waningum virum fuisse illustrem, præpotentem, & opu-

lentum Historiæ illorum temporum docent. Comitem fuisse Palatii sub Clotario tertio, nullus, quem sciam, Historicus tradidit. Imò qui Acta Sancti Leodegarii Augustodunensis Episcopi & Martyris, qui Sancti Audoëni Rothomagensis Antistitis, & Sancti Wandregisili Abbatis Fontanellensis gesta scripsêre, Auctores propè æquales, aut saltem antiqui, ea de Waningo habent, quæ Comiti Palatii non satis conveniunt. *Comitis Palatii*, ut refert * Hincmarus Remensis ex Adalhardo Sapientissimo sene, & Caroli magnipropinquo, cujus libellum DE ORDINE PALATII legerat & scripserat; *Comitis Palatii*, inquit, *inter cætera pænè innumerabilia, in hoc maximè sollicitudo erat, ut omnes contentiones legales, quæ alibi ortæ propter æqui-*

* *Tom. 2. Epistola ad proceres regni pro institutione Carolomanni Regis cap. 21.*

tatis judicium Palatium aggrediebantur, justè ac rationabiliter determinaret, seu perversè judicata ad æquitatis tramitem reduceret. Igitur Comes Palatii iis omnibus judiciis præpositus erat, quæ olim in Palatio Regum Francorum exercebantur. Multa autem & frequentissima fuisse ejusmodi judicia, vel ex eo patet, quod ad Comitem Palatii non solum deferrentur causæ publicæ, in quibus de salute patriæ & communi Francorum utilitate ageretur; sed etiam negotia privatorum, quibus ab omni parte regni licebat Regem appellare, atque adeo Comitem Palatii, per quem solum aditus ad Regem litigantibus patebat. Quæ eo loci à me referuntur, ut ostendam illum, qui Comes esset Palatii, ab aula nec longius recedere, nec

abeſſe diutiùs potuiſſe.

Jam vero ex iis, quas ſuperiùs commemoravi Hiſtoriis Sanctorum Leodegarii, Audoëni, Wandregiſili, conſtat Waningum nec fuiſſe in aula aſſiduum, & apud * Caletas diu & ferè ſemper eſſe commoratum.

Ibi familiariter vixit cùm Sanctis Audoëno, & Wandregiſilo. Ibi *a acerbiſſimo morbo correptus Audoëni operâ mirabiliter ſanatus eſt. Ibi *b Wandregiſilo adjutor fuit in extruendo Monaſterio Fontanellenſi, cui etiam multa prædia devotè contulit: ibi autore Audoëno *c Fiſcamnenſe virginum Cœnobium condidit & dotavit: ibi traditum *d ab Ebroino Leodegarium aliquot annis habuit ſecum & cuſtodivit. Quin etiam ipſe ſcribis *e Waningum Caletis à Clotario Re-

* *Le pays de Caux.*

*a *Vita S. Audoëni cap. 17.*

*b *Vita S. Vvandregeſili cap. 15.*

*c *Vita S. Audoëni cap. 17.*

*d *Vita S. Leodegarii ex Codice Sirmondi edita cap. 15. Item alia ejuſdem vita autore Urſino, cap. 13.*

*e *Annal.*

ge fuisse præfectum.

Benedict. tom. 1. lib. 14. p. 447.

Adde quod ipse produxeris * f Clotari tertii diplomata duo, aliud sine nota temporis; aliud anno hujus regni tertio obsignatum, ambo ex Authographo exscripta, in quibus non Waningus Comes Palati habetur, sed Chadoloaldus.

* f *Annal. Benedict. tom. 1. appendix altera pagg. 693 & 694.*

Quæ cum ita sint, & instrumenta domestica, quæ tu genuina esse censes, alium exhibeant Comitem Palatii, quam Waningum, & aliunde constet ipsum Caletensi pago Præfectum, ibi ferè semper, raro in Palatio regio resedisse, an censes temerè facturum eum, qui diplomatibus indubitatis annumerare nolit Placitum, in quo Waningus Comes Palatii fuisse dicitur?

Ubi adverte, quæso, rationibus modo allatis non plus à me

pon-

ponderis tribui, quàm habent. Non dico his *Placiti* tui falsitatem esse demonstratam; sed contendo istud saltem effectum, quod mihi sufficit, nimirum Placitum hujusmodi tanquam verorum diplomatum specimen & normam non posse jam à te venditari.

Caput V.

De Chrotildis Matronæ Charta.

CHARTAM hanc ego rejiciendam putavi propter notam temporis, quâ consignata est. Habet enim annum Clotarii Regis decimum sextum, Clotarium autem tertium, ad cujus solum modo tempora charta referri potest, tot annis regnasse nullus veterum scripsit, nullus recen-

tiorum censuit. Alii quippe Fredegarii, aut potius ejus Continuatoris aliorúmque antiquiorum Historicorum autoritatem secuti, annos Clotario tribuunt dumtaxat quatuor. Alii ex vita Sancti Wandregisili Abbatis aliísque nonnullis monumentis veteribus regnum Clotarii protrahunt ad annum decimumquartum. Ad decimumsextum nemo produxerat. Hinc factum est, ut vir quidam eruditissimus, & veritati simul, & chartæ tuæ consultum volens, *opinatus fuerit*, ut ipse testaris,* *te allucinatum fuisse in explicanda ultima notâ charta Vandemiris:* (voluisti scribere Chrotildis) *& pro Clotarii Regis anno XVI. legendum esse anno XIV.* Verum reprehensorem hunc tuum ipse reprehendis: interpretationem tuam certam & indubitatam

* Suppl. cap. 7. p. 31.

pronuncias: atque in ipso Autographo annum decimum sextum, uti legeras, verè exprimi contendis. Quare hoc unum restat, ut vel Clotarius tertius regnaverit annis sexdecim, vel Chrotildis Matronæ Charta falsa dicatur. Clotario annos sexdecim tribui non posse breviter nunc ostendo.

I. Si Clotarius tertius decimum sextum regni annum attigit, sequitur Historicos veteres ad unum omnes, etiam eos, qui vel coævi, vel ferè coævi fuerunt, in annis ejus numerandis turpiter erravisse; nec inter tot eruditos homines, qui in enucleandâ doctrina temporum tam utilem operam postremo sæculo posuerunt, vel unum quidem repertum esse, qui hunc Veterum errorẽ, aut emendaret, aut agnosceret. Trutinam nunc

adhibe, & æquis lancibus perpende, utrum Chrotildis Matronæ Charta tanti ponderis sit, támque manifestæ veritatis, ut Historicorum omnium testimonio Chronologorúmque judicio sola præponderare debeat. Si ita judicas, veterúmque ac recentiorum Scriptorum omnium autoritatem præ Charta tua parvi pendis; ne putes illico rem confectam: aliud enim oppono, quod majoris apud te ponderis futurum esse non dubito.

II. Tibi Annales Ordinis tui scribenti, atque singulorum Regum annos Historiæ tuæ interserenti Clotarii regnum, quod in libris *de re Diplomatica* ad sexdecim annos protraxeras, visum est decurtandum, & annorum quatuordecim spatio concludendum. Sensisti scilicet, cum Mo-

nasteriorum extructiones suis singulæ temporibus collocandæ, factæque eis donationes & concessa privilegia serie Historicâ fuerunt recensenda; sensisti, nec Clodovei junioris mortem ante annum 656. poni, nec Childerici Monarchiæ initia post annum 670. posse rejici. Quare Annalium tuorum librum sextum decimum hoc ipso prologo ingrederis. * *Ad annum Christi sexcentesimum septuagesimum distulimus obitum Clotarii Regis eo nomine tertii, quem Francis seu Neustrasiis ac Burgundionibus ab anno ejusdem sæculi quinquagesimo sexto, quo eum Clodoveo Patri successisse diximus, per annos quatuordecim imperasse constat.* Ita tu.

* *Tom. 1. p. 499.*

Quæ cum à me ex Annalibus tuis recitari Lectores animadvertent, existimabunt te majori otio

ea in Annalibus retractantem, quæ olim in libris *de re Diplomatica* præproperè scripseras, suspectam jam aut planè falsam habere Chrotildis Chartam, quæ tunc legitima videbatur. Quî enim fieri potest, inquient, ut idem & dicas certum esse quod Clotarius tertius Francis per annos dumtaxat quatuordecim imperaverit, & censeas indubitatam esse veritatem Diplomatis in quo annus ejusdem Clotarii decimus sextus appellatur? Videntur nobis hæc pugnare inter se, nec posse ad concordiam vocari: at te non morantur. Et fateris Clotarium tertium post annos regni quatuordecim decessisse. Et magni pendi jubes Chrotildis Matronæ Diploma anno ejusdem Clotarii decimo sexto consignatum. Utriusque autem

conciliandi duplicem nobis viam aperis.

Primò quidem quanquam ex te constat Clotarium nonnisi annis quatuordecim regnasse post obitum patris : tamen ut ais, * *fortè vivente Patre designatus Rex fuerat* ; atque adeo Chrotildis Charta non ab obitu Clodovei ; sed ab eo die quo primùm Clotarius Rex est salutatus, annos ejus numerat. Ingeniosè. Sed quem hujus facti testem appellas ? Non Anonymum Chronici Fredegarii Continuatorem, qui obitum Clodovei Junioris prius * commemorat, quam Clotarium fuisseRegem factum dicat.Non eum qui tempore Theodorici Calensis *Gesta Regum Francorum scripsit* ; is enim docet Clodoveum decessisse prius * quam Franci *Clotarium seniorem puerum ex tri-*

* *Tom. 1. Annal. Bened. lib. 16. p. 501.*

* *Cap. 92.*

* *Cap. 44.*

bus sibi Regem statuerent cum ipsa Reginâ matre regnaturum. Non Vitæ Sancti Wandregisili Abbatis Scriptorem, apud quem legimus * nonnisi *postquam Clodoveus excessit è vita, Clotarium fastigium regni esse adeptun.* Non Vitarum Sancti Remacli, Sancti Baboleni Autores antiquos, qui disertè aiunt, *Clodoveo defuncto filium ejus Clotarium regni habenas suscepisse.* Non eum denique, qui Sanctæ Bathildis Acta nobis reliquit, in quibus ita loquitur, * *Post discessum Domni Clodovei Regis religiosa & optima conjux ipsius domna Balthechildis cum parvulo filio Rege Clotario irreprehensibiliter regnum gubernabat Francorum.*

* Cap. 14.

* Cap. 4.

Cum ergo illi omnes disertè affirment nonnisi Clodoveo Rege mortuo Clotarium esse Regem

appellatum, peto quosnam his testibus testes alios opponas, cum dicis * Clotarium *fortè vivente Patre designatum fuisse Regem*. Neque enim consentientia tot Historicorum testimonia suspecta falsi reddere potes, quin ipsa contrariis testimoniis refellas. Quosnam ergo vicissim testes producis? Nullos. Ne unum quidem. Clotarium non conscendisse solium regium ante mortem patris aiunt Historici veteres. Ais tu illos fortè erravisse. Cur errorem hunc istis imponis? Ita tibi videtur: ita conjicis.

* *Tom. 1. Annal. Bened. lib. 10. p. 501.*

At potéstne aliquid afferri, quo tua hæc conjectura firmetur, quod huic occasionem dederit? Nihil. Certè Clodoveus non id erat ætatis, ut jam de successore sibi eligendo cogitare deberet. Obiit enim, * te ipso teste, anno

* *Tom. 1. Annal. Bened. lib. 14. p. 437.*

ætatis vigesimo tertio. Clotarii *vix quatuor annorum pueri*, cum Clodoveus obiit, ætas vivente Patre nodum erat regno matura. Clodoveum quidem duobus postremis vitæ annis amentem fuisse Veteres aliqui tradiderunt: sed istud tanquam fabulam * rejicis. Cur ergo contra Historicorum omnium fidem vis Clotarium *fortè vivente Patre designatum fuisse Regem?* Quia scilicet ejusmodi conjectura tibi commoda visa est ad tuendam Chartæ Chrotildis Matronæ autoritatem. Hæc una ratio est, cur Historicos veteres mendacii accuses, aut saltem suspiceris.

* *Ibid.*

Verum vide, quam parum ad Chartam tuam defendendam conferat hæc tua seu conjectura, seu suspicio. Sit illa verisimilis; tamen illam certam esse, ne ipse

quidem audeas affirmare. Atqui tamen, nisi illa certa sit, dubium erit Chrotildis Matronæ instrumentum. Si enim incertum est, an Clotarius vivente Patre Rex fuerit appellatus, incertum erit annósne sexdecim regnaverit; atque adeo incerta erit Charta, in qua annus ejus decimus sextus numeratur.

Sed quid ego diutius immoror confutandæ conjecturæ, quam in Annalibus quidem anno 1703. editis proposueras, in Supplemento autem Librorum *de re Diplomatica*, quod anno 1704. vulgasti, videris abjecisse? Rem explico.

Postquam in Annalibus monuisti Chrotildis Chartam notatam esse *anno sexto decimo regni Chlotacharii regis*, observas* illico eidem Regi *annos dumtaxat quatuordecim regni ab aliis ejus ævi*

* *Tom. 1. Annal. Bened. lib. 16. pag. 501.*

Scriptoribus accuratioribus tribui. Quæ duo ut simul componas, primò conjecturam illam proponis quam modo confutabam, nimirum *Clotarium fortè vivente patre designatum fuisse Regem.* Sed aliã mox subjicis, nempe *eam diversitatem rejiciendam esse in annos cavos:* quos quidem *cavos* annos sic intelligis, ni fallor. Fateris Clotarium nonnisi quatuordecim annis solidis cùm aliquot mensibus regnasse; mensésque sic dividis, ut illorum partem unam anno, quo Clotarius mortuo patre regnum iniit, alteram anno tribuas, quo Clotarius ipse vivere desiit. Sic enim duos, ut verbo tuo utar, *cavos* habes Clotarii annos: primum, cujus partem Clodoveus Clotarii decessor occupaverat: postremum, cujus partem Chilpericus Clotarii successor habuit: qui-

bus

bus duobus *cavis* annis si interſerantur anni solidi quatuordecim, regni Clotarii numerari quodammodo poterunt anni ſexdecim. Non aliâ, ut opinor, ratione mentem tuam ipſe explicari velis.

Ac primò iſtud debet à me notari, opinionem hanc de annis Clotarii ſolidis quatuordecim & duobus *cavis*, quam priùs vulgatam in *Annalibus, in *Supplemento tuo etiamnum tueris, ſtare non poſſe niſi emendatâ Chronologiâ, quam ſecutus fueras in iis ipſis Annalibus, opere illo tuo poſtremo, in quod ab annis fermè triginta ſtudiorum tuorum * rationes pæne omnes retuleras.

* *Tom 1 lib. 16. p. 502.*
* *Cap. 6. p. 24.*
* *Tom. 1. Annal. Ben. Præfat. p. 1.*

Neque vero iſtud demonſtrare difficile eſt. Ibi enim contendis * Clotarii deceſſorem Clodoveum nonniſi anno 656. è vivis eſſe ſublatum : ibidemque * ais

* *Tom. 1. Annal. Ben. lib. 14. p. 438.*
* *Ibid. lib. 16. p. 499.*

Clotarium defunctum esse anno ipso 670. Annos igitur numera, qui ab anno 656. excurrunt usque ad annum 670. annos dumtaxat quindecim reperies; è quibus tredecim erunt solidi, duo autem *cavi*, ut tecum loquar, primus & postremus; primus partim à Clodoveo Clotarii decessore, partim ab ipso Clotario; postremus partim à Clotario, partim à Childerico ejus successore occupatus. Si autem Clotarii anni non possunt nisi quindecim numerari, etiam habitâ ratione annorum *cavorum*, legitimum censeri non potest Chrotildis Matronæ instrumentum, in quo Clotarii annus decimus sextus appellatur. Hoc incommodum cùm animadvertisses in Supplemento, Clotarii obitum ab anno Christi 670. ad annum sequen-

tem transtulisti: quo fit, ut Clotarii habeas jam solidos annos quatuordecim & duos *cavos*.

Istud admitti nullo pacto posse accuratè, si Deus dederit, aliquando sum ostensurus. Verum etsi id ultro tibi concessero, non idcirco rem tuam obtines. Demonstrandum adhuc tibi est, ejusmodi annos *cavos* in Diplomatum notis Chronologicis locum habere. Quemadmodum Diplomata singulis ætatibus suas habuêre formulas, & stylum quem Notarii constanter sequerentur: ita etiam certus erat numerandi annos Regum, & notas Chronologicas appingendi modus, qui idem ab omnibus Notariis servari deberet. Neque enim credibile est, cum duo Notarii eodem die in eodem loco instrumentum scriberent, alium, qui annos tan-

tum solidos numeraret, apposuisse annum decimum quartum aut decimum quintum, alium qui annorum etiam *cavorum* rationem habendam censeret, apposuisse annum decimum sextum. Hæc si semel admittatur in formulis Diplomatum inconstantia, frustra desudasti in investigandis & tradendis Artis Diplomaticæ regulis; cùm nullæ regulæ, Ars nulla esse possit, ubi nihil fixum est & constans. Et vero non desunt nunc eruditi viri, qui existiment annos à Christo nato effluxisse vel plures vel pauciores, quam vulgò numeramus: an propterea ausit Notarius in instrumento aliquo istorum opinionem sequi, & à populari numerandi ratione recedere?

Equidem fateor usû receptum esse, ut completo uno anno, alter

numeretur necdum absolutus. At tu ut numerare possis annum decimum sextum Clotarii, quem fateris regnasse tantum annis quatuordecim, cogeris non unicum, sed duos simul annos cavos quatuordecim integris adjungere, quod etsi fortasse in alio scripto ferri posset, certè in instrumento legitimo est sine exemplo, nec tolerabile.

CAPUT VI.

De Diplomate, quo Theudericus Rex villam Latiniacum positam in pago Meldequo concedit Monasterio Dionysiano.

DIPLOMA hoc si à crimine falsi liberas, nullum est spurium instrumentum, quod absolvere non possis. Neque enim fa-

cilè aliud reperias, quod unum tot tánque manifesta falsitatis indicia contineat. Eo scilicet instrumento Theodoricus Rex donat Basilicæ Dionysianæ *villam Latiniacum sitam in pago Meldequo*, quam ait possessam fuisse ab Ebroino, Waratone, & Gislemaro Majoribus-domûs, & morte Waratonis ad fiscum rediisse. Quot Diplomatis verba, totidem fermè mendacia.

Falsum est Latiniacum pagi Meldensis villam à Theodorico datam esse Monasterio Dionysiano. Falsum est illam olim ab Ebroino, Waratone, & Ghislemaro possessam. Falsum denique ad fiscum morte Waratonis rediisse. Atque horum omnium falsitas demonstratur locupletissimo Anonymi Monachi Dionysiani testimonio; qui, ut ipse narras, in-

ſtrumenta * domeſtica nono ſæculo viderat

* *Tom. 1. Annal. Ben. lib. 11. p. 140.*

Docet ille Latiniacum pagi Meldenſis villam Monaſterio ſuo traditam fuiſſe à Dagoberto primo; non igitur à Theodorico Dagoberti nepote. Addit eandem fuiſſe poſſeſſam à Bobone Duce & à Tacilone Comite Palatii; non ergo ab Ebroino, Waratone, & Ghiſlemaro Majorisdomûs. Denique affirmat illam commutatione alterius villæ eſſe à Dagoberto receptam; non ergo morte poſſeſſoris ad fiſcum redierat.

Quæ ſingula cum Monachus Dionyſianus nono ſæculo ſcripſerit, non alio utique ex fonte excerpta, quam ex Monaſterii ſui Tabulario: difficile eſt teſtimonium ejus & autoritatem hac in re elevare. Quod unum ſu-

pererat, ut Anonymi dicta cum edito à te Theodorici Præcepto conciliares, tentasti: quo successu, nunc est nobis examinandum.

Dicis 1. Latiniacum *villam post factam à Dagoberto donationem, Monasterio abstractam fuisse, sive potentum violentiâ, sive alienatione, eidémque loco à Theodorico restitutam.* Similem conjecturam fecerat P. Michaël * Germain eandémque rursum calculo tuo firmaveras tomo 1. * Annalium. Fecit defendendi Dionysiani Diplomatis studium, ut conjectura hæc, quæ nec probabilitatem habet ullam, & contraria est Historicæ veritati, tibi tamen sodalíque tuo valde placuerit. At vereor, ne non ita judicent illi, quorum nihil interest legitimúmne an spurium Diploma habeatur.

* *Lib. 4. de re diplom. p. 291.*

* *Lib. 11. p. 594.*

Neque enim verisimile est Ebroinum Monasterio Dionysiano villam aliquam per vim eripuisse: Waratonem autem ereptam ab Ebroino injustè retinere voluisse omnino incredibile. Ebroinum quidem perfidum crudelémque fuisse scimus: tamen nusquam legimus ipsum Monasteriorum spoliatorem. Imò sive hortatu Sancti Audoëni, cui erat familiaritate conjunctus, sive ut *peccata sua eleemosynis redimeret*, aut scelerum suorum odium aliquot piis operibus leniret, constat ipsum erga Monasteria fuisse munificum, propriámque domum * concessisse Suessionensi Sanctæ Mariæ Monasterio, quod regia magnificentiâ construxit, exstructúmque opibus cumulavit. Quæ cum ab eo facta ipse scribas, quî fieri potest, ut eidem improbo

* *Tom. 1. Annal. lib. 15. p. 455.*

quidem homini, sed in Ordinem tuum benefico ac liberali, per conjecturam, sine ullâ Veterum autoritate, crimen imponas expoliatæ Basilicæ Dionysianæ, quam tum Franci omnes præcipuo cultu venerabantur?

At si istud per scelus attentasset Ebroïnus, putásne successorem ejus Waratonem, laudatum virum, & pietate insignem, contra fas retinere voluisse, quæ decessor per vim rapuerat? Quod si utrumque tibi videtur credibile, nempe villam Latiniacum, & violenter occupatam esse ab Ebroino, & post Ebroini necem injustè servatam à Waratone & Ghislemaro hujus filio: edoce nos saltem, cur iisdem mortuis, villa non redierit ad legitimos dominos, sed ad fiscum fuerit revocata: cur Dionysiani serva-

tum in Archivis suis Dagoberti instrumentum religioso Principi Theodorico non exhibuerint, quem ad illata ab Ebroïno damna resarcienda paratum esse non ignorabant : cur denique ipse Theodoricus cùm Monasterium Dionysianum in antiqua bona restituit, nullam factæ olim ab avo suo donationis mentionem faciat, sed eas ultro conditiones exceptionésque adjiciat, quæ non sunt hominis Majorum facta confirmantis, sed sua liberaliter & de novo elargientis. Vel si istorum omnium nulla ratio idonea reddi potest, desine Theodorici Præceptum de villa Latiniaco cum Monachi Dionysiani testimonio conciliare velle.

Aliam ejusdem tuendæ Chartæ rationem * excogitasti, quæ alterâ non est solidior. Ais Lati-

* *Suppl. cap. 5. pag. 22.*

niacensis villæ partem unam Dagoberto, alteram à Theodorico Dagoberti nepote Dionysianis esse concessam. Istud cùm scribebas, jam tibi è memoriâ exciderat, quid in ipso Diplomate, quod tuebaris, contineretur. Theodoricus enim expressè affirmat se præsenti die Monasterio Dionysiano villam Latiniacum concedere integram, uno tantum excepto loco, qui dicebatur *Siliacus*..... quem Godino Episcopo per aliam Præceptionem suam concesserat. Quapropter concludit velle se, *ut ipsa villa superius nominata Latiniaco cum terris, domibus, mancipiis, accolabus, viniis, silvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarúmque decursibus, peculiis utriusque sexsus, cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque*

cumque beneficiis, OMNIA ET EX OMNIBUS.... CUM OMNI INTEGRITATE, VEL SOLIDETATE SUA *ad se pertinentis vel aspicientis propter suprascripta rem in Siliaco.....In reliquo prædicta villa Latiniaco* AD INTEGRUM..... *Chagno Alba ad parte prædicti Monasterii sui habiat concessa atque indulta.*

Jamvero peto, an qui villam Latiniacum donat *ad integrum, cum omni integritate vel soliditate sua, cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque benefitiis*, uno tantum loco excepto, quem alteri donat, an ille dici possit villæ tantummodo partem donavisse.

Verum *ab iis qui res Monasterii Dionysiani apprimè norunt*, * *didicisti Dionysianos ad nostrum usque tempus possedisse tantum in*

* Suppl. cap. 5. p. 22.

illa villa rusticanum prædium cum parte justitiæ. Benè. Nihil ad rem meam dici poterat accommodatius. Quippe si Dionysiani nihil hactenus possederunt in Latiniacensi villa præter unum prædium rusticanum: ergo falsum est Præceptum, quo Theodoricus donat ipsis villam Latiniacum cum *terris, domibus, mancipiis, accolabus, viniis, sylvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarumque decursibus, peculiis utriusque generis sexsus cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque beneficiis ..... cùm omni denique integritate & soliditate sua.*

Ex his vides, Vir erudite, nullâ ratione posse ad concordiam vocari laudatum ab Anonymo Scriptore Dagoberti Diploma de villa Latiniaco & editum à te

Theodorici de eadem villa Præceptum..... atque alterutrum esse spurium. Utri crimen falsi impingas, elige. Si tuum falsum esse fateris, causâ excidisti. Neque causam obtines, si crimen falsi in aliud rejicis. Nam si jam tum nono sæculo, quo scribebat Anonymus, extitit in Tabulario Dionysiano falsum Diploma de villa Latiniaco: ergo verum jam perierat. Neque enim falsa confinguntur instrumenta, ubi habentur vera: atque adeo sive approbaveris, sive damnaveris citatum ab Anonymo Dagoberti Diploma de villa Latiniaco, tuum semper erit rejiciendum.

Verum etsi Theodorici Præceptum non pugnaret cùm Dagoberti Diplomate; pugnat certè cùm Ermentrudis Matronæ testamento, ut jam superius * monstravimus.

* Part. sec. cap. 7. p. 171.

nui: eandem enim villam Latiniacum sitam in pago Meldensi, quam Theodoricus Rex *cùm omni integritate* donat Monasterio Dionysiano, Ermentrudis Matrona æqualis temporum Theodorici *cùm omni integritate* pariter donat Basilicæ Sancti Sinsuriani, ita ut uno eodémque sæculo villa eadem integra in perpetuum concedatur Basilicæ Dionysianæ à Theodorico, & Basilicæ Sancti Sinsuriani ab Ermentrude. Hæc quomodo intelligi debeant, expone; si vis recipi à nobis ut vera, seu Præcepta, seu Testamenta, quibus hujusmodi donationes contrariæ continentur.

Aliud adversus idem Theodorici Regis Præceptum objeceram tibi argumentum, idque gravissimum. Præceptum illud sic

majores in primo adoleſcentiæ flore immatura mors ſuſtulerat: ipſe vero magnis in pueritia periculis perfunctus, & à fratribus contra temporum illorum mores excluſus conſortio regni, integro tamen regno potiebatur. Et ne dubitaret hæc divinæ pietatis beneficio præſidióque ſingulari contigiſſe: utrumque dudum piiſſimæ matri Baldechildi piiſſimus & ipſe Antiſtes Eligius prædixerat. Quam Sancti viri vaticinationem ubi primum Theodoricus omni ex parte completam in ſe animadvertit, nonne pronum fuit, ut de gratiis Deo referendis cogitaret?

Hæc ſunt, quæ mihi prima Præcepti hujus verba legenti perſuaſerant, iſtud ſcriptum eſſe primo anno, imò primis menſibus regni Theodorici. Hoc jam

animo præceperam, cum vidi Diploma non primo, sed decimo sexto Theodorici anno esse notatum. Obstupui, fateor. Theodoricus enim, si valet instituta à te ratio temporum, cum annum regni ageret decimum sextum, erat fermè quadragenarius: quî ergo fieri potest, ut tum primùm gratias Deo referat, quod ad legitimam ætatem pervenerit? Deinde cur jam ab annis sexdecim regnum adeptus, non dicat se in solium regni Parentum suórum dudum successisse, sed sibi esse succedendum? Hæc cum viderem repugnare, nec satis congruere, suspectum habui totum Diploma. Tibi argumentum hoc leve visum est, ac futile, nec ulla responsione dignum.

Alia duo objeceram repetita ex his verbis: *Nos ad suggestione*

incipit : *Theodoricus Rex Francorum vir inluster. Dum & nobis divena pietas ad legitema ætate fecit pervenire, & in solium regni parentum nostrorum succidire oportit, nobis & condecit pro salute animæ nostræ cogitare debiamus.* Quæ verba qui primum legit, statim judicat tunc factum esse Diploma, cùm Theodoricus Childerico fratri defuncto in hæreditatem paternam, regnumque successit. Ait quippe se annuente pietate divinâ ad legitimam ætatem pervenisse, quod quidem primis regni ejus annis maximè congruit, præsertim juxta Chronologiam tuam. Neque enim Theodoricus regnum obtinuit ante obitum Clotarii & Childerici fratrum suorum : quorum priorem annis saltem quatuordecim regnasse, alterum annis qua-

tuor fratri superstitem fuisse doces. Quare cum solium conscendit anni fermè viginti effluxerant à morte Clodovei ipsius parentis. Ponamus ergo fuisse bimum aut trimum, cum pater excessit è vivis: sequitur eundem fuisse annos viginti natum, quando regno potitus: quæ ætas legitima est & regno matura.

Addit Theodoricus sibi succedendum esse in solium regni parentum suorum: quæ verba apertè demonstrare videntur, scriptum esse Diploma eodem anno, quo Theodoricus Childerico fratri in regnum successit. Neque vero mirum est Theodoricum singulari divinæ erga se bonitatis præsidio acceptum referre, quod & legitimam ætatem & regnum paternum adeptus fuerit. Fratres enim natu

præcelsæ Reginæ nostræ Chrodechilde, seo & inlustri viro Berchario Majorem-domûs nostræ.... Hæc enim loquendi formula, ut Rex uxorem vocet *Reginam nostram*, mihi visa fuerat insolens: tu usitatam tunc temporis contendis, &, ut verum fatear, evincis. Sed me multò magis offendebat; quod Theodoricus, cujus anno decimoquarto Bertharius Major-domûs interemptus est, dicatur tamen anno regni sui decimo sexto ad suggestionem ejusdem Bercharii Majoris-domûs donationem facere Monasterio Dionysiano.

Verum ejusmodi ἀντιχρονισμα tyronem in Arte Diplomatica offendere potest: te ipsum non offendit. Duplex scilicet, judice te, statui potest initium regni Theodorici. Primum, cùm statim post

Clotarii mortem ab Ebroino Rex constitutus est, mox à Childerico fratre tondendus retrudendúsque in Monasterium Sancti Dionysii : alterum cùm Childerico mortuo stabilem ac firmam regni successionem adeptus est. Igitur cùm Theodoricus dicitur anno regni decimo-sexto ad suggestionem Bertharii Majoris-Domûs concessisse Dionysianis villam Latiniacum, anni ejus numerari debent à Clotarii morte. Ita * tu quidem.

* *Suppl. cap. 5. p. 21.*

Verum hîc te tua memoria rursum fefellit. Quippe in Libro sexto *de re Diplomatica*; ut ostenderes cùm Historicâ veritate consentire tempus notatum in Placito de Chramlino Ebredunensi Episcopo deposito, docueras * annum Theodorici quintum, quo Diploma consignatum erat à

* *Lib. 2. de re diplom. p. 470.*

Childerici nece esse numerandum. Nunc vero ut ejusdem Regis Præceptum de villa Latiniaco anno ejus decimo-sexto datum suspicione falsi eximas, annos ipsius numerari jubes à morte Clotarii. Vide, quæso, quas in angustias redactum te existimaturi sint Lectores, ubi anmadvertent te Speciminum tuorum fidem defendere non posse, nisi admissâ hâc in notis Chronologicis ejusdem Regis varietate & inconstrantia. In Placito de Chramlino Episcopo, tempus consentit, ais, si tamen Theodorici annos numeres à Childerici morte. In Præcepto de villa Latiniaco tempus etiam consentit, ais, si tamen Theodorici annos, quos modo numeraveras à Childerici morte, jam numerare liceat à Clotarii obitu. Siccine cre-

niacensis villæ partem unam Dagoberto, alteram à Theodorico Dagoberti nepote Dionysianis esse concessam. Istud cùm scribebas, jam tibi è memoriâ exciderat, quid in ipso Diplomate, quod tuebaris, contineretur. Theodoricus enim expressè affirmat se præsenti die Monasterio Dionysiano villam Latiniacum concedere integram, uno tantum excepto loco, qui dicebatur *Siliacus*..... quem Godino Episcopo per aliam Præceptionem suam concesserat. Quapropter concludit velle se, *ut ipsa villa superius nominata Latiniaco cum terris, domibus, mancipiis, accolabus, viniis, silvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarúmque decursibus, peculiis utriusque sexsus, cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque*

cumque beneficiis, OMNIA ET EX OMNIBUS.... CUM OMNI INTEGRITATE, VEL SOLIDETATE SUA *ad se pertinentis vel aspicientis propter suprascripta rem in Silaco.....In reliquo prædicta villa Latiniaco* AD INTEGRUM..... *Chagno Alba ad parte prædicti Monasterii sui habiat concessa atque indulta.*

Jamvero peto, an qui villam Latiniacum donat *ad integrum*, *cum omni integritate vel soliditate sua, cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque benefitiis*, uno tantum loco excepto, quem alteri donat, an ille dici possit villæ tantummodo partem donavisse.

Verum *ab iis qui res Monasterii Dionysiani apprimè norunt*, * *didicisti Dionysianos ad nostrum usque tempus possedisse tantum in*

* *Suppl. cap. 5. p. 22.*

illa villa rusticanum prædium cum parte justitiæ. Benè. Nihil ad rem meam dici poterat accommodatius. Quippe si Dionysiani nihil hactenus possederunt in Latiniacensi villa præter unum prædium rusticanum: ergo falsum est Præceptum, quo Theodoricus donat ipsis villam Latiniacum cum *terris, domibus, mancipiis, acco-labus, viniis, sylvis, campis, pratis, pascuis, farinariis, aquis, aquarumque decursibus, peculiis utriusque generis sexsus cum adjacenciis, adpendenciis, vel reliquis quibuscumque beneficiis ..... cùm omni denique integritate & soliditate sua.*

Ex his vides, Vir erudite, nullâ ratione posse ad concordiam vocari laudatum ab Anonymo Scriptore Dagoberti Diploma de villa Latiniaco & editum à te

Theodorici de eadem villa Præceptum..... atque alterutrum esse spurium. Utri crimen falsi impingas, elige. Si tuum falsum esse fateris, causâ excidisti. Neque causam obtines, si crimen falsi in aliud rejicis. Nam si jam tum nono sæculo, quo scribebat Anonymus, extitit in Tabulario Dionysiano falsum Diploma de villa Latiniaco: ergo verum jam perierat. Neque enim falsa confinguntur instrumenta, ubi habentur vera: atque adeo sive approbaveris, sive damnaveris citatum ab Anonymo Dagoberti Diploma de villa Latiniaco, tuum semper erit rejiciendum.

Verum etsi Theodorici Præceptum non pugnaret cùm Dagoberti Diplomate; pugnat certè cùm Ermentrudis Matronæ testamento, ut jam superius * mo-

* *Part. sec. cap. 7. p. 171.*

majores in primo adolescentiæ flore immatura mors sustulerat: ipse vero magnis in pueritia periculis perfunctus, & à fratribus contra temporum illorum mores exclusus consortio regni, integro tamen regno potiebatur. Et ne dubitaret hæc divinæ pietatis beneficio præsidióque singulari contigisse: utrumque dudum piissimæ matri Baldechildi piissimus & ipse Antistes Eligius prædixerat. Quam Sancti viri vaticinationem ubi primum Theodoricus omni ex parte completam in se animadvertit, nonne pronum fuit, ut de gratiis Deo referendis cogitaret?

Hæc sunt, quæ mihi prima Præcepti hujus verba legenti persuaserant, istud scriptum esse primo anno, imò primis mensibus regni Theodorici. Hoc jam

animo præceperam, cum vidi Diploma non primo, sed decimo sexto Theodorici anno esse notatum. Obstupui, fateor. Theodoricus enim, si valet instituta à te ratio temporum, cum annum regni ageret decimum sextum, erat fermè quadragenarius: quî ergo fieri potest, ut tum primùm gratias Deo referat, quod ad legitimam ætatem pervenerit? Deinde cur jam àb annis sexdecim regnum adeptus, non dicat se in solium regni Parentum suórum dudum successisse, sed sibi esse succedendum? Hæc cum viderem repugnare, nec satis congruere, suspectum habui totum Diploma. Tibi argumentum hoc leve visum est, ac futile, nec ulla responsione dignum.

Alia duo objeceram repetita ex his verbis: *Nos ad suggestione*

incipit : *Theodoricus Rex Francorum vir inluster. Dum & nobis divena pietas ad legitema ætate fecit pervenire, & in solium regni parentum nostrorum succidire oportit, nobis & condecit pro salute animæ nostra cogitare debiamus.* Quæ verba qui primum legit, statim judicat tunc factum esse Diploma, cùm Theodoricus Childerico fratri defuncto in hæreditatem paternam, regnúmque successit. Ait quippe se annuente pietate divinâ ad legitimam ætatem pervenisse, quod quidem primis regni ejus annis maximè congruit, præsertim juxta Chronologiam tuam. Neque enim Theodoricus regnum obtinuit ante obitum Clotarii & Childerici fratrum suorum : quorum priorem annis saltem quatuordecim regnasse, alterum annis qua-

præcelsæ Reginæ nostræ Chrodechilde, seo & inlustri viro Berchario Majorem-domûs nostræ..... Hæc enim loquendi formula, ut Rex uxorem vocet *Reginam nostram*, mihi visa fuerat insolens: tu usitatam tunc temporis contendis, &, ut verum fatear, evincis. Sed me multò magis offendebat; quod Theodoricus, cujus anno decimoquarto Bertharius Major-domûs interemptus est, dicatur tamen anno regni sui decimo sexto ad suggestionem ejusdem Bercharii Majoris-domûs donationem facere Monasterio Dionysiano.

Verum ejusmodi ἀντιχρονίσματα tyronem in Arte Diplomatica offendere potest: te ipsum non offendit. Duplex scilicet, judice te, statui potest initium regni Theodorici. Primum, cùm statim post

Clotarii mortem ab Ebroino Rex constitutus est, mox à Childerico fratre tondendus retrudendúsque in Monasterium Sancti Dionysii : alterum cùm Childerico mortuo stabilem ac firmam regni successionem adeptus est. Igitur cùm Theodoricus dicitur anno regni decimo-sexto ad suggestionem Bertharii Majoris-Domûs concessisse Dionysianis villam Latiniacum, anni ejus numerari debent à Clotarii morte. Ita * tu quidem.

* *Suppl. cap. 1. p. 21.*

Verum hîc te tua memoria rursum fefellit. Quippe in Libro sexto *de re Diplomatica*, ut ostenderes cùm Historicâ veritate consentire tempus notatum in Placito de Chramlino Ebredunensi Episcopo deposito, docueras * annum Theodorici quintum, quo Diploma consignatum erat à

* *Lib. 2. de re diplom. p. 470.*

Childerici nece esse numerandum. Nunc vero ut ejusdem Regis Præceptum de villa Latiniaco anno ejus decimo-sexto datum suspicione falsi eximas, annos ipsius numerari jubes à morte Clotarii. Vide, quæso, quas in angustias redactum te existimaturi sint Lectores, ubi anmadvertent te Speciminum tuorum fidem defendere non posse, nisi admissâ hâc in notis Chronologicis ejusdem Regis varietate & inconstrantia. In Placito de Chramlino Episcopo, tempus consentit, ais, si tamen Theodorici annos numeres à Childerici morte. In Præcepto de villa Latiniaco tempus etiam consentit, ais, si tamen Theodorici annos, quos modo numeraveras à Childerici morte, jam numerare liceat à Clotarii obitu. Siccine cre-

dibile est varios & inconstantes fuisse Referendarios Notariósque regios in notandis ejusdem Regis annis, nec habuisse aliquid certum & definitum quod sequerentur? Siccine licet, prout causa tua postulat, institutam semel rationem temporum immutare?

At si istud minus placet, inquies, estque certum ac deliberatum Theodorici annos à Childerici obitu numerare, esto, per me licet: sed tum dicito donationem villæ Latiniaci factam esse post Berthariì Majoris-domûs cædem. Ita tu quidem. Omitto quam incredibile sit Pipinum à cujus nutu & arbitrio post Berharii cædem Theodoricus pendebat, permisisse honorificam æmuli sui mortui mentionem fieri: sed contendo id à te proponi, quod

quod admitti nequaquam potest. Nam si jam tum Bertharius Textriciacensi pugnâ victus fuerat & à suis cæsus, cùm donatio facta est; debuit dici facta ad suggestionem Berthanii *quondam* Majoris-domûs. Est enim hic stylus Diplomatum, præsertim circa Theodorici tempora, ut interjectâ hâc voculâ *quondam* denotent mortuum esse eum, de quo sermo est. Sic in semilacero placito, quod Clodovei secundi esse credideras, nunc Clotario tertio hujus filio attribuis, ubi appellatur Erchenwaldus, subjiciuntur hæ statim voces *quondam* Major-domûs. Idem observatur in pluribus ipsius Theodorici seu Præceptis seu Placitis. Quin etiam in illo Præcepto, quo de nunc agimus, Ebroinus, Warato & Ghislemarus *quon-*

dam Majores-domûs fuiſſe dicuntur, quia jam è vivis exceſſerant. Quod cùm ita ſit, nec Præceptum dicatur datum *ad ſuggeſtionem Bertharii* QUONDAM *Majoris-domûs*, vel Præceptum nunquam à Theodorico datum fuit, & eſt ſpurium, vel vivente Berthario datum fuit: atqui dari non potuit vivente Berthario, quem certum eſt occiſum fuiſſe ante annum Theodorici decimum-ſextum, qui annus in Diplomate notatus eſt: ergo Diploma rejici debet, ut ſpurium.

CAPUT VII.

De ſeptimo & decimo Merovingicorum Diplomatum ſpeciminibus.

DUo ſunt, quæ hic de te conqueror, Vir erudite: pri-

mum, quod ea quæ adversus septimum decimúmque Specimen objeci, dissimules: alterum quod nonnulla quæ nusquam dixi, mihi falsò affingas. Quâ quidem in re etsi fidem tuam non accuso, non possum tamen, quin diligentiam tuam attentionémque desiderem.

Septimum Specimen Placitum est, quo Theodoricus Rex Chramlino Episcopo Ebredunensi exauctorato indulget, ut facultates suas post exaugurationem retinere possit. Decimum vero Præceptum est, quo Childebertus Theodorici filius villam Napsiniacum in pago Bituricensi largitur Monasterio Dionysiano. Septimum Specimen propriâ manu subscripsit Theodoricus, qui Præceptum de villa Latiniaco subscripserat. Deci-

mum proprio nomine & chirographaria nota obsignavit idem Wlfolaëcus Referendarius, qui Præceptum de villa Latiniaco obsignaverat. Quæ me res induxit, ut hæc duo Specimina cum eodem Diplomate de villa Latiniaco componerem, ac geminam regiæ manûs subscriptionem, Referendariique chirographariam tesseram unam cum altera conferrem. Quippe si genuina sunt Diplomata, aiebam, consentient inter se subscriptiones & Chirographa; si vero supposititia sunt, fraudem fortasse prodet scripturarum & chirographorum diversitas. Ita evenit, ut conjeceram. Factâ enim comparatione, & in gemina Theodorici subscriptione, & in gemino Referendarii Chirographo, diversa manus apparuit, ubi eadem esse debuerat.

At si quæ in his occurrit diversitas, * inquis, *& ubi vitilitigando non invenias? ea tantum afferri potest, quod in priori Diplomate Theodorici subscriptio non tam longo litterarum ductu, quam in secundo facta sit. Verum adeo id ejus Diplomatis autoritati nihil officit, ut contra eam maximè stabiliat, cum utrobique eadem sit litterarum forma.*

* Suppl. cap. 5. p. 23.

Hæc qui legit, non dubitat, quin simul tibi & objectum sit Theodorici subscriptionem litteris longioribus in uno Diplomate exaratam esse quam in altero, & concessum eandem esse in gemina subscriptione litterarum formam. Utrumque falsum est; quod fingis esse objectum, quod explodis & confutas, nusquam est objectum. Quod concessum esse insinuas, & sine ulla proba-

tione assumis, id ipsum est disertè negatum.

I. Nusquam Theodorici Diplomatibus vitio datum est, quod subscriptio regia inæquali litterarum ductu in his facta sit. Id si reprehendam, ineptus sim, improbus & imprudens. Ineptus, qui istud objiciam, quod si verum sit, nihil tamen causam meam adjuvet. Improbus, qui rem falsam, & quam falsam esse noveram, affirmem. Imprudens denique, qui in medium proferrem mendacium, cujus falsitatem facillimè revinci & omnium oculis subjici posse viderem.

At si istud nec potuit à me objici sine stultitia & improbitate, nec reipsa objectum est: cur significas esse objectum? Perfunctoriè scilicet & cursim Disceptationem nostram legeras: ita cre-

do, nec miror ; cum eodem in loco, ne ad ea quidem attendas, quæ in Libris *de re Diplomatica* continentur. Ponis enim pro certo Theodoricum in gemino suo Diplomate nunc longiori, nunc breviori litterarum ductu nomen suum subscribere, quod æri incisa Specimina tua falsum esse demonstrant. Nam, ni me oculi fallunt, litterarum mensura & longitudo est utrobique eadem, aut fermè eadem. Quanquam eadémne sit, an diversa, nihil refert, ut modo dicebam ; cum certum sit eundem Regem modo grandioribus litteris, modo minutis scribere potuisse.

II. Ostendi hactenus te in iis confutandis, quæ nusquam objecta sunt, frustra tempus consumpsisse ; leve hoc peccatum est. Istud multò gravius, quod diffi-

mules. quæ fuerant objecta, & pro concessis assumas, quæ disertè negata sunt. Duo exhibuisti Specimina, quæ Theodorici Regis subscriptionem habent: duo in quibus Wlfolaëi Referendarii nomen & chirographum cernitur. Nunquam sollicitus fui, utrum in geminis subscriptionibus & chirographis eadem esset, an dispar litterarum mensura: sed eadémne esset litterarum forma & indoles, eadémne in geminis signis manus, hoc examinavi.

Plane diversa mihi cum apparuisset, nolui oculis credere; peritissimos in dijudicandis scripturis magistros duos seorsim consului: amborum idem fuit judicium; uno ore responderunt, non ejusdem manûs videri, tum gemina Theodorici chirographa, tum appictas Wlfolaëci no-

nini chirographarias notas. Hæc omnia ad te detuli: declaravi, in quo diversitas appareret, cúrve eandem utrobique manum esse negarem: addidi judicium ex insertis Libro tuo tabellis totum institutum esse, quia Autographa habere non liceret: simul rogavi, ut qui non Diplomatum effigies, sed Diplomata ipsa habes ad manum, adhiberes aliquos viros in dijudicandis scripturis exercitatos; qui si testarentur, vel Theodorici gemina Chirographa, vel duo Wlfolaëci signa, ejusdem esse manûs, promisi me petitum ex scripturarum discrepantia argumentum statim esse abrasurum.

His omnibus quid respondes? Hoc unum scilicet: majorem aut minorem litterarum longitudinem, *Diplomatum autoritati*

nihil officere. Verè tu quidem. Sed nihilne Diplomatum autoritati officit diversa chirographorum forma? Utrobique eadem est, inquis; Ego diversam esse pluribus rationibus ostendi, rationésque duo in secernendis chirographis experientissimi Magistri calculo suo confirmarunt. Quid istorum testimoniis, quid probationibus meis opponis? Nihil. Demonstro diversa esse chirographa, diversam manum: mihi suffragantur peritissimi harum rerum æstimatores: Tu eadem chirographa, eandem esse manum ais, nec probas: majorémque aienti tibi fidem haberi postulas, quam mihi contrarium demonstranti, testiúmque suffragio comprobanti. Id si æquum judicas, Vir erudite, falleris. Præconcepta de te opinio fortasse

facit, ut quæ doces ea à nonnullis ſtatim & ſine examine ſuſcipiantur : at numquam efficiet, ut autoritas tua plus ponderis ad perſuadendum ſola habeat, quam manifeſtæ aliorum demonſtrationes. Tibi plus hac in re credant amici, quam cuiquam alteri, per me licet : modo ne tibi plus credant, quam rationi.

CAPUT VIII.

De Vandemiris V. I. Charta & Erchamberta ejus uxoris.

CHARTA hâc, ſeu teſtamento, quod notatum eſt anno Teodorici Regis decimo ſeptimo, Vandemiris vir illuſtris, & Erchamberta ejus uxor innumeras poſſeſſiones conferunt variis

Monasteriis & Basilicis, quibus duæ Sancti Germani Basilicæ annumerantur his verbis..... *Pare modo donamus ad Basilica domna Germana, ubi vir venerabilis Landebertus Abba præesse veditur, villam cognominante Fraxineto..... Simile modo donamus ad Basilicam domne Vincente, vel domni Germani, ubi vir venerabilis Audcharius Abba præesse veditur, villas cognomentantis Oxma in pago Dorcassino, Noviolo in pago Andegavino....*

Quo in loco Parisienses Sancti Germani Basilicas duas, illam nimirum, quæ Sancto Germano Altisiodorensi Episcopo dicata est; & alteram quæ Sancti Germani *à Pratis* dicitur, intelligi debere asseveras: nec reprehendo. Probat enim instrumenti contextus & series, allias intelligi

gi non posse. Verum hac ipsa re instrumentum convincitur tres habere notas falsi.

I. Sancti Germani Basilica, cui villam Fraxinetum Vandemiris & Erchamberta donant, alia, te ipso judice, excogitari non potest, quàm dicata Parisiis S. Germano Altisiodorensi Episcopo Basilica. Si ergo constat Basilicam hanc, regnante Theodorico Clodovei secundi filio, nondum conditam fuisse: si certum est illam Theodorici temporibus posteriorem esse tribus integris sæculis; quo tandem in loco habiturus es Vandemiris & Erchambertæ Chartam, quâ anno Theodorici decimo septimo eidem Basilicæ, nonnisi post trecentos annos construendæ, donationes fiunt, & Landebertus Abbas jam tum præfuisse dicitur?

Porro Epocha Parisiensis Basilicæ Sancto Germano Altisiodorensi Antistiti dicatæ, jam nec obscura est, nec ambigua. Illam omnium primus * observavit apud Helgaldum, & demonstravit eruditissimus Adrianus Valesius, ac de veteribus Monasteriis optime meritus. Sic ergo de Roberto Rege loquitur Helgaldus Floriacensis Monachus istorum temporum æqualis: *Fecit in civitate Parisius*, ait, * *Ecclesiam in honore Sancti Nicolai Pontificis in Palatio : Monasterium Sancti Germani Autisiodorensis. . . . . Item Monasterium Sancti Germani Parisiacensis, cum Ecclesia Sancti Vincentii in Sylva cognominata Ledia.* Ubi vides geminum à Roberto Rege ædificatum esse Monasterium in honorem Sancti Germani, aliud in honnorem S.

* *Discept. de Basilicis cap. 5. p. 61. & 62.*

* *Helgaldi Epit. apud Franc. Du-Chesne. tom. 4. p. 77.*

Germani Altisiodorensis Antistitis in ipsa civitate Parisiensi, aliud in honorem Sancti Germani Parisiensis Episcopi in Sylva Ledia.

Helgaldi testimonium de exstructo à Roberto Monasterio S. Germani Altisiodorensis, vel ex eo confirmari potest, quod ante Roberti tempora altum sit de illo Monasterio apud Ecclesiasticos Scriptores silentium. Neque tu diligentissimus sane harum rerum indagator totis duobus primis Annalium Benedictinorum tomis ullum aliud præter Chartam Vandemiris, quam nunc examinamus, monumentum vetus protulisti, in quo mentio fieret ejusdem Monasterii. Jamvero Robertum circa initium undecimi sæculi, Theodoricum vero sub finem septimi sæculi

regnasse nemo nescit. Peto ergo, an fieri posse putes, ut Vandemiris & Erchamberta villam Fraxinetum Parisiensi S. Germani Altisiodorensis Basilicæ donaverint, trecentis annis antequam ædificata esset, & Landebertus Abbas Theodorico regnante illi Monasterio præfuerit, quod à Roberto Rege exstructum est.

Deprehensam in Vandemiris & Erchambertæ testamento falsi notam, quam modo exposui, in priori Disceptatione omiseram. Alia duo objeceram, quæ diligentissimè sum retractaturus, ut ea quæ opponis mihi, propulsem.

II. In Vandemiris & Erchambertæ Testamento istud reprehenderam, quod anno Theodorici decimo septimo, Monasterii Sancti Vincentii vel Sancti Ger-

mani à Pratis Abbas fuisse dicatur Audcharius, sive ut ab aliis scribitur Autharius, qui omnium primus eidem Monasterio ab ejus conditore Childeberto Clodovei Magni filio præpositus est. Certè inter Abbates Monasterii Sancti Germani à Pratis unicus hactenus numeratus est Autharius, cúmque veteres Monasterii Indices ante quingentos annos scripti omnium primum collocant. Hæc ipse non dissimulas. Addideram, quod Aimoinus, vel, ut accuratius loquar, Anonymus ille Pratensis Monachus, qui Aimoinum duodecimo sæculo vergente interpolavit, scribat * quatuor tantum sub Theodorico Clodovei secundi filio in Monasterio suo vixisse Abbates, Sigofridum, Sanctum Babolenum, Childeramnum, & Hunfridum.

* *Aimoinus de Gest. Franc. lib. 4. cap. 46. p. 188.*

nec ullum alium Autharium appellet, præter hunc quem * monuerat omnium primum Monasterio præfuisse.

* Ibid. lib. 2. cap 20. p. 61.

Interpolatori Aimoini Monacho Anonymo alium ejusdem Monasterii tui Monachum opponis vitæ Sancti Droctovei Scriptorem; qui quidem expressè docet Sanctum Droctoveum à Beato Germano primum Monasterii S. Vincentii Abbatem fuisse delectum. Cujus Scriptoris, quem Gislemarum nominatum fuisse doces, autoritatem extollis, eúmque Aimoini interpolatori longè anteponendum esse censes. Quo id jure contendas, non erit inutile nunc examinare.

Primò me arguis, quod in definienda Aimoini ætate Jacobi Breulii Sodalis tui opinionem secutus, Aimoinum ab ejus in-

terpolatore non satis accuratè distinxerim : simúlque admones multò potiorem esse Labbæi nostri sententiam, qui demonstravit Historiarum Libros à Breulio attributos Aimoino Germanensi, Aimoino Floriacensi restituendos esse. Non diffiteor mihi aliquando aliter quàm Labbeo visum fuisse. Animadverteram quippe præfixos singulis capitibus titulos eosdem ferè esse apud Andream du Chesne, à quo purum putum Aimoinum editum esse aiunt, atque apud Jacobum Breulium qui interpolatum Aimoinum vulgavit : cúmque observarem titulos illos, quales in editione Chesniana reperiuntur exprimere nonnulla, quæ in hac ipsa editione desiderantur, habentur autem in Breuliana; in id propendebam, ut decurtatos

potius ab aliquo Monacho Floriacensi, quam à Monacho Germanensi amplificatos Aimoini Libros exstimarem. Verum re diligentius inspectâ, sensi opinionem hanc nullo pacto defendi posse, Labbeóque jam nunc tecum planè assentior.

Verum etsi quæ apud Aimoinum leguntur de Authario ac reliquis Monasterii Sancti Vincentii Abbatibus, ea non ab ipso Aimoino scripta sint, sed ab interpolatore addita: ne tamen hæc contemnenda putes, & nullius autoritatis. Quippe interpolator ille vixit duodecimo sæculo, erátque ipse Monasterii Sancti Germani Cœnobita: neque crediderim alio illum consilio Libris Aimoini, quos exscribebat, res ad Monasterium suum pertinentes inseruisse, quam ut celeberri-

mi Monasterii antiquitatem & jura è tenebris erueret, sequentiúmque sæculorum memoriæ commendaret. Simile autem vero est, ut Labbeus habet, * Compilatorem illum fuisse Cœnobii sui Notarium sive Amanuensem, cui non solum libri, quotquot erant in armariis, paterent; sed & scrinia omnia essent aperta, in quibus Monasterii Chartæ & Privilegia continerentur. Ita Labbeus, cujus de Anonymo Interpolatore judicium referre placuit, ut intelligeres assuta Aimoino & ab Interpolatore in gratiam Monasterii sui inserta, in aliquo tamen pretio fuisse, etiam apud illum qui hæc eadem ab Aimoino Floriacensi tam studiosè abjudicavit.

* *Tom. 2. de script. Eccles. p. 84.*

Jamvero si Monachum Pratensem Aimoini Interpolatorem;

cum vitæ Sancti Droctovei Scriptore Gislemaro Monacho etiam Pratensi conferas, nihil est, cur hunc illi anteponas. At Gislemarus * *sæculi noni Monachus fuit.* Ita quidem existimas: sed falsò. Nam 1. Gislemarus mentionem facit * de iterata Basilicæ Sancti Germani deflagratione; quæ te ipso * teste nonnisi sub finem noni sæculi contigit: neque illam commemorat, ut rem memoriâ suâ gestam: scripsit ergo elapso jam nono sæculo. 2. Ne decimo quidem sæculo scripsit; cum Historiam citet Aimoini, qui undecimi tantum sæculi initio floruit. 3. Imò undecimo etiam sæculo posterior est, & fortasse duodecimo; siquidem Aimoinum cum * citat, ipsius Libris titulum præfigit, qui habetur quidem in Aimoini Historia inter-

* *Suppl. cap. 6. p. 24.*

* *Vita S. Droct. n. 11.*

* *Sæc. 1. Bened. p. 255.*

* *Vita. S. Droct. n. 2.*

polata apud Breulium, in genuina autem apud Andream Du-Chesne non legitur. Cum ergo interpolatio Aimoini non facta sit ante duodecimum sæculum, Vitæ Sancti Droctovei Scriptor Gislemarus, non modo non fuit noni sæculi Monachus, sed vix etiam duodecimi. Quare si ad ætatem spectes, non est cur Gislemarum Anonymo Aimoini Interpolatori, quo posterior est, anteferas.

Si autem necessaria ad veritatem detegendam adjumenta considerentur, Gislemaro Anonymus Interpolator multis nominibus præferatur, necesse est. Hic enim Monasterii sui scrinia diligenter excussit, instrumentísque inspectis singulos Abbates ordine ac suo quosque tempore digessit. De Gislemaro nihil simi-

le afferri potest: quem præterea constat minimè accuratum fuisse. Ea enim narrat de Sancto Droctoveo, quæ non satis inter se cohærent. Quippe scribit Sanctum Droctoveum, post Childeberti mortem ac Basilicæ dedicationem, à Sancto Germano delectum esse primum Monasterii Abbatem. Si nonnisi post Childeberti mortem atque Basilicæ dedicationem electus est, quomodo primus Monasterii Abbas electus est? Si quidem constat Childebertum, dum adhuc esset in vivis apud Sanctum Vincentium Monachos constituisse, quos sine Prælato vixisse nemo dixerit. Fuit ergo ibidem aliquis ante S. Droctoveum Prælatus, nimirum Autharius, qui à Childeberto Rege ibi institutus est. Quod si primus Authario locus servatur, quid

quid cenſendum de Vandemiris Teſtamento, in quo Autharius anno Theoderici Regis decimo ſeptimo Monaſterio Sancti Germani præfuiſſe dicitur?

III. Adverſus idem Vandemiris & Erchambertæ Teſtamentum objeceram, quod in eo Monaſterii tui Baſilica jam tum vocetur Baſilica Sancti Germani. Exſtructam eſſe Baſilicam hanc à Childeberto Clodovei filio, atque à Sancto Germano tunc Pariſienſi Epiſcopo in honorem S. Crucis & Sancti Vincentii eſſe dedicatam ipſe fateris. Eandem primum nomen diu retinuiſſe, etiam poſt Sancti Germani mortem, diſcimus ex Gregorio Turonenſi & Fredegario, qui quoties laudatam modo Baſilicam nominant, nunquam Baſilicam Sancti Germani nominant, ſed

Basilicam Sancti Vincentii, servato primo nomine. Neque vero ulla mutandi hujus nominis ratio fuit ante Pipini Regis tempora, cum Sancti Germani corpus ex Oratorio Sancti Symphoriani, ubi reconditum fuerat, in Basilicam Sanctæ Crucis & Sancti Vincentii solemni pompâ translatum est. Quod adeo verum est, ut qui translationis hujus Historiam descripsit autor coævus, ante translationem factam semper Basilicam vocet *Ecclesiam Sancti Vincentii*, nunquam Ecclesiam Sancti Germani: facta autem translatione, eandem semper vocet *Ecclesiam Sancti Germani*, nunquam Ecclesiam Sancti Vincentii.

Quæ cum certa sint & indubitata, non habuisti, quod iis opponeres, præter autorem vitæ S.

Bathildis Anonymum quidem, ſed coævum, & Sanctum Audoënum in vita Sancti Eligii. Ita Anonymus. *Præterire non debemus,* inquit de Sancta Bathilde loquens, *quod per ſeniores Baſilicas Sanctorum, Domni Dionyſii, Domni Germani & Domni Medardi, & Sancti Petri, vel Domni Aniani, ſeu Sancti Martini, vel ubicumque ejus pertinuerit notitia, Pontificibus ſeu Abbatibus ſuadendo pro zelo Dei præcepit, & epiſtolas eis direxit, ut ſub ſancto regulari Ordine Fratres in ipſo ſancto loco conſiſtentes vivere deberent, Et ut hoc libenter acquieſcerent in privilegio eis firmare juſſit, vel etiam immunitates conceſſit.*

Hæc ego cùm primum legi apud Anonymum Scriptorem, ne in mentem quidem venit, enumerari hîc Pariſienſes tantummodo

Basilicas : quippe cum enumeratione factâ Historicus statim affirmet à piissima Reginâ privilegiis aucta esse hæc & alia sancta loca, quorum in cognitionem venire potuit ; inde conjiciebam non de unius civitatis aut pagi, sed de diversarum civitatum ac provinciarum Basilicis sermonem esse. Conjecturam hanc meam istud confirmabat, quod animadverterem Bathildem litteras dedisse, quibus illorum locorum Episcopos & Abbates hortabatur, ut ibidem consistentes Fratres ad vitam arctiorem severiorémque disciplinam inducerent. Neque enim ad plures Episcopos Bathildis scriberet, si Monasteria omnia Basilicásque omnes, de quibus sermo erat, una civitas Parisiensis continuisset. Igitur judicabam hîc intel-

ligi debere celeberrimas tunc temporis Basilicas, Parisiensem Sancti Dionysii, Altisiodorensem Sancti Germani, Suessionensem Sancti Medardi, Corbeiensem Sancti Petri, Aurelianensem Sancti Aniani, Turonensem Sancti Martini.

Ita me opinantem perculit, fateor, hæc tua vox, quâ decernis * ab Anonymo Autore *Sancti Germani Basilicæ nomine sine dubio intelligi Pratensem Ecclesiam.* Cur enim vero hanc ab ipso intelligi dicam, quam tunc aut semper, aut ferè semper Basilicam Sancti Vincentii nominatam fuisse constat? Cur non potius Altisiodorensem nullâ re inferiorem? *Media * scilicet interponitur inter Parisienses Basilicas Sancti Dionysii & Sancti Petri, quæ Basilica Sanctæ Genovefæ*

* Suppl. cap. 6. pag. 25.

* Ibid.

dicitur. Primò falsum istud est, quod observas; neque enim Anonymus Basilicam Sancti Germani mediam posuit inter Basilicas Sancti Dionysii & Sancti Petri, sed inter Parisiensem Sancti Dionysii, & Suessionensem Sancti Medardi Basilicam. Deinde quo jure assumis Basilicam S. Petri hîc intelligi debere Parisiense Sanctæ Genovefæ Monasterium? Quin potius contendis intelligendam esse Corbeiensem Sancti Petri Basilicam ab ipsa Bathilde & filio ejus Clotario tunc erectam? Vel si *seniorem*, hoc est antiquiorem Basilicam postulas; cur non Ferrariensem, Senonensem, Luxoviensem, aliásque S. Petri Basilicas his temporibus notissimas? Cùm ergo nullâ ratione constet, S. Germani Basilicæ nomine Pratensem Ecclesiam

in vita S. Bathildis intelligi: imò verisimillumum sit non intelligi, miror id à te nobis objici.

At saltem, inquies, * certum est Ecclesiam S. Vincentii à S. Audoëno vocatam esse Basilicam S. Germani. Equidem fateor in vita S. Eligii à B. Audoëno scripta laudari Parisiensem S. Germani Confessoris Basilicam: isto nomine intelligi Basilicam, quæ nunc S. Germani *à Pratis* dicitur, hoc vero nego; idque à me jure negari, erit brevi, ut spero, omnibus manifestum.

* *Suppl. cap. 6. p. 25.*

Locum S. Audoëni integrum refero: *Cum aliquando,* inquit,* *Parisiis loca orationum circuiret* (Eligius) *veniens ad Basilicam S. Germani Confessoris, vidit illic claudum quemdam carrucâ vectum, querulis se vocibus inclamare. Ad quem accedens ejus valde*

* *S. Audoën. in vita S. Eligii lib. 1. cap. 26.*

misertus. . . . . præcepit ministris ut auferentes ægrum à carrucâ in Ecclesiam deportarent, ac juxta cancellos jam dicti Confessoris deponerent. Quod cum factum fuisset, ingressus in Basilicam prolixè oravit, monuitque claudum in fide immotum persistere, donec eum Dominus sanari juberet. Nec mora posthæc Claudus vociferari cæpit, totóque corpore contremiscere. Cúmque omnes procul stantes ad spectaculum concurrerent, confestim claudus resolutis nervorum vinculis, liber à pavimento surrexit, & ita incolumis ab Ecclesia processit.

Hactenus Audoënus. Cujus verba, qui attentè legerit & diligenter perpenderit, animadvertet illicò, intra Basilicam de quâ hîc sermo est, *cancellos fuisse S. Germani* dictos, ad quos Claudus à S. Eligio jussus est orandi causâ

consistere. Cur autem Eligius cancellos illos vocasset *cancellos S. Germani*, aut cur illic ægrum collocari jussisset ad sanationem obtinendam, nisi quia his continebantur reliquiæ S. Germani, & erat altare sub ejus titulo consecratum? Igitur ut designatam Basilicæ S. Germani Confessoris nomine fuisse dicas Pratensem Basilicam, ostendere debes in Basilica hac tunc temporis fuisse reliquias S. Germani, aut saltem aliquod altare sub ejus nomine consecratum; atque adeo cancellos, qui *S. Germani* dici possent, & ad quos Claudus sanitatis impetrandæ gratiâ deportari debuisset.

Atqui contrarium certum est. Fateris S. Germani corpus post ejus mortem, non in Basilica, quæ tum S. Vincentii dicebatur,

ſed in Oratorio S. Symphoriani eſſe collocatum. Fateris venerandum corpus ibidem permanſiſſe uſque ad Pipini Regis tempora, cùm in Baſilicam S. Vincentii tranſlatum eſt. Fateris * præterea quatuor tantum in eadem Baſilica fuiſſe altaria, *unum ad orientem in honorem ſanctæ Crucis & beati Vincentii Martyris conſecratum, alterum ad aquilonem in veneratione Sanctorum Martyrum Ferreoli & Ferrutionis, tertium ad meridiem ſub titulo S. Juliani Brivatenſis, quartum verſus Occidentem in honorem Sanctorum Martyrum Gervaſii & Protaſii, Celſi pueri & Georgii.* Nullum ergo in honorem S. Germani. Ubi autem nec erant S. Germani reliquiæ, nec altare ejus nomine dicatum, ibine putas S. Germani cancellos fuiſſe, ad quos Eligius

* *Annal. Bened. tom. 1. lib. 5. p. 135.*

Claudum deduxisset? Laudata ergo hoc loco ab Audoëno Basilicæ S. Germani nomine Basilica, non est ipsa Pratensis.

At si hæc non intelligitur, quæ alia poterit intelligi? Non Pratensem, sed aliam S. Germani Confessoris Basilicam laudatam esse ab Audoëno ostensurum me promiseram. Fidem liberavi, ni fallor, Vir erudite; tuus jam esto labor, indagare, quænam illa sit S. Germani Ecclesia, in qua Eligius Claudo sanitatem restituit. Cum existimes Parisiensem S. Germani Altisiodorensis Basilicam jam tum conditam fuisse, & S. Germani nomen habuisse, de hac poteris, si lubet, locum Audoëni interpretari.

Hoc tamen si sequeris, rursum habiturus es me adversarium: planè enim assentior A-

driano Valesio, qui Basilicam hanc multò recentiorem putat. Adde quod & hanc & Pratensem verba Audoëni pariter excludere videantur. Innuit enim sanctissimus Pontifex ecclesiam illam S. Germani, in quam Eligius Claudum efferri jussit, non fuisse extra muros urbis, sed in ipsa urbe positam. *Cum aliquando* PARISIIS, inquit, *orationum loca circuiret* (Eligius), *veniens ad Basilicam S. Germani Confessoris....*

(Eligius)

Extat autem etiamnum in antiquissima Urbis parte, Ecclesia Baptismalis S. Germani, quæ *S. Germani veteris* à Majoribus nostris olim dicta est, non aliam utique ob causam, quam quia tres sunt Parisiis ejusdem nominis Ecclesiæ, atque hujus appellatio vetustior, aliarum recentior. Quæ vero nunc Ecclesia *S. Germani*

mani veteris dicitur, ab Aimoini Interpolatore Monacho Germanensi vocatur * *Asceterium Sancti* Germani. Quod nomen consentit cum illa opinione, quâ creditur S. Germanum Parisios evocatum illic primùm, ubi tunc erat Oratorium S. Joannis Baptistæ, cum discipulis consedisse. Neque vero dubito, quin post S. Germani mortem aliqua reliquiarum ejus pars loco illi concessa sit. Neque aliter sensit Aimoini * Editor, qui observat reliquias, quæ illic habebantur, capsâ aureâ inclusas fuisse ab Odone Comite ac postea Francorum Rege. Quæ cùm ita sint, cur Audoëni verba non liceat de Ecclesia S. Germani veteris interpretari, quæ Parisiensium omnium prima S. Germani nomen sortita est, atque à priscis temporibus ejusdem san-

* *Ann. lib. 5. cap. 41.*

* *Ibid.*

cti reliquias habuit? Ut ut est, istud saltem demonstratum reor citata à te ex vita S. Eligii & S. Bathildis loca non posse jam adduci, ut probetur erectam à Childeberto primo in honorem sanctæ Crucis & S. Vincentii Basilicam ante Pipini tempora appellatam esse Basilicam S. Germani.

CAPUT IX.

De Autographorum Carolinorum Speciminibus.

LIBRORUM *de re Diplomatica* Supplementum laudaverat nuper Vir tibi amicissimus; atque ex eo maximè capite laudaverat, quod nihil esset à me objectum, cui non planè satisfecisses. Hoc ille cùm identidem ingeminaret, & supra modum extolle-

ret, interrogaverunt me, quid de isto encomio tuo sentirem. Ego vero, inquam, hujusmodi laudatoris non possum non desiderare prudentiam, qui amicum mavult falsis commendare laudibus, quam veris, quibus dignus est, exornare. Prædicet, aïebam, Mabillonii eruditionem non vulgarem, indefessúmque in provecta jam ætate laborem. Dicat paucos esse hujus nostræ ætatis Scriptores, quibus litteratorum hominum respublica tantum debeat: nullum vero vel etiam præteritis sæculis extitisse, qui de nobilissima Sancti Benedicti familia melius meritus sit: hæc & alia Viri merita prosequatur & celebret, suffragator ultrò accedam. At cum plurima Disceptationis nostræ capita, aut omninò, aut magna ex parte intacta reli-

queris, Vir erudite, quâ fide quis possit spargere in vulgus, nullam hujus esse particulam, ne minimam quidem, cui non satisfeceris?

Quæ à te prætermissa sunt non definio, quam ob causam prætermissa sint. Sive hæc tibi ad alia festinanti fortasse exciderint, sive certo ex consilio prætermissa fuerint, dico esse prætermissa. Hoc unum adjicio ista non fuisse tam levis momenti, ut à te negligi & contemni possint. Atque ut cætera sileam; quæ adversus Carolinorum Autographorum Specimina integris capitibus quatuor à me disputata sunt, si pauca admodum excipias, quibus, quæso, argumentis à te impugnata fuêre? quo in loco confutata? Nusquam sanè. Hoc ipsum necesse est confiteri. Hæc om-

nia aspernatus es scilicet, nec responsione digna judicasti: ita loquantur, qui veritatem nihil pensi habent, nec quicquam examinant, certi à præoccupatis semel opinionibus non recedere. Te procul dubio non habebunt hac in parte adstipulatorem. Neque enim ignoras in his esse aliqua saltem, quæ magnam habent difficultatem.

Primum occurrit exhibitum à te Pipini Regis diploma. Ostenderam impressum illi sigillum debuisse videri adulterinum, cùm Bacchi pampino redimiti effigiem referat, non ipsius Regis imaginem, ut postulabat illorum temporum usus, & anteriorum Regum omnium consuetudo. Effigiem Bacchi sigillo repræsentari ultro ipse confessus fueras: id contra illorum temporum

mores fuisse, negare non ausus es; cùm ne unus quidem inter Francorum Reges etiam Paganos reperiatur, qui vel Bacchi, vel falsi cujuspiam numinis imaginem sigillo impresserit. Quid ergo ad id quod objectum fuerat respondisti? Nihil.

Ostenderam idem diploma datum die nono Kalendas Octobris, anno XVII. hoc est postremò regni Pipini: cùm tamen Anonymus ille, qui Fredegarii Chronicon jussu Nilibungi Comitis continuavit autor coævus, expresse doceat Carolum & Carlomannum Pipini filios sepulto jam Patre consecratos fuisse Reges mense Septembri, die Dominico, XIV. Kalendas Octobris. Respondes Autorem quamvis coævum, non hac in re audiendum, sed habendam potius fi-

dem Annalibus illis, in quibus ſcribitur Pipinum nonniſi VIII. Kalendas Octobris eſſe defunctum. At iſtam reſponſionem tuam ut præverterem, addideram ne ſic quidem excuſari tuum diploma. Nam te ipſo concedente datum illud eſſet pridie quam Pipinus ex aqua intercute mortuus eſt; atque eo ipſo die quo diuturno oppreſſus morbo, cùm morte ægrè luctabatur. Atqui tamen quæ in Diplomate habetur Pipini oratio, Principis eſt non moribundi, ſed florentis & incolumis. Hæc objecta fuerant: quid reſpondiſti? Nihil.

Præterea Salmunciacenſe Præceptum, quo Monaſterii Dionyſiani immunitates Carlomannus confirmat, ex eo ſuſpectum feceram, quod hujus Præcepti exemplaria in Archivo Dionyſiano di-

versa extitissent : aliud laudatum à Dubleto & manifestè spurium : aliud à te editum, sed jam emendatum aliqua ex parte & reformatum. Probaveram emendatorem ipsum, dum diploma aliud concinnat de novo, & vitat scopulos, in quos Dubletiani Diplomatis fabricator inciderat, ad alios allisisse ; & laudato Childeberti placito spurio suam ipsius perfidiam imprudenter prodidisse. Ad hæc quid respondisti ? Nihl.

Denique impugnatum fuerat Præceptum, quod Carolus Magnus anno septimo & secundo regni sui dedisse fertur Carisiaci sexto Kalendas Julias, quo ipso tempore trans Rhenum Saxones acerrimo bello prosequebatur. Ad hæc quid respondisti ? Nihil.

Quid necesse est cætera prosequi, quæ prætermisisti? Quæ hactenus dicta sunt, apertè demonstrant, ex his Speciminibus, quæ in priori Disceptatione mea impugnaveram, ne unum quidem esse à te planè purgatum & ab omni suspicione falsi liberatum; atque adeo institutam à te Artem Diplomaticam principiis totam vacillantibus nec satis firmis esse suffultam. Nune superest, ut injectas mihi falsò criminationes quasdam paucis diluam.

PARS QUARTA.

BREVISSIMA erit hæc quarta pars, fuisſétque omnino prætermiſſa, niſi mihi ea crimini vertiſſes, quæ diſſimulari nullo pacto debent. Ac primò non ſemel temeritatem mihi objicis, quod Libros *de re Diplomatica* nonniſi poſt vingiti annorum laborem à te editos obſcurus ipſe ac nullius nominis Scriptor ad trutinam vocare auſus ſim. Deinde vel in ipſo operis tui ingreſſu inſinuas, vetuſta tua autographa nonniſi violato jure publico ac privato impugnari potuiſſe. Tum etiam ut in omnium me invidiam adducas, univerſis veteribus inſtrumentis indictum à me bellum exprobras. Deni-

que addis Scriptorum veterum fidem iisdem argumentis convelli posse, quibus institutam à te Artem Diplomaticam evertere conatus sum. Cætera omitto levioris momenti. Hæc autem graviora totidem capitibus, sed sine ulla tua offensione, ut spero, sum repulsurus.

Caput I.

Quibus doctrinæ adjumentis instructum esse oporteat, qui ad rem Diplomaticam tractandam accedit.

QUI *se rei Diplomaticæ arbitros profiteri volent, de his exigendum est,* ais,* *ut aut sint eruditi plane, aut se non eruditos esse sciant.* Hoc est, si benè latinè intelligo, rei Diplomaticæ arbi-

* *Suppl. libror. de re diplom. p. 5.*

trium, judice te, esse debet primò quidem penès eruditos; deinde etiam penes imperitos. Quo jure exculti doctrinis homines profiteri se possint rei Diplomaticæ arbitros, non opus est ut exponas. Sed mihi omnino latet, cur idem judicium etiam ad illud imperitorum genus deferas, qui sciunt se esse imperitos. Neque enim satis intelligo, quid indoctos & rudes ad judicium hoc exercendum juvet propriæ ignorantiæ conscientia, quòve pacto illi sola suæ tenuitatis cognitione idonei implicatæ rei judices efficiantur.

Verum si istud mysterii tacitum tenes, saltem non relinquis obscurum, utrorum in numero sis ipse collocandus. *Citra jactantiam affirmare possum*, ais, * *non defuisse mihi diligentiam in difficili*

* *Suppl. p.* 2.

cili hoc & minime trito argumento. Deſcribis deinde ſuſceptos annorum ferè viginti ſpatio & exantlatos labores *in revolvendis & perſcrutandis antiquis codicibus & Archivis legendíſque veterum inſtrumentorum editis collectaneis.* Addis denique te *monumenta alia cum aliis contuliſſe & expendiſſe, quo non levem tantum ac tenuem, ſed quam accuratiſsimam & peritiſsimam obſcuri antehac argumenti notitiam comparare poſſes.*

Hanc laboris, diligentiæ, atque adeo doctrinæ laudem nemo tibi invidet, nemo ſurripit: non ego ſanè, qui idipſum tibi publico ſcripto ſum gratulatus, atque etiamnum ex animo gratulor. Non diſſimulabo tamen non perſpicere me, quò ſpectet tam ſplendida vigiliarum tuarum commemoratio. Neque enim fa-

cilè crediderim hæc à te scribi, ut significes nemini fas esse, quæ in Libris *de re Diplomatica* continentur, ad trutinam revocare. Nam etsi parta assiduo viginti annorum labore doctrina magnam dat tibi autoritatem, at non eam, cui sese omnes taciti subjicere teneantur. Imò cum ipse modestè fatearis, te errare potuisse, & reipsa in nonnullis errasse; agnoscas etiam necesse est, tua dicta nec debere sine examine recipi, & posse interdum sine injuria confutari.

Quid ergo? An putas Libros *de re Diplomatica*, quia nonnisi post viginti annorum lectionem à te compositi sunt & vulgati, ab eo solummodo impugnari posse, qui totidem annos in eodem argumento fuerit versatus? Si ita arbitraris, Vir erudite, tua te fallit

opinio. Enimvero nemo non fateatur, evolvenda esse vetera Tabularia laborésque plurimos perferendos illi, qui Artem Diplomaticam de novo instituere velit & condere. Sed quis dicat propositas à te regulas nec haberi suspectas, nec rejici posse, nisi ab eo, qui tot Diplomata, tot Chartularia, tot Archiva, quot tu, viderit & perlustraverit?

Ne igitur existima eandem esse debere hac in nostra concertatione utriusque conditionem. Ego tenuitatis meæ conscius, quod levissimum erat, hoc unum suscepi; nempe ut examinarem, an non irrepsisset aliquid vitii in Arte quam institueras. At tu majorum virium, majoris animi, gravissimo oneri humeros supposueras, aggressus Artem secernendi Diplomata vera à falsis invenire,

& inventam firmis argumentis adſtruere. Rem laborioſam ſane & difficilem, quam perficere qui velit, & Tabularia debet ſcrutari plurima; & inſolentem litterarum, quibus veteres Chartæ ſcribuntur, formam addiſcere; & inſtrumenta alia cùm aliis conferre, ut definiat quo ſcripturæ genere exarari, quibus ſubſcriptionibus muniri, quo ſigillo notari, quo ſtylo ſcribi ſingularum ætatum Diplomata ſoleant. Idem præterea debet priſcorum temporum hiſtorias evolviſſe diligenter, & ſedulo exploraſſe, an cùm his conſentiant inſtrumenta, ex quibus regulas ſuas eruit. Quod poſtremum ſi omiſerit, facilè obtrudet vera pro falſis, & immanem operoſæ Artis molem ruinoſo imponet fundamento. Econtrario cui hoc unum adſue-

rit, etiamsi desint cætera, poterit ille in Diplomatibus, quæ tanquam cæterorum norma exhibentur, nævum aliquem observare; atque adeo Artem ipsam Diplomaticam sine temeritate impugnare, imò fortasse totam disjicere. Rem exemplis illustro.

Ut accusaretur falsi mutilum Clodovei secundi Diploma, in quo ipse & Nandechildis ejus mater testantur, *propriam inscriptionem inserere se non posse*: necessariúmne fuit plura diversarum Ecclesiarum ac regionum Tabularia consulere? Minimè. Legendus dumtaxat fuit liber unus aut alter, in quo demonstratur, non modo Nandechildem Reginam, sed Clodoveum ejus filium anno regni primo, imò ante obitum Dagoberti, propria manu instrumentis sub-

scribere potuisse. Hoc qui ostenderit, quamvis vetustiora Autographa nulla viderit, aut etiam legere possit, falsi tamen convicerit laudatum à te mutilum Clodovei secundi Diploma.

Ita etiam qui Gesta Dagoberti primi nono, ut minimum, sæculo scripta à Monacho Dionysiano attentè legerit, atque adeo productum à te Theodorici Præceptum de villa Latiniaco scatere mendaciis cognoverit: an exigas, ut Præceptum hujusmodi pro vero admittat, si fortè reconditioribus scriniis lustrandis & Chartulariis evolvendis non viginti annos solidos consumpserit?

Quid dicam de Speciminibus sexto, septimo & decimo ex iis, quæ in æs incidi curasti; in quibus nec geminæ tum Theodorici

Regis, tum Wlfolaëci Referenrii ſubſcriptiones, nec appictæ Wlfolaëci nomini Chirographariæ Tesseræ inter ſe conſentiunt? An hæc Chirographorum & ſcripturarum diverſitas, quæ vel imperitos oculos ſtatim ferit, reprehendi non poſſit, niſi abeo qui fuerit planè eruditus, & in Tabulariis excutiendis diutiſſime verſatus?

Quid addam de Pipini Charta data nono Kalendas Octobris anno regni ejus decimo ſeptimo? Quid amplius requiras ad falſitatem ejus certò detegendam, quam ut probetur ex Scriptore coævo, atque omni exceptione majore, Pipinum eo die, quo Chartam dediſſe fertur, jam defunctum fuiſſe & ſepultum? An contendas hæc & alia hujuſmodi argumenta falſi ab eruditis ho-

minibus non esse recipienda, nisi abeo producantur, qui plurimarum Ecclesiarum ac regionum Archiva longo labore, majori patientiâ excusserit? Non ita se res habet profectò: neque te fugit ab æquis rerum æstimatoribus argumenta ipsa ponderari, personam quæ argumenta profert, vel nihil, vel parum admodum curari.

Verum ad dijudicandas veteres Chartas, *non sufficiunt*, * ais, *humaniores artes, orationis politioris studium, nec denique lectio assidua melioris litteraturæ authorum: imò hæc studia ad id plurimum obsunt, si eadem dicendi elegantia vel puritas in vetustis illis instrumentis exigatur*. Verè tu quidem; sed quorsum illa tendant, aut quo consilio dicta sint, non video. Si me his verbis notatum vo-

* Suppl. cap. 1. p. 5.

luisti, hæc duo habeo quæ respondeam : primum nescire te quæ me à pluribus annis studia detineant ; alterum totidem ferè annos effluxisse, ex quo ab humanioribus litteris ad studia magis seria me contuli, quot tu in præparandis Libris *de re Diplomatica* insumpsisse gloriaris. Quare cum exprobras non aliis me doctrinæ adjumentis instructum, quam litteris humanioribus, ad Artem tuam examinandam accessisse, cave ne id temerè & per contumeliam jactum Lectores existiment.

Multò minus objici potuit, quod eandem in vetustis Diplomatibus, quam *in melioris Litteraturæ Authoribus dicendi elegantiam exigam*. Offendit me, fateor, fœdissima styli barbaries, atque immensa solœcismorum

colluvies, quæ in Archetypis tuis, præsertim Merovingicis, occurrit. At non idcirco hæc scripta volui stylo Terentiano aut Ciceroniano. Verum instrumenta, quæ sexto, septimo, octavo sæculo scripta esse dicuntur, comparavi cùm libris ejusdem ætatis: & dixi non intelligere me, cur quæ in Aula, jubente Rege, dictante Referendario, tunc temporis scripta fuissent, omnino essent horrida; cum aliorum ejusdem ævi Scriptorum stylus sit saltem tolerabilis. Quæ cùm in Disceptatione nostra legantur, nec alii à me appellati sint Authores, quam infimæ Latinitatis; quâ fide, quóve jure scribis, non alios visos à me quam melioris litteraturæ Authores; & rejecta esse vetusta Diplomata, quæcumque non essent elegantissimo sermone exarata?

Esto igitur ad hoc ut diploma aliquod possit postulari falsi, non sufficiant humaniores Artes : at neque ad id requiritur, ut quis scrinia omnia Monasteriorum & Ecclesiarum scrutatus fuerit. Satis est, si coætaneorum Historicorum testimonio instrumenti falsitas demonstretur.

CAPUT II.

Quanti Reipublicæ intersit spuriorum Diplomatum vitia retegi.

ANTIQUAS Tabulas & Diplomata, si modo genuina & indubitata, utilissima esse Reipublicæ cùm prædicas, Vir erudite, lubens ipse tibi assentior, & assensuros cordatos omnes viros existimo. His enim monumentis innotescunt jura Majo-

rum & consuetudines, privilegii antiquitùs concessis fides tribuitur & authoritas, nobiles familiæ secernuntur à novis, Historiæ veritas fulcitur & illustratur. Verum quam optabiles fructus proveniunt ex vetustis Chartis, quas sinceras esse constat: tam certa nascuntur incommoda ex falsis Tabulis, si habeantur pro veris. Recepto quippe mentito instrumento, jus commune violabitur, prædiis suis injustè ejicientur legitimi possessores, veterum Annalium series interturbabitur, pervertetur ordo temporum, Historiæ fides concidet. Plurima hujus rei exempla subministrant, vel ipsa Merovingicæ & Carolinæ ætatis Diplomata.

Age enim, ut de cæteris sileam, si in pretio sint Diplomata illa, quæ annum Clodovei Magni

gni decimum ſextum cùm anno Chriſti quingenteſimo conjungunt; quæ ejuſdem Regis vitam ad annum Chriſti quingenteſimum vigeſimum quartum, imò ad uſque Juſtiniani Imperatoris tempora protrahunt: ſi illa, quibus ſubſcribit Dagobertus anno regni trigeſimo; aut alia, quibus regnante Clodoveo Dagoberti filio Comites Normanniæ & Flandriæ conſentiunt: hæc inquam, & his ſimilia Diplomata ſi admittantur, nonne nobiliſſimis quibuſque Hiſtoricis, qui ſub Regibus primæ & ſecundæ Dynaſtiæ floruerunt, fidem omnem abrogari neceſſe eſt?

Quid jam appellem ſanctiſſimos Epiſcopos, Medardum Sueſſionenſem, Germanum Pariſienſem, Auſtregiſilum Bituricenſem, Arnulphum Metenſem,

Audoënum Rothomagensem, Eligium Noviodunensem, alióf-que quorum tempora, non sine Historiæ Ecclesiasticæ & Synodorum quibus interfuerunt dispendio anteverti & perturbari oportet, si spuriis Chartis locus est? Neque leviora falsæ Chartæ damna inferunt, tum priuatis hominibus, quibus aut prædia eripiunt injustè, aut lites æternas suscitant; tum nobilibus familiis, quas furtiva ignobilium hominum & novorum admistione contaminant.

Quare si æquum est, tibi istud concedi, quod ais, Reipublicæ injuriam facere, qui ob levissimas ratiunculas veterum monumentorum fidem elevant. Ipse etiam fatere, non minorem eidem Reipublicæ perniciem importaturos, qui dubia pro certis, falsa pro ve-

ris obtruderent. Sive enim fides temerè detrahatur vero, sive imprudenter addatur falso, utrumque noxium est, utrumque vituperandum.

Tu in Libris *de re Diplomatica*, quantum in te fuit, providisti, ne commodis careremus, quæ vera Diplomata afferunt: tam laudabile studium quis arguat? Ego in Disceptatione *De veteribus Regum Francorum Diplomatibus* cavi, ut potui, ne incommodis subjaceremus, quæ falsæ tabulæ secum trahunt; quis hoc meum consilium reprehendat? Quia tibi maximè cordi erat, ut ne verarum Chartarum contemneretur authoritas, Artem quâ secernerentur à falsis adornasti. Quia mihi metus fuit, ne fucatâ veri specie aberrarem, traditas à te regulas, ipsáque instrumenta, quibus regulæ innitun-

tur, severiori trutinâ examinavi. Tibi in votis fuit, verum ostendere, ut amplecteremur: mihi, falsum detegere, ut fugeremus. Si quid in tradendis regulis peccasti, nemo non indulgeat, quia scimus nonnisi amore veri fuisse peccatum. Si quid in examinandis iisdem regulis mihi perperam excidit, debes pariter excusare, quia nonnisi odio falsi excidit.

Caput III.

Quæ potissimum instrumenta vetera hic in dubium vocentur.

Cum in ipso Disceptationis meæ aditu * disertè monuissem, agere me de solis vetustioribus illis Diplomatibus, quæ primorum Regum nostrorum nomine decorata, tanquam certa verorum Autographorum Specimi-

* *De veter. Reg. Franc. Diplom. Discept. p. 12.*

na protulisti; atque idipsum sæpius postea fuisset repetitum: non putabam mihi deinceps exprobrari posse, quod vetera instrumenta omnia in dubium & controversiam vocarem. Exprobrasti tamen, nec semel: * *qui veterum id genus monumentorum*, ais, *fidem & authoritatem vel universim, vel maxima ex parte ob levissimas ratiunculas & difficultates elevare contendunt, na illi maximam toti Reipublicæ injuriam & perniciem important.* Et ne quis dubitaret, ad quem hæc spectaret oratio, statim ista subjungis: & me sic compellas, *At falsa sunt, inquis, vel saltem adulterata plurima ejusmodi instrumenta, quæ suspectam omnino reddunt aliorum omnium fidem.* Quibus verbis nemo nonintelligit, mihi crimen imponi abrogatæ omnibus veteri-

* *Suppl. p. 1*

bus instrumentis fidei. Eandem accusationem multò confidentius paulò post instauras,* ubi data quibusdam meis argumentis responsa sic concludis: *Viderint alii, quid mereantur illi qui omnibus instrumentis pro libito abrogant fidem.*

* Ibid. p. 4.

Hæc sunt quæ mihi objicis, de quibus me coram omnibus postulas. Quæ priusquam refello, peto, quibus argumentis persuaseris tibi, vetustis omnibus monumentis fidem à me pro libito abrogari: aut quomodo cùm non is sis, qui objecto falso crimine velis adversario invidiam conflare, mihi tamen istud imponas, quod apertè negavi. Neque enim obscurè professus fueram, Disceptatione mea non quibuslibet veteribus instrumentis bellum indici: sed illa tantum in dubium

vocari, quæ notata Merovingorum & Carlovingorum nomine, cæterorum omnium Diplomatum normam esse voluisti. Hoc disertis verbis declaraveram in eo capite, * ubi Disceptationis scopus explicatur.

* Pag. 12.

Addideram * non idem de tuis Chartis ferendum esse judicium, ac de iis quæ ex Tabulariis publicis proferuntur : has enim veras esse & certas : tuas autem videri ut minimum suspectas. Idem fuerat sæpius inculcatum postea, nec ullum in toto opere Diploma accusatum falsi, quod ad publica Tabularia pertineret, quod Regum primæ vel secundæ Dynastiæ nomen non haberet. Neque porro instituti operis ratio exigebat, ut alia examinarem ; cum his ferè solis Ars tua contineatur. Quæ cum ita se ha-

* Pag. 41.

berent, ne suspicabar quidem, fore ut quisquam sibi persuaderet, quod omnia prorsus vetera instrumenta in dubium & suspicionem vocare contenderem. Tibi tamen persuasum fuit, atque inde factum puto, ut non modo iracundius, sed etiam paulò iniquius mecum ageres; & quanquam tibi adversor uni, omnium tamen odium in me concitare tentares.

Agitur, * inquis, *causa non modo rei litterariæ & antiquariæ, sed etiam Ecclesiarum, Monasteriorum, nec non virorum nobilium, denique fortuna universorum ac singulorum*. Sic tu scilicet adversum me classicum canis, & te omnibus patronum jactas, ut me omnium hostem proclames. Verum, crede mihi, non ita facilè est homines *universos & singulos*

* Suppl. p. 1.

commovere, cunctisque persuadere suam ipsorum causam agi, ubi vident tuam solummodo defendi. Antiquariorum certè causam non agis, à quibus incerta Diplomata pro certis & indubitatis recipi postulas. Non eruditorum, qui cum sentiant vel Chartis tuis, vel Historicis veteribus abrogandam esse fidem, his potius quam illis consultum esse volunt. Non Ecclesiarum, non Monasteriorum, quibus quod unum ipsorum interest, à me conceditur: nimirum instrumenta, quæ non possunt demonstrari falsa, valere in judicio forensi, ubi *præsumptio juris* locum habet; quamvis, ut suo loco ostendi, ad stabiliendas Artis Diplomaticæ regulas non sufficiant. Denique non virorum nobilium, non universorum hominum causam agis,

cùm de his solis Diplomatibus, disceptetur inter nos, quæ Regum primæ vel secundæ Dynastiæ nominibus insignita produxisti; qualia viri nobiles & privati homines aut nulla aut ferè nulla habent. Non aliorum ergo causam, sed tuam solummodo agis: neque se tibi in hac concertatione socios adjungent, nisi quibus molestum est incerta demonstrari, quæ ipsi ut certa, re non benè examinatâ, hactenus receperant.

* Suppl. p. 3.

Verum *eâ usus sum*, * inquis, *argutandi ratione, quæ si admittatur, actum est de quorumlibet Diplomatum & instrumentorum authoritate, sive ad antiquiora retro tempora, sive ad posteriora & recentiora pertineant.*

Quod argumenta mea, quæ eruditis hominibus visa sunt fal-

tem habere nonnihil difficultatis, tu modo *argutationes & ratiunculas*, modo *cavillationes, & ineptias*, per contumeliam voces; leve eſt, nec moror : illud gravius, quod his elevari contendas authoritatem quorumlibet Diplomatum, etiam illorum quæ ad recentiora tempora pertinent. Id ſi demonſtraſſes, dicta mea ipſe damnarem : abſit enim ut velim unquam omnibus inſtrumentis, etiam recentioris ætatis, abrogatam fidem. Sed quam tandem graviſſimæ accuſationis probationem affers? Hanc unam ſcilicet.

Dato quovis authentico, * ais, *ejus αὐθεντίαν certo & indubitato argumento demonſtrari exiges. Idem de tertio, quarto, aliiſque erit judicium ; ſicque res in infinitum procedet.....* Ita eſt, ut di-

* *Suppl. p.* 3.

cis, exigam demonstrari veritatem & αὐθεντίαν cujusvis Diplomatis, quandiu illud mihi justis de causis erit suspectum. Idémque exigam de secundo, tertio, quarto, & aliis quæ deinceps proferentur, si pariter suspecta sint. Sic enim semper existimavi, vetera instrumenta eodem in loco esse debere apud eruditos, quo testes esse solent apud æquos judices. Si in judicium proferatur testis, qui famæ sit incertæ & ancipitis, quem constet improborum hominum societate maculatum, hujus si non semper recusatur testimonium, at saltem non prius admittitur, quam se coram Judicibus purgaverit. Ita censeo vetera instrumenta, quibus justa falsi suspicio aspersa est, non esse pro veris & authenticis recipienda, priusquam injecta

suspi-

ſuſpicio fuerit deleta, & ipſorum veritas atque αὐθεντία firmis argumentis demonſtrata.

Porro lex quam hîc ſtatuo certiſſima eſt & æquiſſima. Hâc autem comprobatâ, non facile eſt divinare, quid in mea argumentandi, ſive, ut loqueris *argutandi ratione* reprehendas. Petii ut *demonſtrares ab omni ſuſpicione immunes eſſe Chartas, quas pro authenticis habes.* At iſtud priuſquam peterem, oſtenderam illas multiplici ſuſpicione laborare. Si qui ita diſſerit, dicendus ſit omnibus cujuſque ætatis Archetypis fidem detrahere, detraxi, fateor: at eo tantum detraxi modo, quo quibuſlibet probatiſſimis teſtibus fidem detraxiſſet Judex, qui ſuſpectum teſtem nec purgatum audire recuſaſſet.

At leves fuerunt & vanæ ſuſ-

picionum mearum causæ. Justissimas fuisse clarissimè, ut reor, est demonstratum, Sed istud nunc non agitur, leves fuerint & vanæ: mihi saltem alicujus ponderis visas fuisse constat. Qui autem fidem habere renuit iis dumtaxat instrumentis, quæ ipse suspecta credit, non dicendus est profectò omnium tam antiquiorum quam recentiorum instrumentorum authoritatem convellere voluisse.

Verum ea à me posita esse argumenta dicis, ex quibus sequitur instrumenta omnia esse debere suspecta. Ita quidem criminaris: at criminationem hanc nec probas, nec probare potes. Quid enim, quæso, à me dictum est, unde in suspicionem adduci possint veteres Chartæ, quæ vel in Tabulario Romanæ Ecclesiæ,

vel in Parisiensi *Computationum Camera*, ut vocant, vel in Regio Chartarum Thesauro, aliisque publicis Grammatophylaciis habentur? Quæ in his locis ab omni memoria extitêre, & sanctè asservantur, prudentes viri omnes judicant vera esse & indubitata. Neque si fortè instrumentum unum aut alterum falsum & vitiatum istuc perfidè invectum fuisset, propterea fas foret reliqua in dubium revocare. Quippe jubent humanæ societatis atque prudentiæ leges, ut quæ ferè semper vera sunt, nec nisi rarissimè falsa, ea æstimentur vera, donec contrarium fuerit demonstratum. Quare si illi, quos summi Pontifices custodiendis Ecclesiæ Romanæ Tabulariis præficiunt, si alteruter ex his clarissimis viris, quos non minus probitate suâ,

quam longo istarum rerum usu conspicuos, nunc in evolvendis, ordinandisque Chartis regiis jussa Principis detinent; si tu, si quis alius inspectis diligenter instrumentis, quæ authoritate publica hactenus servata sunt, regulas statuat, quibus cætera aut ejusdem, aut saltem non multò superioris ætatis monumenta vera à falsis secernantur, assentiar statim. At istud non est à te præstitum. Artem tuam maxima exparte eruisti ex Merovingicis & Carlovingicis Diplomatibus, quæ antiquiora sunt iis omnibus monumentis, quæ habentur in Parisiensi *Computationum Camera* & in regio Chartarum Thesauro. Uno verbo Præcepta Artis Diplomaticæ ut stabilires, ea solummodo produxisti Diplomata, quibus nulla Archiva publica suffragan-

tur : Artémque ubi demum perduxisti ad illos tertiæ Dynastiæ Reges, quorum nominibus notata instrumenta in Tabulariis publicis reperiuntur, labori tuo finem imponis : hoc est ibi subsistis, unde fortasse fuerat inchoandum.

Igitur ut redeamus ad rem nostram : nullam ego falsi suspicionem aspersam volo, vel iis Diplomatibus, quæ publica autoritate asservantur, vel aliis quæ in privatorum scriniis reperta cum istis consentiunt. Sed neque rejicio omnia Merovingicæ ætatis, quamvis pauca hujusmodi in publicis Tabulariis reperiantur. Hoc tantùm dico non debere illa jactari pro indubitatis, nisi suspicionibus, quibus laborant, planè dissipatis.

At, si valet mea argumentandi ratio, concidit inventa à te Ars

Diplomatica: hac autem eversa necessarium est diplomata omnia suspecta manere & incerta. Non ita est, Vir erudite; Arsque tua, si convulsa esset & disjecta, quod absit ut à me factum jactitem; si tamen factum fuisset, non idcirco liceret veteres Chartas omnes in suspicionem vocare, sed tum eadem foret veterum Chartarum conditio, quæ fuerat ante vulgatos à te *de re Diplomatica* libros. Quæ tunc falsæ erant vel dubiæ, falsæ vel dubiæ remanerent; quarum certa tunc erat ac perspecta veritas, sua illis servaretur autoritas & fides.

CAPUT IV.

Quæ dicta sunt de vetustioribus instrumentis, ad Veterum scripta & libros transferri non posse.

CUM primum emissa est in lucem Disceptatio nostra, studiosè cœpit spargi in vulgus, eo dumtaxat consilio veterum instrumentorum authoritatem à me convelli, ut veteres libri validiùs postea & tutius impugnarentur. Quâ quidem accusatione, cùm ad me perlata est, minime sum commotus; quia sperabam viros prudentes, cum perspicerent nihil libro meo contineri, quod rumoris hujusmodi ansam præbeat, calumniam aspernaturos. Et vero quantopere abhorream ab illa quorumdam Criticorum

licentia, qui nihil magis in votis habere videntur, quàm ut quod ab omni ævo receptum est, ipsi rejiciant; & antiquis Authoribus genuinos fœtus eripiant, fusè olim, si Deus dederit, sum demonstraturus. Interea pro certo habeto, Vir erudite, de Archetypis tuis nunquam me futurum fuisse solicitum, nisi animadvertissem his priscorum Historicorum fidem imminui.

Pugnant enimvero sæpissimè Diplomata tua cum Scriptoribus Historiarum coætaneis. Chrotildis Matronæ Charta, quæ decimum sextum Clotarii tertii annum appellat, pugnat cum Fredegario, pugnat cum Anonymo Scriptore gestorum Regum Francorum; qui duo Autores cùm æquales fuerint, vel vicini temporum Clotarii tertii, non videntur

in annis ejus numerandis falli potuisse. Pipini Regis Diploma datum anno regni ejus decimo septimo, nono Kalendas Octobris, pugnat cum Continuatore illo Fredegarii, qui scripsit jussu Nibilungi Comitis, & docet Pipinum è vivis excessisse ante decimum-quartum Kalendas Octobris. Pugnant alia plura tua Diplomata cum Scriptoribus coætaneis: & ita cum ipsis pugnant, ut necessarium sit alterutris fidem detrahi.

Quod ego cùm sensissem, & eò rem adductam viderem, ut spuria dicenda essent, vel Diplomata, vel scripta Veterum, quæ semper magno in pretio fuerant, putavi suspicionem falsi in illa potius quam in hæc multis de causis esse rejiciendam. Hoc cum sim executus, quis obtrectatores

nostros non rideat, qui sibi persuaserunt antiquos Scriptores in illo opere obliquè saltem impeti, in quo maximè vindicantur? Cujus accusationis authorem te nec dico, nec suspicor. Absurdior est, quam ut Viro ingenioso & erudito in mentem venire possit. Repellenda tamen fuit hoc loco, ut quos cæca maledicendi libido abripit, vel discant silere si possunt, vel si non possunt, saltem à viris probis audiri desinant.

Non ergo istud objecisti, Vir erudite; sed arguis ingeniosius, & ais * usurpatam à me in Diplomatibus impugnandis argumentandi rationem transferri posse ad alia quævis antiquitatis monumenta, atque adeo ad ipsas Romanorum Pontificum Epistolas, & ad plerosque Sanctorum Patrum libros. Objectionem

* *Suppl. p. 4.*

hanc aliquâ saltem ex parte præverteram in primo Disceptationis nostræ capite, * ubi verba hæc legere est. Librorum & Diplomatum fortuna longe dispar esse debuit. Nam quod ad libros attinet, cùm multa ipsorum exemplaria haberentur, nec omnia simul perire possent: facilè fuit uno exemplari pereunte, aliud exscribere de novo, & in deperditi locum substituere. Adde quod nemo jactat habere se libros veteres ipsorum authorum manu exaratos. Quod si asservantur in Bibliothecis manuscripti aliquot codices antiquissimi, exemplarium multitudine factum est, ut pluribus ævo absumptis, unum tamen alterúmve eruditorum hominum curis ac diligentiâ blattarum dentes effugerit. Jamverò de veteribus Diplo-

* Pag. 19.

„ matibus nihil tale fingi potest.
„ Cujusque enim Diplomatis Au-
„ tographum raro geminum est,
„ ferè semper unicum ; hócque re-
„ parari, si semel perierit, non po-
„ test, nec aliud nisi adulterinum
„ in ejus locum supponi. Ubi vides
de Diplomatibus non idem ac de
libris veteribus à me judicium
ferri : imò ostendi, cur illa diffi-
ciliùs, hi multò faciliùs ad no-
stram usque ætatem pervenisse
potuerint. Addendum nunc est,
ut tibi omnino faciam satis, cur
falsi suspicio, quam à Diploma-
tibus tuis amovendam fuisse di-
co, non possit eadem ratione in
libros derivari.

Observatum est superius ma-
gnum esse discrimen inter instru-
menta, quæ ex privatorum scri-
niis depromuntur, & alia quæ
semper authoritate publica ser-
vata

vata sunt : fieríque posse ut illa suspecta sint, quamvis hæc omni suspicione careant. Atque istud ita certum est, ut nec à te, nec à quoquam alio negatum iri confidam. Si ergo libri veteres cum iis instrumentis, quæ Tabulariis publicis continentur, non cum Diplomatibus, quæ ex privatis Monasterii alicujus scriniis eruuntur conferri debeant; an exprobrare perges eandem librorum veterum ac Diplomatum tuorum esse debere conditionem: atque adeo his si detrahatur fides, *omnia in Pyrrhonismum abitura?* atqui manifestum est libros veteres plurimos contra falsariorum perfidiam non minus, imò fortasse multò magis munitos fuisse, quam Chartas illas, quas authoritas publica custodiebat & tuebatur.

Librorum enim saltem illorum, qui celeberrimi sunt & in usu communi, non unicum erat exemplar, sed plurima, eáque diversis locis ac regionibus asservata. Quæ autem exemplaria sunt in manibus plurimorum hominum etiam privatorum, quæ multiplicata habentur simul in regionibus longè dissitis, hæc jam non privatæ fidei commissa, sed toti orbi concredita censentur.

Age enim, si genuinam Sacrorum Bibliorum integritatem demonstrare velis adversus prophanos homines, qui Ecclesiæ Catholicæ authoritatem contemnant, quo argumenti genere, quæso, utaris? Probabis scilicet, Sacrorum Bibliorum exemplaria ab initio fuisse in universum orbem distributa: ubique à Christianis

magna veneratione suscepta : ubique habita magno in pretio & lecta tum privatim, tum publicè. Unde inferes tot illorum fuisse semper custodes, quot fuêre Episcopi & Sacerdotes, qui illis intelligendis animum adjungerent, quot Christianorum cœtus in quibus legerentur & exponerentur. Et quia ne ipsi quidem prophani homines contendant fieri posse, ut conjuratus orbis ferè universus in hanc perfidiam conspirarit ; inde evinces Sacra Biblia depravari omnino non potuisse.

Quod de Sacris Bibliis dictum est, idem proportione servatâ de pluribus aliis libris, tum sacris, tum prophanis dici potest. Nam quamvis cæteri omnes libri nullo pacto ad Sacra Biblia æquiparari debeant : constat tamen non

paucos esse, quos omnium ætatum eruditi homines frequenter legerunt & magni fecerunt. Horum ergo exemplaria plura cum reperta sint in regionibus longè dissitis, illáque sibi consentiant, nemo potest ejusmodi libros supposititios dicere, aut habere suspectos, nisi qui putat homines patriâ, ingenio, moribus, studiis diversos in id consentire potuisse, ut posteritati imponerent; indefessóque plurimorum annorum ac permolesto labore emptam voluisse spem frivolam decipiendi venturos post multa sæcula nepotes. Multitudine igitur & consensu exemplarium fit, ut plurimi libri sint extra suspicionem omnem, suísque Parentibus fœtus legitimi nullo refragante tribuantur.

Quod si casu contigit, ut libri

alicujus pauca admodum exemplaria reperta fuerint, aut etiam unicum, ille non est confestim habitus pro indubitato: sed prævio diligenti examine, ac factâ cum aliis ejusdem ævi scriptis comparatione judicatum est, respuíne, an admitti deberet. Ita cum primùm Phædri libellos vulgavit Petrus Pithœus, ex codice manuscripto, quem Franciscus ejus frater repererat: non defuerunt in litteratorum hominum grege obtrectatores, qui supposititios libellos esse suspicarentur. At prudentissimi quique & eruditissimi editis in libellis statim observarunt nobilem quandam & elegantem simplicitatem, quæ ætatem Augusti saperet. Quod ipsorum judicium mox confirmatum est veterum exemplarium authoritate, quæ in Bibliotheca-

rum forulis detecta apparuêre.

Econtrario qui Ciceronis librum *de consolatione* restituere tentavit, nec diu, nec multos fefellit. Nihil omiserat ille, ut Ciceronianum stylum perfectè imitaretur: nunquam tamen obtinuit, quemadmodum ipse * observasti, ut Justo Lipsio aliisque eruditi palati hominibus imponeret. Neque ad prodendam fraudem parum istud contulit, quod præter vetustum exemplar, quod apud se servari falsò jactabat, nullum aliud usquam compareret, aut postea comparuerit. Usque adeo certum est ante accuratum examen incertos haberi repertos etiam in vetustissimis codicibus libros, quibus ex multitudine exemplarium & consensu non accedit authoritas.

* Suppl. cap. 4. pag. 17.

Ita etiam puto Diplomata il-

la, quibus similia habentur nulla in Tabulariis publicis, incerta dici debere, donec re diligentius discussa demonstratum fuerit, plura in diversis locis servata consentire sibi invicem. Et quia factum à peritis æstimatoribus de Scripturarum consensu judicium, multò faciliùs ac certius est, quàm quod fieri solet de styli consensu: miratus sum sæpènumero, quod tu firmamento hoc novam tuam Artem munire neglexeris. Magnum enimvero pondus ad tollendam omnem dubitationem accederet, si periti in judicandis scripturis Magistri Specimina tua diligenter inspexissent; iisque inspectis declarassent ejusdem esse manûs subscriptiones, quæ ejusdem vel Regis, vel Referendarii, vel alterius cujuslibet nomen referunt. Verbo di-

cam; optandum est, ut Diplomatibus, quæ exhibentur tanquam certa verorum Autographorum Specimina, authoritas publica fidem conciliet: & quia non potest id haberi, ubi sermo est de vetustissimis instrumentis: illud unum restat, quod videris non satis attendisse, ut ipsa consensu suo sibi invicem opem præstent.

APPENDIX

De quibusdam Veteribus Manuscriptis codicibus S. Augustini.

POSTREMUM Supplementi tui caput insumis totum in astruenda veterum codicum manuscriptorum fide, quos nuperrimè impetitos, præsertim Corbeienses illos, quibus Sancti Au-

gustini libri continentur, non si-
ne stomacho conquereris. De his
tuis manuscriptis codicibus quid
sentiam, antequam aperio, sine,
quæso, ut vicissim de te conque-
rar, quod suspicionibus levissimis
plus æquo indulgens, criminatio-
nis odiosæ invidiam temerè in
me ac falsò transferre velle vi-
dearis. Nihil enim à me hactenus
eo de argumento scriptum fue-
rat: si quid autem ab alio erudito
ac ingenioso viro scriptum est,
me minimè conscio scriptum est
& vulgatum.

Quid ergo causæ fuit, cur mi-
hi istud imponeres. Nimirum *re-
jectâ veterum instrumentorum au-
toritate, consectarium fuit*, * ais, *ut
antiquis quoque codicibus fides
abrogaretur?* Vide, quàm parùm
inter nos conveniat. Tu conse-
quens esse judicas, ut qui Speci-

* Suppl. cap. 13. p. 57

mina tua nolit admittere, idem illico veteres manuscriptos codices abjicere teneatur : mihi è contrariò admissis Speciminibus tuis, consequens esse videtur, ut veteribus libris plurimis atque adeo codicibus manuscriptis, ex quibus illi editi sunt, fides abrogetur. Neque enim aliam ob caussam Archetypis tuis falsitatis aut saltem suspicionis notam inustam volui, quam ne cogerer unanimi multorum sæculorum consensu concordíque plurium codicum testimonio firmatam librorum fidem suspectam facere.

Verum quanquam nihil ego hactenus scripseram de antiquis codicibus manuscriptis : quia tamen de iis disputationem mecum prior ipse aperis, atque ea de re me provocas : non referam pedem. Liberè exponam quod sen-

tio : atque ea paucis observabo, quæ ab eruditis hominibus expendi non parum intereſt. Si quis id genus argumenti tractari moleſtè ferat : id totum tibi imputet, qui mihi de re omnino diversa agenti hanc disputandi materiam sponte obtrudis. Occasionem quidem oblatam non invitus amplector : quia mihi semper persuasum fuit, disceptationem hanc utilissimam esse & necessariam.

Igitur quanquam mihi nunquam in mentem venerit, adversus manuscriptos codices universim aut scribere aut loqui : non dissimulabo tamen familiariter cum amicis colloquenti interdum excidisse quædam, unde aliquot manuscriptorum codicum, ad quos opera Augustini à nuperis Editoribus emendata

sunt, fides, aut convelleretur omnino, aut suspecta redderetur. Quæ autem super ea re dixerim, & etiamnum dicam, Appendix hæc nostra breviter indicabit.

CAPUT I.

Vetera librorum Exemplaria manuscripta cum editis conferuntur.

SI Scriptorum veterum opera omnia jam edita essent, editionesque ab omnibus mendis purgatæ fuissent, vel immunes: nihil causæ esset, cur de conquirendis aut conservandis veteribus manuscriptis exemplaribus admodum laboraremus. Sed quia desiderantur opera Veterum non pauca; nec ferè ulla sunt edita paulò antiquiora, in quibus non aliqua legantur aliter, quam Author scripserat; quis nisi omnis doctri-

doctrinæ hostis fontes contemnat, unde illa recuperari, hæc emendari posse spes semper aliqua affulget? Quis non laudet laboriosam eruditorum illorum hominum solertiam, qui manuscriptis codicibus, quos habent, strenuè usi, novas & accuratiores excudunt in dies veterum librorum editiones, quibus & Auctorum dignitati consulant, & Lectorum utilitati? Dignitati Auctorum, quos à nævis purgant non suis: utilitati Lectorum, quibus salebras, in quas offendere potuissent, complanant, & plurimam errandi occasionem subtrahunt.

Neque solum utilia dici debent exarata manu vetera exemplaria: sed editis multò pretiosiora esse certum est. Ipsis inde pretium crescit, quod singula in

suo genere sæpè unica sint: cùm è contrario uni & iidem typi edita exemplaria mille, bis mille aut etiam multò plura subministrent. Hinc fit ut editi exemplaris jactura facilè reparari, manuscripti nulla ratione suppleri possit.

Quæ cùm ita se habeant, quis sine indignatione in memoriam revocet illius hominis simplicitatem, ne dicam stuporem, qui cùm nobile ædificium & collocata illic amplissima bibliotheca, cui præerat, miserabili incendio vastaretur, neglectis manuscriptis codicibus, omnem navavit operam, ut editos typis libros maturè asportaret, & in tuto positos igni eriperet! Atque id cùm esset non sine labore & periculo executus, plaudens sibi ac gratulabundus, *O sortem*, aiebat, *in tanto infortunio non omninò infelicem!*

solos scriptos manu & lectu difficiles libros flamma absumpsit, commodissimos quosque & typis editos non attigit. O in ptum potius & stolidum hominem, qui servatam gaudeat supellectilem, cujus jactura facilè erat reparabilis: illam, quæ nullis sumptibus resarciri possit, concrematam non doleat!

At quanquam exarata manu exemplaria vetera editis sint tanto pretiosiora, quanto minus sunt communia: risum tamen moveat, si quis, ubi agitur de auctoris alicujus verbis genuinis dignoscendis, manuscriptos codices consuli, libros editos negligi & planè omitti velit. Libri editi veteres quotquot habentur, sane editi sunt ex aliquot manuscriptis codicibus: qui ergo id contemnit, quod in libris editis nunc legitur, contemnat etiam necesse

est id quod legebatur olim in manuscriptis codicibus, quos præ oculis habuere eruditi viri, qui primis scriptorum veterum editionibus præfuerunt. Quod quam iniquum sit, nemo non videt. Cur enim manuscripti, quos ante centum aut etiam ducentos annos legebant viri docti, & præ aliis qui tunc multò plures quam nunc suppetebant, dignos judicaverunt, ad quorum fidem scripta Veterum excuderent; cur, inquam, cedere hi debeant illis, qui hodie supersunt, & fortasse à primis librorum Editoribus consultò neglecti fuerunt & reprobati?

Libros editos, scio à mendis non esse immunes: menda vero irrepsisse, alia errore Typographi, alia vitio exemplaris, quod Typographo traditum est: hæc

autem & illa ope vetustorum exemplarium, quæ hodie supersunt, emendari debere manifestum est. Sed volo, ut priusquam aliquid abradatur, aut immutetur, mendum esse constet. Nam si aliter in edito, aliter in manuscripto codice legatur, nec alterutram lectionem orationis series & contextus excludat; cur antiquam lectionem retinere non liceat? Cur novam velis sine ullâ necessitate in librum intrudere?

Quippe in illa quæstione facti, utra lectio legitima sit, utra spuria, exemplaria omnia seu edita, seu manuscripta, instar testium haberi debent; cùm hoc tamen discrimine, quod exemplaria manuscripta singula singulos testes repræsentent; editiones verò, quia vulgo prodierunt ad plurimorum exemplarium fidem, singulæ

non singulos, sed consentientes sibi invicem plurimos testes exhibeant. Quare in decidenda illa controversia, utri codices mentem & verba auctoris fidelius exprimant, tanto major editorum quam manuscriptorum autoritas esse debet, quanto magis unius testimonio consentientia multorum testimonia præponderant. Quod ut clarius pateat, rem ponamus in exemplo.

Joannes Amerbachius, qui primus universa Augustini opera typis mandare aggressus est: an unum aut alterum dumtaxat codicem manuscriptum consuluit? Neutiquam. Sed Augustini opera priusquam prælo subjiceret, religiosum & laboriosum virum misit, qui Germaniæ bibliothecas omnes scrutaretur, & latentes ibi codices manuscriptos

evolveret: neque interea neglexit ſervatos in Gallia Italiáque codices. Quæ ejus diligentia & ſollicitus labor Eraſmum induxit, ut ad Alphonſum Fonſecam Archiepiſcopum Toletanum ſcriberet his verbis: *Amerbachium*, inquit, *nec ſumptus immenſi, nec in conquirendis undecunque exemplaribus inſtantia, nec in conferendis tædium, nec operis difficultas, nec diſtractionis alea, nec ulla res alia deterruit, quominus totum Auguſtinum redderet omnibus communem.* Quæ cùm ita ſint, manifeſtum eſt, vel ſolam Joannis Amerbachii editionem aliquò modo inſtar eſſe illorum omnium manuſcriptorum, quos in Germania, Gallia & Italia conſuli ac inter ſe conferri prius voluit, quam Auguſtinum ederet.

Eraſmus ipſe, qui ſecundis to-

tius Augustini typis præfuit, testatur ex vetustis exemplaribus à se castigatum diligentissimè Augustinum. Simili cura Florentius Bourgoinus ex florentissima Sancti Francisci Familia eruditus Theologus, cùm primam editionem Parisiensem regeret, omnia Augustini opera ad vetustorum exemplarium fidem à mendis innumeris repurgavit. Nec minori vigilantiâ idem præstiterunt, qui triginta post annis Augustinum denuo Parisiis edendum susceperunt. Denique nemo nescit à Theologis Lovaniensibus non modò editum, sed etiam ex antiquis manuscriptis codicibus emendatum fuisse Augustinum. Si quis ergo numeraverit manuscriptos omnes codices, quibus usi sunt Amerbachius, Erasmus, Bourgoinus, Lovanienses, aliì-

que, quantæ authoritatis erunt veteres Auguſtini editiones, quoties contigerit, ut omnes concordent & ſibi invicem ſuffragentur? Eſſet ne prudentis viri propter aliquot manuſcriptos codices, in quibus aliter nunc ſcriptum reperitur, illa dimittere, quæ mendoſa eſſe non liquet, certò autem conſtat ex concordi multò plurium exemplarium conſenſu fuiſſe edita?

CAPUT II.

Manuſcriptos Codices non ſine cautione aliqua & prævio examine eſſe recipiendos.

PLURIMA reperiri in manuſcriptis codicibus menda nemo neſcit, quæ ſi quis neget antiqua eſſe, aut per Librariorum in-

scitiam negligentiámve plerumque irrepsisse, Hieronymi ad Lucinium Epistolam legat: *Opuscula mea*, * inquit Hieronymus, *ad describendum hominibus tuis dedi, & descripta vidi in chartaceis codicibus, ac frequenter monui, ut conferrent diligentiùs & emendarent. Unde si paragrammata repereris, vel minus aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediant, non mihi debes imputare, sed tuis, & imperitiæ Notariorum Librariorúmque incuriæ, qui scribunt, non quod inveniunt, sed quod intelligunt, & dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos.*

* *Epist. 28. ad Lucinium.*

Et vero cur id Notariis Librariísque non contingeret sæpissimè, cùm vel eruditissimis quibusque inter scribendum menda quotidie excidant; sive quod præcipitem rapidissimæ mentis cur-

ſum manus tardior æquis motibus non ſequatur; ſive quod diſtractus in diverſa animus manum quoque in tranſverſa abducat? Ut ut eſt, conſtat non infrequentia eſſe, etiam apud eruditos, ſcripturæ vitia: apud imperitos autem & rudes Librarios, quorum manu veteres codices non pauci ſcripti ſunt, eſſe debuiſſe multò frequentiora. Inſaniat ergo, ſi quis ob ejuſmodi defectus libros veteres univerſim proſcriptos, aut etiam ſuſpectos habere velit.

At ſi menda, quæ in manuſcriptis codicibus occurrunt, debent ut plurimum rejici in Librarios, non poſſunt tamen ſemper; certúmque eſt nonnulla malitiosè atque conſulto à Falſatoribus in libros invecta fuiſſe & interpoſita. Neque vero mirum eſt perſi-

dos homines, Hæreticos imprimis, id attentasse facinus. Erroris est, suam malis artibus causam tutari, & antiqua monumenta, quibus configitur, adulterare. Cujus improbitatis exempla non sunt repetenda longius : plurima in unum congessit Hincmarus Remensis Archiepiscopus, de quo nobis frequens erit hac in disputatione mentio. Sic in quinta Sy- » do, * inquit, ex Catholicorum libris quædam testimonia ab Hæreticis ad suam confirmandam » pravitatem detruncata, & quædam falsa Catholicis Catholicorum verbis interposita fuisse vigilantia Catholicorum detexit. » Sic deprensum Macarium Antiochenum Episcopum in sexta Synodo legimus : sic Donatus, ut » Augustinus in Libro retractationum dicit, de sententia *qui baptizat*

* *Hincm. tom. 1. tract. de non trina Deitate. p. 464.*

Zat à mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit lavatio ejus? ad suam confirmandam hæresim, *& iterum tangit illum*, subtraxit. Et Ariani de Evangelio eraserunt, quod Salvator ait, *Quia Deus Spiritus est;* nolebant enim credere, quod Spiritus Sanctus Deus esset omnipotens. Sic & illi, qui ex Deo non erant, & pravo dogmate separare volebant ab hominis dispensatione divinitatem Christi, versiculum quo dicitur, *& omnis Spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est*, ex epistola Joannis eraserunt, ne per autoritatem ejus convincerentur erroris. Denique Nestorius nescire se prodidit hanc authenticis exemplaribus inditam fuisse sententiam, atque ideo solvere non timuit Jesum, ac se pro hoc reddere extraneum, dicens Beatam Virginem

„ Mariam non Dei sed hominis
„ tantum extitisse genitricem, ut
„ aliam personam hominis, aliam
„ faceret Deitatis, neque unum
„ Christum in Verbo Dei & carne
„ atque anima credens, sed separa-
„ tim alterum filium Dei, alterum
„ hominis prædicans. Et Felix Or-
„ gelitanæ quondam civitatis Epis-
„ copus infœlix, in libro Beati Hi-
„ larii, ubi idem Sanctus dixerat,
„ *carnis humilitas adoratur*, tem-
„ pore Caroli Magni Imperatoris
„ quoscumque hinc codices arripe-
„ re potuit, in omnibus adultera-
„ vit, *carnis humilitas adoptatur*, ut
„ quia per veritatem non poterat,
„ de mendacio suam adstipulare-
„ tur sententiam. Hactenus Hinc-
marus.

Cujus verba hîc retuli, ut Lectori minus mirum videretur, quosdam Augustini tractatus no-

no ſæculo ab improbis hominibus fuiſſe adulteratos, poſtquam cognoverit Arianos, Donatum, Neſtorium, Theodorum, Macarium Antiochenum, Felicem Orgelitanum, alióſque, ſimilis antea perfidiæ reos fuiſſe. Iſtud autem ex citato Hincmari loco intelligere poſſumus, Hæreticos tribus potiſſimum modis Eccleſiaſtica monumenta depravare ſolitos fuiſſe. Aliquando Catholicis Catholicorum verbis falſa quædam interponebant, ut feciſſe Theodorum alióſque Heterodoxos in quinta, & Macarium Antiochenum in ſexta Synodo deteſtum eſt. Aliquando ſententias vel commata, quæ erroribus ſuis adverſari ſentiebant, è ſacris litteris eradere conabantur, ut Donatus, Ariani, & Neſtorius. Subtilius rem ſuam peragebant, qui nulla

sententiâ, nulla voce addita vel subtracta, sensum depravabant, unius tantum aut alterius litterulæ interpositione, detractione, vel commutatione. Sic enim fraus occultabatur certius, & si fortè deprehendebatur, faciliorem inveniebat excusationem. Hac arte usum scimus Felicem Orgelitanum, cùm codices, quibus Beati Hilarii opera continebantur, rasit, ut in locum hujus vocis *adoratur*, hanc alteram *adoptatur*, similis fermè soni, sed sensûs valde diversi, malitiosè sufficeret. Quam vaferrimi Hæresiarchæ fraudem, sine hîc paulò fusiùs exponamus.

Renovabat ille Nestorianam hæresin, asserebatque Christum esse filium Dei adoptivum; hancque fuisse olim Hilarii Pictaviensis Episcopi doctrinam falsò

jactabat. Hoc autem postremum ut Carolo magno demonstraret, juniore Aquensis Palatii Bibliothecario muneribus corrupto, exemplaria Beati Hilarii, quotquot in scriniis Aquensibus erant, adulteravit : & ubi sanctus Doctor dixerat, * *Carnis humilitas adoratur*, ipse scripsit, *carnis humilitas adoptatur*. Fecit Catholicorum vigilantia, ut perversitas tanta ipsis diu non lateret. Admissi sceleris accusatus est Felix in Concilio, & convictus.*

* *Lib. 2. de Trinitate cap. 27.*

Quæ omnia vicinus illorum temporum Hincmarus non perfunctoriè, sed accuratè descripsit, semel in præfatione libri *de Prædestinatione*, iterum in tractatu *de non trina Deitate*; idémque affirmat hæc se didicisse ex illorum qui Concilio interfuerant, relatione.

Neque tamen hujus rei solus ipse testis est. Hincmaro præivisse scimus æqualem ipsius Felicis Alcuinum. Is enim in sexto contra eundem Felicem libro, Hæresiarcham arguit, quod *omnino perversissimè dicat*, ADOPTATUR, *ubi B. Hilarius ait*, ADORATUR. Geminum Alcuini & Hincmari testimonium confirmat etiam vetustus Corbeiensis Codex annorum circiter nongentorum, qui postremas hasce syllabas, PTATUR, sic loco abraso exhibet, ut additæ postmodum & aliis detractis substitutæ appareant.

Hæc cùm ita sint, quis non stupeat novissimos operum Hilarii Editores, posthabitis tot ac tantis testibus, Felicianam lectionem à nongentis & amplius annis falsi convictam secutos fuisse? Ne-

que vero ignoraverunt illi, quid Orgelitano Episcopo ab Alcuino olim & Hincmaro exprobratum fuisset: iidem viderant in vetusto codice manifesta Felicianæ fraudis vestigia, servatamque in aliquot aliis antiquis codicibus genuinam lectionem: habebant præ oculis Badii & Erasmi editiones, in quibus etiamnùm legimus *adoratur*, non *adoptatur*. Hæc omnia à se cognita & observata fuisse non dissimulant.

Præterea ipsos fugere non poterat, quod orationis contextus & scopus Hilarii vocem hanc *adoratur* videatur exigere, certè non excludat. Animadvertere etiam debuerant sententiâ hâc, *Carnis humilitas adoratur*, idem exprimi, quod paulo ante his verbis, *cunarum sordes adorantur*, aliisque similibus non semel dictum fuerat.

Quæ igitur ratio Editores induxit, ut adulteratam à Felice lectionem admitterent, & Orgelitanum Episcopum ducem sequi mallent, quâm celebratam jussu Caroli Magni Synodum, quàm Alcuinum & Hincmarum, quàm editiones Badii & Erasmi, quibus manuscriptos saltem aliquot codices consentire fatentur? Nimirum codices duo Colbertinus & Carnutensis Felicianæ lectioni favent: ambo enim verbum, *adoptatur*, sano prorsus & integro loco exhibent. Quid si uterque scriptus est post corruptum Hilarii locum? Hoc enim scelus ante nongentos annos, id est circa finem octavi sæculi à Felice perpetratum est. Quamobrem nemo mirari debet vetustissimos etiamnum haberi codices, ubi mendosa Felicis lectio reperiatur.

At laudati ab Sodalibus tuis Codices ante Felicis ævum exarati sunt, annósque circiter mille præ se ferunt. Verum peto, an conjectura, quâ codices scripti judicantur ineunte octavo sæculo potius quam exeunte, tam certa esse possit, ut præponderare debeat diserto Alcuini testimonio suam Felici perfidiam palam exprobrantis, atque autoritati Hincmari affirmantis se id, quod Alcuinus testatur, didicisse ex ipsorum relatione, qui Concilio interfuerunt, in quo Felix revictus est? An non potius tam diserta tantorum virorum testimonia factam de Codicum ætate conjecturam falsam fuisse demonstrant? Sed de his fusius fortasse, quam necesse erat. Ad rem nostram redeamus.

Ex iis quæ modò diximus, con-

ſtat ab Hæreticis, aliíſque improbis hominibus adulterata fuiſſe olim quædam Eccleſiaſtica monumenta. Quæ hîc præmiſſa volui,ne cui fortaſſe mirum videatur, ſi ego contendero inter manuſcriptos codices, quibus divi Auguſtini opera continentur, aliquos reperiri poſſe, & reipſa reperiri, qui malitiosè & datâ operâ à perfidis hominibus corrupti ſunt. Certè aliquot hujuſmodi olim extitiſſe Hincmarus coram Epiſcoporum Synodo manifeſtè evicit, ut modo ſum dicturus.

CAPUT III.

Inter veteres Manuscriptos Augustini codices, aliquos reperiri qui olim à Falsatoribus corrupti fuerunt.

EXARSIT circa medium noni sæculi inter Hincmarum Remensem Archiepiscopum, & Gothescalcum Ratramnúmque, illum Orbacensem, hunc Corbeiensem Monachum, atque ipsorum asseclas, pertinax & * *cervicosa* contentio, utrum quemadmodum dicitur Deus trinus & unus, ita dici posset *trina & una Deitas*. Docebat Hincmarus *Deitatem* nomen esse naturæ, neque illam magis dici catholicè posse trinam, quam ipsam divinam naturam. Quamob-

* *Hinc. tom. 1. tract. de non trina Deitate pag. 442.*

rem in Ecclesia sua prohibuerat, ne recitaretur Hymni clausula, quæ incipit ab illo versu, *Te trina Deitas unáque poscimus:* Contra Gothescalcus & Ratramnus susceptâ hujus versiculi defensione contendebant *Deitatem* posse dici trinam & unam, unam ratione naturæ, trinam ratione personarum.

Utrimque æquali ardore pugnatum est : sed non utrimque æquali fide. Identidem enim Hincmarus Gothescalco, Ratramno, atque ipsorum *complicibus, ac satellitibus,* * ut loquitur, audacissimam in falsandis vel detruncandis priscis Auctoribus perfidiam objectat.

* P. 414.

Ac primò Gothescalcus caussam suam ut defenderet, Edictum Constantini Junioris in sexta Synodo recitatum opposuit, ubi

ubi Nicæni Patres * dicuntur *cooperante trina & conglorificanda Deitate Sacrum fidei Symbolum terminasse.* Verum conquestus est Hincmarus codicem novum, in quo hæc legebantur, adulteratum fuisse à Gothescalco, *cùm in Monasterio Altivillaris, ubi ipse morabatur, ex Authentico quem Petrus Aretinus Episcopus commodaverat, liber scriberetur.* Insuper testatur verba ista *trina & conglorificanda Deitate* non alibi legi: sed istorum loco hæc alia, *ter conglorificanda Deitate*, reperiri: quæ quidem postrema lectio Græci textûs sensum fideliùs & accuratiùs exprimit. Sed quia non intellectam à se linguam Græcam videtur fateri Hincmarus, dicendum est Latinos codices, qui nunc habent lectionem Gothescalci, tunc habuisse lectionem Hincmari.

* *Tom. 6 Concil. p. 1096.*

Præterea Ratramnus, ne amico suo hac in occasione * deesset, *Ex libris Beatorum Hilarii & Augustini volumen quantitatis non modicæ compilavit*, misitque ad Hildegarium Meldensem Episcopum. Quo in scripto * *dicta Patrum detruncavit, & ad pravum suum sensum incongruè inflexit*, ut ipsi palam Hincmarus exprobrat, addens fraudem ita manifestam fuisse, *ut ipsa compilatio evidenter compilatoris sui demonstraret mendacium.*

* *Hinc. tom. 1. tract. de non trina Deitate p. 413.*

* *ibidem.*

Sed illud ad rem nostram accommodatius, quod postea idem Hincmarus narrat. Ipsius verba exscribo. „Sed & Liber Sancti Au„gustini *contra quinque hostium ge„nera*, sicut idem in eodem libro „dicit, id est contra Paganos, Ju„dæos, Manichæos, Sabellianos „& Arrianos, à quodam qui hinc

videlicet, quia trina Deitas ca- «
tholicè poteſt dici, contendebat, «
tunc temporis Regi datus fuit, «
quem comperimus falſatum hoc «
modo. Nam cùm quâdam die ha- «
beremus ſermonem de unitate «
Deitatis, Patris & Filii & Spiri- «
tus Sancti, inter alia diximus Bea- «
tum Auguſtinum multoties in Li- «
bro quinto de Trinitate dicere, «
quod quidquid ad ſe, id eſt, ſub- «
ſtantialiter de Deo dicitur, ſin- «
gulari numero & de ſingulis & «
de tribus perſonis ſit efferendum. «
Quo contra unus ex his cùm qui- «
bus inde ſermonem habuimus, «
non contentioſa intentione, ſed «
fortè putans Auguſtinum ita di- «
xiſſe, de hoc Libro teſtimonium «
protulit, dicens quod veritas eſ- «
ſentiale ſit nomen, dicente Do- «
mino, *Ego ſum veritas*: unde idem «
Auguſtinus ſcripſit, *una & trina* «

» *veritas*. Quod audiens, librum
» Domno Regi datum ab eo acce-
» pi, & perlegens inveni, ab eo lo-
» co ipsius libri, ubi Sanctus Augu-
» stinus dicit; *Gratias tibi Deus vir-*
» *tus, gratias tibi Deus Pater, qui*
» *& filium tuum ostendisti & mihi*
» *doctorem dedisti*, interpositum es-
» se ab adulterante, *Gratias tibi*
» *Deus*, GRATIAS TIBI VERA
» ET UNA TRINITAS, UNA ET
» TRINA VERITAS, TRINA
» ET UNA UNITAS, & post hæc
» quod posuit Augustinus subjun-
» ctum, *Gratias tibi Deus Pater, qui*
» *& filium tuum ostendisti, & mihi*
» *doctorem dedisti*. Quod relegens
» valde miratus fui, quoniam talia
» in eodem libro, nec usquam in
» cujusquam Catholici opere, mi-
» nime autem in Beati Augustini
» inveneram.

» Quaproter de pluribus civita-

tibus ac Monasteriis vetustissi- «
mos codices in unum afferri fe- «
ci, per quos falsitatis sacrilegium «
& Sacrilegum manifestissimè de- «
prehendi. Inter quos vetustissi- «
mos libros, de quibusdam Mona- «
steriis allati sunt etiam mihi no- «
viter scripti quaterniones, in qui- «
bus hanc falsitatem insertam in- «
veni ; & diligentiùs ac sollicitiùs «
perscrutatus comperi, omnes il- «
los quaterniones de eodem fon- «
te cænoso, de quo & Domno Re- «
gi datus liber falsatus fuerat tran- «
scriptus, rivulo fraudulento ma- «
nasse. Et quia in proximo futura «
erat Synodus quinque Provincia- «
rum, videlicet Remorum, Ro- «
thomagorum, Turonum, Seno- «
num & Lugdunensium, apud «
Suessorum civitatem in præsen- «
tia Domni Caroli Regis glorio- «
si & Episcoporum, qui ad ean- «

„ dem Synodum convenirent, &
„ librum falsatum, & authenticos
„ ac veros & vetustissimos codices
„ protuli, & unicuique Episcopo,
„ sed & illi qui simpliciter falsatum
„ codicem Regi dederat, librum
„ authenticum ad inspiciendum
„ dedi, & hoc Diploma coram om-
„ nibus, in eadem Synodo relegi
„ feci, sicut hic sequitur scriptum.

Scedula ab Hincmaro lecta coram Carolo Rege & Episcopis in Synodo Suessionensi.

» Augustinus in libro tertio de
» de doctrina Christiana dicit, cum
» verba propria faciunt ambiguam
» scripturam, primo videndum est,
» ne malè distinxerimus, aut pro-
» nuntiaverimus. Cùm ergo adhi-
» bita intentio incertum esse per-
» viderit, quomodo distinguen-
» dum, aut quomodo pronuntian-

dum ſit ; conſulat regulam fidei, «
quam de Scripturarum planiori- «
bus locis & Eccleſiæ autoritate «
percepit. Quod ſi ambæ, vel e- «
tiam omnes, ſi plures fuerint, par- «
tes ambiguitatis, ſecundum fidem «
ſonuerint, textus ipſe ſermonis à «
præcedentibus & conſequenti- «
bus partibus, quæ ambiguitatem «
illam in medio poſuerunt, reſtat «
conſulendus, ut videamus cui- «
nam ſententiæ de pluribus, quæ «
ſe oſtendunt, ferat ſuffragium, «
eamque ſibi contexi patiatur. «

Obediamus ergo conſilio & «
doctrinæ Beati Auguſtini, & pri- «
mò videamus, quæ hîc in hoc li- «
bro interpoſita ſunt, & tunc de- «
mum præcedentia & ſubſequen- «
tia inſpiciamus. «

Hîc interpoſitum eſt, *Gratias* «
tibi vera & una Trinitas, una & «
trina veritas, vera & una unitas. «

» In præcedentibus scriptum
» est : *Gloria in excelsis Deo : & in*
» *terra pax hominibus*, non divisori-
» bus sanctæ unitatis, sed *homini-*
» *bus bonæ voluntatis*. Et item Æ-
» ternitas una est atque substantia.
» Dico quia Pater & Filius Deus,
» dico quia unum sunt, dualitas in
» prole, unitas in Deitate, alterum
» facit unius nativitas, sed unum
» ostendit divinitas. Cùm dico Fi-
» lius, alter est ; cùm dico Deus,
» unus est. Erubescite Arriani. Tu-
» nicam hominis jam judicati in
» cruce pendentis carnifices Pilati
» non sunt ausi conscindere : & vos
» conamini caritatem Dei in cælo
» sedentis, imò ipsam caritatem
» Deum dividere. Sed conamini,
» quantum potestis, conamini : vos
» in infernum ruistis, jam non eam
» rumpetis.
» Et in subsequentibus scriptum

eſt, homo iſte modo venit, mun- «
dum ſubvertit, & fidei unitatem «
ſcindit, Trinitatem dividit; & «
item qui Spiritum Sanctum à Pa «
tre & Filio æternitate, ſubſtantia «
& communione ſeparat, eúm- «
que negat Spiritum eſſe Patris «
& Filii, plenus eſt Spiritu immun- «
do, vacuus eſt Spiritu Sancto. «
Ideo enim dicitur Deus caritas, «
quia non partibus dividit unita- «
tem, ſed ineffabiliter coagulat «
Trinitatem: ipſa eſt enim Trini- «
tas unus Deus, Turris fortitudi- «
nis à facie inimici, qui credenti in «
ſe cuſtodit. «

Hæc præcedentia & ſubſe- «
quentia Catholica Beati Augu- «
ſtini verba, omnibus Catholicis «
& rectæ fidei concordantia, evi- «
denter oſtendunt, iſta verba quæ «
hîc ſunt interpoſita ab Auguſti- «
no non fuiſſe prolata, ſed ab a- «

» dulterante verbum Dei & ca-
» tholicam fidem hîc per impostu-
» ram immissa.
» Et iterum secundum ejusdem
» Beati Augustini consilium & do-
» ctrinam, fidei regulam consula-
» mus. Fides, inquit Athanasius, Ca-
» tholica hæc est, ut unum Deum
» in Trinitate scilicet personarum
» & Trinitatem videlicet persona-
» rum in unitate Deitatis venere-
» mur, neque confundentes perso-
» nas ut tres non sint, neque substan-
» tiam separantes ut trina sit, quia
» alia est persona Patris, alia Filii, a-
» lia Spiritûs S. sed Patris & Filii &
» Spiritus S. una est divinitas, id
» est Deitas, quæ, ut idem Athana-
» sius & Ambrosius & idem Augu-
» stinus dicunt, Trinitatis est unitas
» Inquiramus etiam secundum
» Edicta Imperatorum per anterio-
» res & veraciores testes (manu-

ſcriptos codices) quos tenetis in «
manibus, ſi quid ambiguitatis re- «
ſiduum eſt de hac re certiſſima, «
veritatem. Et quoniam lex dicit, «
quod & Dominus in Evangelio «
firmat, *in ore duorum vel trium* «
teſtium ſtare omne verbum, & A- «
poſtolus in accuſatione Preſby- «
teri totidem teſtes requirit, & «
Nicænum Concilium adverſus «
Neophytum Epiſcopum juxta «
Apoſtolicam doctrinam ejuſdem «
numeri teſtes quærit, & lex pu- «
blicæ rei ſeptem poſtulat, horum «
non modo ſeptem, verum & am- «
plius quatuordecim veterum & «
anteriorum teſtium adſtipula- «
tione, in quibus de iſta ſuperin- «
terpoſita Beato Auguſtino falſi- «
tate nihil habetur, his quæ præ- «
miſimus Beati Auguſtini verbis «
fidem adhibeamus, & ab hoc «
falſitatis nævo patefactâ veritate «

» innoxium esse credamus.

Postquam Schedulam Hincmarus, quam in Synodo legerat, integram retulit, sic concludit.

» Et hâc perlecta Schedula &
» inspectis veris libris & antiquis-
» simis, qui de hac falsitate inven-
» ti sunt nihil habere, probatum
» est adulteratum fuisse hunc,
» quem prædiximus, Beati Augu-
» stini librum.

Hactenus Hincmarus, in cujus narratione nonnulla observanda occurrunt.

Primùm locus, quem falsi arguit, non est hujusmodi, qui imprudenter, solóque Librariorum vitio & incogitantia irrepere in librum Augustini potuerit. Non enim hîc vocula una prætermittitur incautè, aut in alterã sibi affinem immutatur, sed integra sententia verbis Augustini interseri-
tur.

tur. Quippe in vetustis codicibus hæc legebantur solummodo: *Gratias tibi Deus virtus, gratias tibi Deus Pater, qui & Filium tuum ostendisti, & mihi doctorem dedisti.* At in novo codice qui Carolo Regi oblatus est, & in aliis quaternionibus recens scriptis, sententia eadem creverat in hunc modum; *Gratias tibi Deus;* GRATIAS TIBI VERA ET UNA TRINITAS, TRINA ET UNA VERITAS, TRINA ET UNA UNITAS; *Gratias tibi Deus Pater, qui & Filium tuum ostendisti, & mihi Doctorem dedisti.* Interpositam genuinis Augustini verbis sententiam integram nemo, sanè incogitanter Librario excidisse, nemo sine consilio adjectam fuisse dixerit.

II. Manifestum est verba illa, quæ in librum Augustini re-

cens intrusa fuisse conqueritur Hincmarus, mirum in modum adjuvare causam Gothescalci, Ratramni, & aliorum qui trinam Deitatem, & trinam in Deo veritatem catholicè dici posse contendebant. Quare si consultò & per fraudem intrusa fuisse constat, non temerè facit, qui à Gothescalci, Ratramníve fautoribus intrusa fuisse suspicatur.

III. Neque vero auctorem fraudis ignoravit Hincmarus, quanquam nomini ejus pepercit. Nam cùm non codicem modo, sed & plures recens scriptos quaterniones, è quibusdam Monasteriis allatos pariter adulteratos vidisset, *rem diligentius ac sollicitius perscrutatus, comperit adulteratos quaterniones omnes de eodem fonte cœnoso manasse, de quo & Domno Regi datus liber falsa-*

tus fuerat tranſcripus. Fontem ergo & auctorem fraudis cognoſcebat. Iſtud ipſum diſertis verbis rurſum teſtatur, cùm ait, *ſe falſitatis Sacrilegium & S A C R I L E G U M manifeſtiſsime deprehendiſſe.*

I V. Factam fraudem ut evidenter demonſtraret Hincmarus, in medium produxit collectos ex variis civitatibus & monaſteriis authenticos, veros, & vetuſtiſſimos codices *plures quam quatuordecim*, à quibus omnibus intruſa in librum Regi oblatum verba abeſſe oſtendit : evicítque nuſquam illa reperiri, præterquam in dicto codice, & *in noviter ſcriptis quaternionibus, qui de quibuſdam monaſteriis allati fuerant.*

V. Neque clam aut in tenebris illa demonſtratio facta eſt. Aderat Rex ipſe Carolus ; ade-

rant Episcopi, qui frequentes è Provinciis quinque Remensi, Rotomagensi, Turonensi, Senonensi & Lugdunensi in Synodum apud Suessiones convenerant.

VI. Neque res examinata fuit obiter, & perfunctoriè. Falsatum librum, & authenticos ac veros & vetustissimos codices in medium protulit Hincmarus, *& unicuique Episcopo, sed & illi qui simpliciter falsatum codicem Regi dederat, librum authenticum ad inspiciendum dedit.*

VII. Denique falsatum librum qui Regi dederat, rem negare non ausus est; nec quicquam protulit, quo fraudem commissam excusaret. Ne tamen mirarentur cæteri Episcopi, quod ipse sibi à Falsatore imponi passus esset, contendit adjectam in novo codice sententiam à commu-

ni Patrum doctrina non prorsus abhorrere. At istud dum exequitur, impactum Codici regio falsi crimen refellere nunquam est ausus.

Certum est igitur & indubitatum, interpolatum olim fuisse à Gothescalci fautoribus Augustini librum *contra quinque hostium genera*; atque istam fraudem ab Hincmaro detectam esse & demonstratam coram Rege, coram Synodo Suessionensi, coram illo ipso qui adulteratum codicem produxerat. Nunc superest ut examinemus, quid in nova Augustini editione præstitum fuerit.

Caput IV.

In emendando Augustino novissimos operum ipsius Editores codicibus illis, quos Hincmarus falsi convicerat, adhæsisse.

Tractatum illum, qui sub Augustini nomine habetur inscriptus, *adversus quinque hæreses, sive contra quinque hostium genera*, transmissum esse ad posteros codicibus manuscriptis, aliis synceris, qui verum putúmque Augustinum exhibent, aliis spuriis, in quibus nonnisi interpolatus habetur Augustinus, ex his quæ superiori capite scripta sunt, manifestum est. Sed eruditos illos viros, qui novæ operum Augustini editioni præfuerunt, adulterata à Gothescalci fautoribus,

& palàm ab Hincmaro convicta falsi exemplaria secutos esse potius, quam genuinam authenticorum, verorum & vetustissimorum codicum fidem, quis credat? Hoc tamen ita certum est, ut oculis ipsis subjici possit. Quod quidem cùm exequor, ab iis quæ ipsos Editores lædere aut exacerbare possent, quantum in me erit, cavebo.

Si contenderem in emendando Augustino veros & authenticos codices falsis & interpolatis de industria esse posthabitos, mea hæc criminatio multum haberet invidiæ & temeritatis. Verum absit ut tantum sceleris sine ulla probatione piis ac religiosis viris impingam. Fortasse Hincmarum non legerant, qui novæ editioni operam dederunt; aut si legerant ad ea, quæ modo re-

tuli, fortasse non satis adverterant. Facile fieri potuit, ut synceros existimaverint codices, qui falsi erant; falsos, qui erant synceri. Quod autem fieri potuit, concepta de ipsorum probitate opinio exigit, ut factum credamus. Igitur cùm dico postremos operum Augustini Editores falsatis codicibus aliquando adhæsisse, veris posthabitis, illorum fidem non accuso, sed errorem retego; quem palam retegi & ipsorum & cæterorum omnium interest: ipsorum, ne, si quando alteram editionem adornaverint, ad eundem scopulum allidant: cæterorum, ne editionis novæ autoritate abducti decipiantur.

Facile autem demonstro apud novissimos Augustini Editores in magno pretio fuisse illa ipsa exemplaria, quæ palam Hincma-

rus falsi convicerat ; vetustissimos autem & synceros codices fuisse ab illis prætermissos.

Quinam enimvero manuscripti codices Tractatum, qui sub nomine Augustini habetur inscriptus *adversus quinque hæreses*, verum & genuinum repræsentant ? Illi scilicet, in quibus sententia hæc, *Gratias tibi Deus virtus, Gratias tibi Deus Pater, qui & filium tuum ostendisti, & mihi Doctorem dedisti*, sine ulla interpolatione legitur ; docet enim Hincmarus vetustissimos ætate sua codices & authenticos enunciatam hoc modo sententiam hanc omnes habuisse. Quænam vero exemplaria dicenda sunt falsa & adulterata ? Illa in quibus sententia, quam modo retuli, reperitur sic interpolata : *Gratias tibi Deus*, GRATIAS TIBI VE-

RA ET UNA TRINITAS, UNA ET TRINA VERITAS, VERA ET UNA UNITAS, *Gratias tibi Deus Pater, qui & filium tuum ostendisti, & mihi Doctorem dedisti.* Quippe interpolationem hanc solus nono sæculo habebat falsatus codex Carolo Calvo oblatus, & noviter scripti quaterniones, qui ex eodem cœnoso fonte manaverant. Quare pro certo haberi debet codices, in quibus illa habetur adventitia sententia, vel illos ipsos esse quos Hincmarus arguit falsi, vel saltem ex illis ipsis esse postmodum exscriptos.

Atqui eosdem ipsos codices secuti sunt Sodales tui in nova editione sua: illam ipsam spuriam & à Gothescalci fautoribus adjectam sententiam Augustiniano operi intexuerunt. Hoc si in du-

bium revocas: aperi tomum hujus editionis octavum, Appendicis paginam decimam consule: & in ipso textu verba hæc adventitia leges: GRATIAS TIBI VERA ET UNA TRINITAS, UNA ET TRINA VERITAS, TRINA ET UNA UNITAS. Emendaverunt ergo isti Augustinum ad illos ipsos codices, qui prius emendari debuerant.

Neque eam ob rem solum hoc in loco culpandi sunt Editores: iterum peccaverunt, & quidem gravius, meo judicio. Nam cum gemina lectio occurreret, altera spuria & à Gothescalci asseclis in librum fraudulenter intrusa, altera genuina & vera: non modo spuriam admiserunt, sed etiam genuinam ita prætermiserunt, ut ne in notis quidem illius meminerint.

Cujus quidem negligentiæ nullam idoneam causam reperio. Neque enim ignorare poterant, lectionem, quam sequebantur, non haberi apud Joannem Amerbachium, qui primus omnium conquisitos magnis sumptibus per omnes Germaniæ, Galliæ & Italiæ Bibliothecas Augustini libros, atque in plura volumina digestos typis mandavit; neque apud Erasmum qui castigatum diligentissimè ex vetustis exemplaribus Augustinum secundis typis subjecit. Videbant etiam lectionem hanc suam abesse à prima & secunda editione Parisiensi, ubi Augustini opera ad fidem vetustorum exemplarium summâ diligentiâ à mendis innumeris repurgata exhibentur. Habebant præterea cùm his editionibus consentientem vetustissi-

mum

mum Corbeiensem codicem, qui cum scriptus sit, * te ipso teste, ante exortam *de non trina Deitate* controversiam, minime suspectus esse poterat. Quæ adjumenta cùm ipsis non defuerint, non possum non mirari, cur maluerint falsi convictos ab Hincmaro codices cum Lovaniensibus exscribere, quàm veterum editionum lectionem cum minimè suspecto Corbeiensi codice consentientem retinere.

* Suppl. cap. 13. p. 64.

Unum est, quod hic mihi objici posse sentio: nempe Tractatum qui inscribitur, *adversus quinque hæreses, sive contra quinque hostium genera,* non esse Augustini. Equidem scio hujus nec meminisse Possidium in syncero Indice, nec Augustinum in libris Retractationum. At Beda veterum codicum autoritatem secutus, il-

lum jam tum octavo sæculo laudat, tanquam genuinum Augustini fœtum. Nec aliud sentit, qui sequenti sæculo floruit Hincmarus, quamvis vetustissima quæ tunc habebantur hujus libri exemplaria, conquisita sollicitè in unum collegerit, & collecta curiosius inspexerit. Bedæ, Hincmaro, cæterísque antiquioribus sese postea adjunxêre Bellarminus, Schola Lovaniensis, aliíque eruditi viri. Erasmus omnium primus, quem sciam, à communi opinione recessit: non ausus tamen Librum plane abjudicare Augustino, censuit vel non esse Augustini, vel ab Augustino juniore compositum. Sodales autem tui in nova editione sua, tamquam res illa extra dubium & controversiam omnem esset posita, Librum in Ap-

pendicem rejecerunt, hâc potiſſimum ratione ducti, quòd Auctor alludat ad perſecutionem quâ ab Arianis Catholici vexati ſunt. Editoribus quippe viſum eſt perſecutionem illam non aliam eſſe poſſe, quàm Vandalicam, quæ mortuo Auguſtino in Africa ſævíit. Quare non niſi poſt Auguſtini mortem ſcriptum eſſe hunc librum diſertè pronuntiant. Utrum petitum ab illa Arrianorum perſecutione argumentum plus ponderis habere debeat, quam codicum illorum autoritas, qui nonò jam tum ſæculo, imò & octavo erant vetuſtiſſimi; non eſt hujus loci perpendere. Illud nunc mihi ſufficit, quod negari non poteſt, nempe Sodales tuos, non modo Librum hunc edidiſſe, ſed etiam emendaſſe ad illos manuſcriptos

codices, quos constat à Gothescalci fautoribus olim corruptos fuisse & interpolatos. Aliud addo majoris momenti, illos Corbeiensibus quibusdam codicibus majorem, quàm par erat, autoritatem tribuisse.

Caput V.

Manuscriptos operum Augustini codices Corbeienses plurimos esse debuisse suspectos.

IN Monasterii Corbeiensis Bibliotheca plurima & antiquissima reperta fuisse manuscripta operum Augustini exemplaria omnibus notum est. His in editione suâ usos esse Sodales tuos non miror: neque ullo pacto reprehenderem, si eâ cautione, quâ debuerant, usi fuissent; nec iis-

dem in his ipsis locis, in quibus erant suspecta, paulò confidentiùs adhæsissent.

Ætas quæ plerisque vetustis exemplaribus pretium solet addere, Corbeiensium autoritatem non parum imminuit. Ex his multa *annos præferunt ferè nongentos:* pleraque scripta dicuntur *ante annos* duntaxat *octingentos*. Paulo quidem antiquiora æstimantur ex his quædam & descripta ante annos circiter mille. At id Sodales tui non audent planè affirmare, nec nisi dubitando enuntiant. Deinde si concedam unum aut alterum codicem Corbeiensem annos superare nongentos: non idcirco negare possis saltem plerosque nonnisi nono sæculo exaratos fuisse: hoc est, eo ipso sæculo, quo Gothescalcus vixit, & habuit in Monasterio Cor-

beiensi devotissimum sibi & addictissimum Ratramnum, eruditum quidem Monachum, sed nimio partium Gothescalci studio abreptum in præceps, nec in exscribendis aut citandis priscis auctoribus famæ satis integræ.

* Tom. 1. p. 25.

Certè Hincmarus capite quinto Libri de prædestinatione Lectores putavit *præmonendos, etiam Gothescalci & complicium ejus fore consuetudinem, ut catholicorum testimonia prælatis Doctorum atque librorum nominibus excerpta detruncent, & ad suos sensus sicut & scripturarum sententias inflectere curent.*

Et ne quis dubitet Gothescalci *complicibus* Ratramnum hoc in loco annumerandum, idem Hincmarus Tractatu *de non trina Deitate*, * quod de Gothescalco & ejus asseclis universim præmo-

* Tom. 1. p. 413.

nuerat, *Ratramno Corbeiæ Monasterii Monacho* nominatim exprobrat ; ipsumque insimulat *quod Beatorum Hilarii & Augustini dicta detruncaverit, & ad pravum suum sensum incongruè inflexerit.*

Quam criminationem * semel & iterum instaurat eodem libro, ac demum ita concludit. * Caveamus ut Scripturas non detruncemus, nec quicquam in eis ad confirmandum, concinnandumque mendacium, propter nostram statuendam sententiam, contra Catholicam fidem interponamus, & inveniamur contra Paulum Apostolum, *adulterantes verbum Dei.* Revereamur etiam, ne veniat super nos, quod ait Joannes Apostolus in Apocalypsi, *contestor,* inquiens, *omni audienti verba prophetiæ libri hujus, si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus su-*

* P. 431.
* Pag. 447.

» *per illum plagas scriptas in libro*
» *isto, & si quis diminuerit de verbis*
» *libri Prophetiæ hujus, auferet Deus*
» *partem ejus de libro vitæ & de ci-*
» *vitate sancta, de his quæ scripta sunt*
» *in libro isto*. Hæc propter infalsa-
» tores dixit, non propter eos qui
» simpliciter quod sentiunt dicunt,
» in nullo prophetia mutilata vel
» vitiata.

Sanè Hincmarus adversus Gothescalcum & Ratramnum scribens, nec tam sæpè, nec tam vehementer in falsatores inveheretur, nisi adversariis suis familiare fuisset hoc vitium. Et vero superius ostensum est Gothescalci patronos ab Hincmaro coram Rege & Synodo Suessionensi convictos fuisse intrusæ per fraudem in Librum Augustini *adversus quinque hæreses* sententiæ. Quam quidem sententiam tunc in codi-

ce Regi oblato & noviter scriptis quaternionibus perfidè interpositam, etiamnum reperiri in multis manuscriptis codicibus, qui postea ex his descripti sunt, certum est.

Istud etiam observandum est, nono sæculo assеclarum Gothescalci in falsandis auctoribus audaciam eò devenisse, ut etiam vivens libris suis timeret Hincmarus; *ne nactâ occasione*, ita ipse loquitur,* *aliquis recta hinc eraderet, & fortè prava superinduceret.* Neque vero istud erat sine exemplo. Sic enim paucis interpositis idem prosequitur: *Sermonem Flori*, quem istorum temporum æqualem fuisse nemo ignorat: *sermonem*, inquit, *Flori de prædestinatione nuperius editum non incerto judicio comperimus depravatum..... quia in eodem scripto*,

In præfatione initio tomi primi

quem per manus Heriboldi (Altisiodorensium Episcopi paulò ante defuncti) *sicut ad se à prædicto Floro missum accepimus, aliter invenerimus, quam in isto quem postea accepimus* (ex scrinio Ebonis Gratianopolitani Episcopi) *reperiamus. Quâ de re immutatum ab aliquo suspicamur.....*

Idem eandem rursum fraudem capite sexto cùm exponeret, * atque capitula duo in sermone Flori corrupta fuisse cum ostendisset, concludit in hæc verba: *Quam sententiam sic haberi in rotula ab Heriboldo accepta relegimus: sed in illa quam ex scrinio Ebonis Gratianopolitani per quemdam accepimus, aliter constare invenimus. Quam falsatam nequaquam discredimus; cùm in his duobus capitulis ipsius religiosi & docti viri à compilatore eorum scriptum*

* *Tom. 1. pag. 28.*

commixtum atque confusum & detruncatum reperiamus.

Geminum ergo editi à Floro Sermonis *de Prædestinatione* exemplar Hincmarus habuit in manibus: aliud genuinum, nempe ab ipso Floro transmissum Heriboldo Altisiodorensi Episcopo, & ab Heriboldo datum ipsi Hincmaro: aliud adulteratum, acceptum ex scrinio Ebonis Gratianopolitani, quem Gothescalci partibus favisse, & Hincmaro adversatum fuisse nemo nescit. Quanquam nolim falsati sermonis crimen ipsi Eboni imponere: rejiciendum tamen omnino videtur in Gothescalci asseclas, quos fovebat Ebo, à quibus sermonem fortasse acceperat, in quorum gratiam certè facta fuerat falsatio.

Porro duo hîc videntur ob-

servatione digna. Primum: Hincmarum Remensem aliter de Floro, quem religiosum & doctum virum appellat, sensisse, quàm quidam nunc sentiant viri eruditi. Existimavit enim Hincmarus Prædestinatianorum hæresi, ob quam Gothescalcus damnatus fuerat, non favere Florum genuinum, sed detruncatum & adulteratum. Alterum: magnam tum fuisse Gothescalci & amicorum ejus impudentiam, qui non modò Patres veteres scribendo detruncarent & vitiarent: sed etiam libros nuper editos à viris, quibuscum vixerant, atque adeo quorum autographo posset ipsorum perfidia argui & revinci.

Nunc verò cùm in comperto sit Gothescalci fautores eò audaciæ devenisse nono sæculo: putásne

tâsne temerè ac imprudenter factum, qui scriptos illo ipso sæculo, atque in illis ipsis Monasteriis, ubi præcipuos ejus defensores habitasse certum est, codices suspectos habeat? qui ejusmodi codices æstimet, sequatur, ubicumque Gothescalci causa non agitur; his autem diffidat, horum testimonium nihili faciat, sicubi Gothescalci partibus contra aliorum manuscriptorum fidem favere deprehenduntur?

INDEX
RERUM ET VERBORUM.
A

B

C

D

F

I

L

N

O

P

Regiæ

Errata sic corrige.

Pag. 40. *lin.* 6. occurre, *lege* occurrere.
pag. 57. *lin.* 12. excipibebant, *l.* excipiebant.
pag. 156. *lin.* 17. ne, *lege* nec.
pag. 177. *lin.* 15. scridendi, *lege* scribendi.
pag. 264. *lin. ult.* allias, *lege* alias.
pag. 312. *lin.* 1. privilegii, *lege* privilegiis.

Approbatio Regii Censoris.

JUssu illustrissimi Galliarum Concellarii, *De veteribus Regum Francorum Diplomatibus, & Arte secernendi antiqua Diplomata vera à falsis*, Disceptationem secundam perlegi. Hujus auctor rebus in investigandis sagax, in exponendis industrius mihi visus est; atque in iis præsertim locis, in quibus eruditum adversarium acrius exercet, comis & urbanus. Opus, antiqua Diplomata Chartasque alias veteres discussuris, erit ipso suo argumento perutile; Scriptoris autem modestiâ, quibusvis. Datum Parisiis die 29. Januarii an. 1706. RAGUET.

Permissio R. P. Provincialis.

EGo Julianus Baudran Societatis Jesu in Provincia Franciæ Vice procincialis, potestate mihi facta à R.P. N. Præposito Generali, facultatem concedo,

ut Liber cui titulus est : *de veteribus Regum Francorum Diplomatibus*, & *Arte secernendi antiqua Diplomata vera à falsis, disceptatio secunda*, à Patre Bartholomæo Germon compositus, & trium ejusdem Societatis eruditorum virorum judicio approbatus, typis mandetur. In cujus rei fidem has Literas manu mea subscriptas, & sigillo meo munitas dedi. Parisiis die 21. Januarii 1706. JUL. BAUDRAN.

Privilege du Roy.

LOUIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à nos Amez & Feaux Conseillers les gens tenans nos cours de Parlement, Maistres des Requestes ordinaires de nôtre Hôtel, grand Conseil, Prevost de Paris, Baillifs, Seneschaux, leurs Lieutenans Civils & autres nos Justiciers qu'il appartiendra, SALUT. Le Pere Germon de la Compagnie de Jesus, Nous ayant fait exposer qu'il desireroit faire part au public des recherches qu'il a faites sur les anciens monumens, publiées sous ce titre *De veteribus monumentis Disceptationes Criticæ*, s'il nous plaisoit luy accorder nos Lettres de Privilege, sur ce necessaires. Nous luy

avons permis & permettons par ces presentes, de faire imprimer par tel Libraire où Imprimeur qu'il voudra choisir, ledit Livre en telle forme, marge, caractere, & autant de fois que bon luy semblera, & de le faire vendre & debiter par tout nostre Royaume, pendant le temps de huit années consecutives, à compter du jour de la datte des presentes. Faisons défenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres personnes de quelque qualité & condition qu'elles soient, d'imprimer, faire imprimer, contrefaire, vendre, ni debiter ledit livre, d'en faire aucuns extraits sous quelque pretexte que ce puisse estre, mesme d'impression estrangere sans le consentement par écrit de l'exposant, ou de ses ayant cause, sous peines de confiscation des exemplaires contrefaits, de quinzecens livres d'amende contre chacun des contrevenans, dont un tiers à Nous, un tiers à l'Hôtel-Dieu de Paris, & l'autre tiers à l'exposant, & de tous dépens, dommages & interests; à condition que ces presentes seront registrées és Registres de la Communauté des Imprimeurs & Libraires de Paris; que l'impression dudit Livre sera faite dans nostre Royaume & non ailleurs, & ce en bon papier & en beaux caracteres conformément aux Reglemens de la Librairie, & qu'avant que d'exposer ledit Livre en vente, il en sera mis deux exemplaires en nostre Bibliotheque publique, un autre dans le Cabinet des Livres de nostre Chasteau du Louvre, & un en celle de nostre trescher &

féal Chevalier Chancelier de France le Sieur PHELYPEAUX Comte de Pontchartrain, Commandeur de nos ordres, le tout à peine de nullité des presentes. Du contenu desquelles Nous vous mandons & enjoignons de faire jouir l'exposant ou ses ayant cause pleinement & paisiblement; sans souffrir qu'il leur soit fait aucun trouble ou empeschement. Voulons que la copie desdites presentes qui sera imprimée au commencement, ou à la fin dudit Livre, soit tenuë pour duëment signifiée, & qu'aux copies collationées par l'un de nos Amez & feaux Conseillers Secretaires, foy soit ajoustée comme a l'original; COMMANDONS au premier nostre Huissier ou Sergent, de faire pour l'éxecution des presentes, tous actes requis & necessaires, sans demander autre permission, & nonobstant Clameur de Haro, Chartre Normande, & Lettres à ce contraires: CAR tel est nostre plaisir. Donné à Versailles le vingt-neuviéme jour de Juillet l'An de grace mil sept cens trois, & de nostre régne le soixante-unième. *Signé*, Par le Roy en son Conseil, LE COMTE.

Registré sur le Livre de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris No. 1. conformément aux Reglemens, & notamment à l'Arrest du Conseil du 13. Aoust 1703. A Paris ce quatriéme jour de Septembre 1703. Signé P. TRABOUÏLLET Syndic.

Je soussigné declare que j'ay cedé à Monsieur RIGAUD le Privilege que j'ay obtenu du Roy, le 29. de Juillet 1703. pour la seconde dissertation de l'ouvrage intitulé, *De Veteribus monumentis Disceptationes Criticæ*, pour en jouir en mon lieu & place. Ce 25. de Janvier 1706. *Signé* GERMON, de la Compagnie de Jesus.

Registré sur le Registre No 2. de la Communauté des Libraires & Imprimeurs de Paris, page 64. No. 135. conformément aux Reglemens. A Paris, le 26. Janvier mil sept cens six Signé GUERIN, *Syndic.*